

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Han Herred Bogen 2000

HAN HERRED BOGEN 2000

Han Herred Bogen 2000

*Lokalhistorisk årbog for
Øster og Vester Han Herred*

FORLAGET MIDTFJORD 1999

Han Herred Bogen 2000

Udgivet af Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred
og Forlaget Midtfjord 1999

Omslagsmotiv: Typisk Han Herred-landskab
Foto: Jens Damsgaard

Grafisk tilrettelægning og tryk:
Fjerritslev Tryk

Sat med Garamond

ISSN 1396-8270
ISBN 87-88438-14-7

Indholdsfortegnelse

Forord · 7

ved styrelsen for Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred

Introduktion · 9

ved redaktionen

K.M. - 46 år i Jernbanegade · 11

af Arne Sloth Kristoffersen

Svinkløv i trediverne · 33

af Frederik Fogh

Den levende landsby · 49

af Tage Møller

Om Oxholm Kirke, Øland · 61

af Gunvor Gadegaard

Skudehandlere, fiskere og husmænd ved Klim Strand · 72

af Peter Grishauge

Søndermølle i Tømmerby · 82

af Johannes Kjær

Præsteslægten Praëm i Vester Han Herred og Thy · 87

af Ingvard Jakobsen

Da folkestyret tog form · 99

af Bent Rolighed

Derfor blev det Han Herred · 111

af Emanuel Hansen

De skrev af kærlighed til Han Herred · 115

af Ejgil Bodilsen

Det Gamle Album · 118

ved redaktionen

Årets gang i Han Herred · 125

ved redaktionelle medarbejdere på NORDJYSKE Midtjylland

Årets gang i de lokalhistoriske foreninger · 136
af foreningernes formænd

Litteratur om Han Herred · 140
ved Ingvard Jakobsen

Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred · 143
adresser og telefonnumre

Forord

Lokalhistorisk Samvirkes sidste udgave af Han Herred Bogen fulgte mønstret fra tidligere års udgivelse og salg.

Tilbudet om abonnement på den årlige udgivelse til samme pris, der tilbydes medlemmer af de lokalhistoriske foreninger, er blevet vel modtaget. Abonnementet kan tegnes i de lokalhistoriske foreninger, hos redaktionsudvalgets medlemmer, hos styrelsens medlemmer eller på forlaget.

I årets løb har Harmonikamuseet på Tranum Enge modtaget bidrag fra Samvirket på 10.000 kr. i respekt og anerkendelse for det store arbejde, der er lagt i en fornem samling og et mødested, der hvert år besøges af flere tusinde interesserede og glade mennesker.

Som tidligere nævnt blev der i 1998 nedsat et udvalg, der fik til opgave at redigere en sangbog fælles for Han Herred. Udgivelsen skete i samarbejde med Egnsbank Han Herred og Fjerritslev Avis.

På grund af et par store tidsbestemte ordrer på sangbogen blev arbejdet stærkt forceret, og netop som udgaven var ved at være afsluttet, blev man klar over en ny lovbestemmelse, der udvider forfatter- og komponistrettigheder til en 70-års periode. Det indebar en fordobling af de budgetterede udgifter, som et forventet salg ikke kunne kompensere for.

Redaktionen af sangbogen var imidlertid så langt fremme, og indholdet tegnede så positivt, at udgiverne i fællesskab gav tilsgavn om at dække et underskud i en periode efter udgivelsen.

Nøjagtig på årsdagen, fra idéen blev forelagt udvalget, kunne sangbogen præsenteres. Egnens nye fælleseje - et bredt udvalg af den danske sangskat med islæt af lokale, kendte sange og et par helt nye forfattet af Bjarne Nielsen Brovst og Bent Lumholt. Et engageret udvalg har redigeret et fint værk, der har fået en meget fin kritik og blevet vel modtaget.

Udvalget for udflugter i Han Herred arrangerede i samarbejde med Egnsbanken en aftentur i bus i Fjerritslevs nordlige omegn. Deltagelsen var af praktiske grunde maksimeret til 100 personer, og turen blev hurtigt overtegnet. Arrangementet, der blev ledet af dygtige guider, blev også i år en succes og afsluttedes med kaffe på Bryggerimuseet.

Der arbejdes fortsat med form og indhold i tidligere nævnte sognegrupper arbejdsområder. Der er i Lokalhistorisk Samvirke tanker om at oprette et egentligt sognerepræsentantskab

med repræsentanter for samtlige Han Herreds 23 sogne - fra Langeslund og Øland i øst til Tømmerby og Vesløs i vest.

Repræsentantskabet vil få til opgave at fremme den lokalhistoriske interesse i sognene, virke koordinerende inden for det lokalhistoriske netværk, udbrede kendskabet til Han Herred Bogen mv.

På grund af dødsfald er der sket en enkelt ændring i redaktionsudvalget, som det fremgår i oversigten bag i bogen.

Styrelsen

Introduktion

På skellet til et nyt århundrede og på vej ind i det næste årtusinde kommer nu femte årgang af Han Herred Bogen. Stoffet er alsidigt og giver mange nye belysninger af vor fortid, både den nærmere og den fjernere. Mange gode artikler er blevet produceret, så mange, at flere har måttet ligge i hvile til næste årgang.

Redaktionen ser det naturligtvis som sin opgave at fordele stoffet bedst muligt mellem de forskellige dele af Han Herred. Men samtidig føler den det som en opgave, især hvad angår den nyere fortid, at lægge vægt på den gode fortælling som umiddelbart kan vække interessen hos den almindelige læser, der ikke er tynget af grundig forudviden om vor fortid, men som alligevel interesserer sig for skildringer og fortællinger om steder, begivenheder og mennesker på egnen.

Han Herred Bogen 2000 åbner med en omfattende skildring af Brovst i 1920'erne og 30'erne samlet om en enkelt erhvervsvirksomhed - »K.M. - 46 år i Jernbanegade«. Derpå følger en levende skildring af et barns oplevelse af Svinkløv som sommergæst i 1930'erne.

Vore kirker har vi med hvert år, denne gang berettes om den måske mest spændende, den gamle klosterkirke på Øland. At Fjerritslev Avis blev 100 år er også blevet husket, og ikke mindre at folkestyret er blevet 150 år.

Fra de vestligere egne kan vi læse om Klim Strand i fortiden, om Søndermølle i Tømmerby. Den ejendommelige og særdeles farverige præstefamilie Praëm på Hannæs i det 18. århundrede har fået ristet en minderune.

Hvorfor slå sig ned i Han Herred? - det giver bogen også et bud på.

Bogen bringer sædvanligvis en artikel om en kunstner med tilknytning til vor egn. I år er der to, og det sker i forbindelse med deres bidrag til den nye Han Herred-sangbog.

Som en ekstra gave til læserne har vi også godt med billeder fra Det Gamle Album.

Vi er meget taknemmelige over de mange gode beretninger, der er tilflydt bogen. Bogens produktion har ligget i de bedste hænder hos Forlaget Midtjylland og Fjerritslev Tryk, der begge har ydet fremragende arbejde.

Endelig en varm tak til de lokalhistoriske arkiver, der hvert år af deres rigdom forsyner os med billeder.

Som udgangsbøn vil vi gerne udtale ønsket om, at rigtig mange der mener, at de har en fortælling at berette, vil tage sig sammen og lade os få den.

Husk på: De døde rider hurtigt.

Ingvard Jakobsen Poul Meisner

K.M. - 46 år i Jernbanegade

Af Arne Sloth Kristoffersen

Skoleinspektør Arne Sloth Kristoffersen, født i Brovst 1942. Lærereksamen fra Ranum Seminarium 1964. Lærer, skolevejleder og viceinspektør i Aalborg 1964-80. Lærer på Aalborg Forberedelseskursus 1970-80. Skoleinspektør på Bavnebakkeskolen i Støvring siden 1980. Folketingskandidat for Venstre 1988-98 i Aalborg Øst og Vest og Fjerrikslevkredsen.

29. juni 1937 fik min far, K.M. Kristoffersen, næringsbrev som handlende i Brovst. Brevet var underskrevet af politimesteren i Thisted, for Brovst hørte dengang med til Thisted politikreds.

Fra 1937 til 1972 drev han under navnet »K.M. Kristoffersen, Brovst« en korn-, foderstof-, trælast- og brændselshandel. Forretningen lå i Jernbanegade, hvor Weiss' Supermarked nu ligger. Naboerne var købmand Ebbensgaard på hjørnet og bager Studsgaard. På den anden side af gaden lå barber Larsens salon, Gertsens Bogtrykkeri og elværket.

I daglig tale blev han og forretningen kun kaldt K.M.

Jernbanegade var den centrale hande­lsgade i Brovst med rigtige forretninger i næsten hvert hus. Man kunne købe de fleste fornødenheder, for der var faktisk alle typer forretninger. Men der var også en møbelfabrik, et smedeværksted samt byens mejeri, og for enden af gaden lå jernbanestationen med de karakteristiske bygninger, som man desværre fjernede, da banen blev nedlagt. Man har også fjernet gadens ældste hus, hvor kiosken engang lå for i stedet at bygge en stor bankbygning.

Jernbanegade sluttede ved baneoverskæringen, hvorefter Bratskovs jorder begyndte med dammen mod vest og Damengen mod øst, hvor nu Brovst-Hallen og sportspladsen ligger. Vi kaldte den altid for Tyskerengen, fordi tyskerne under besættelsen havde bygget barakker der.

Der var mange driftige forretningsfolk i Jernbanegade. Knudsens Boghandel - senere Salbøgs - var en velassorteret boghandel med mange læsekredse, men forretningen solgte også legetøj, bl.a. teknobiler, så der var trængsel i juletiden.

Uddeler Arne Pedersens hjerte bankede for musikken, og han spillede violin hver dag. Han havde gennemført den treårige solistuddannelse på musikkonservatoriet i København og havde fået et stipendium til udlandet, men måtte afbryde på grund af en varig håndskade. Derefter gennemførte han en handelsuddannelse og overtog senere uddelerposten efter faderen, Andreas Pedersen.

Manufakturhandler Ejnar Jensen havde en kvalitetsforretning med dametøj. David Grønborg startede sin farvehandel helt fra bunden af. Fru Juul, der blev enke meget tidligt, havde en velas-

sorteret garn- og broderiforretning. Wilhelm Schatter drev sin forretning under mottoet: »I Schatters sko er gangen go'«.

Der var også specielle typer som C. Ehlert Rokkedal, der drev byens isenkramforretning. Det var ikke altid, han ville betjene kunderne ved at hente en vare i bagbutikken eller i vinduet. »Det kan ikke betale sig,« sagde han direkte, hvis ordren var for beskeden.

Frk. Anna Nielsen i Tatol-forretningen var en bestemt dame, der var noget præget af, at hendes ene søster var gift med byens stationsforstander og endnu mere af, at en anden var gift med en konsul. Denne søster blev derfor kun omtalt som konsulinden.

I Jens Peters bagerforretning herskede hans kone Sonja. Hun var kontant og kunne sige kunderne nogle sandheder, men bag den skarpe tunge skjulte sig et ærligt og godt menneske, og det havde kunderne selvfølgelig gennemskuet.

Hele min barndom og ungdom i 1940'erne og 50'erne var jeg tæt knyttet til Jernbanegade, og det er primært den periode, som jeg skildrer. Jeg kan se alle forretningerne og deres indehavere for mig, og jeg kan fortsat fornemme gadens liv og lyde.

Der kom biler, hestevogne og cyklister i en køn blanding, og flere gange om dagen lød fløjten fra møbelfabrikken. Der blev skoet heste hos smeden, og flere gange om dagen gik bommene ned for toget.

Mælkekuskene kom ind fra alle retninger med mælkejungerne til mejeriet, og jeg har mindst én gang set en løbsk hest med vognen bagefter.

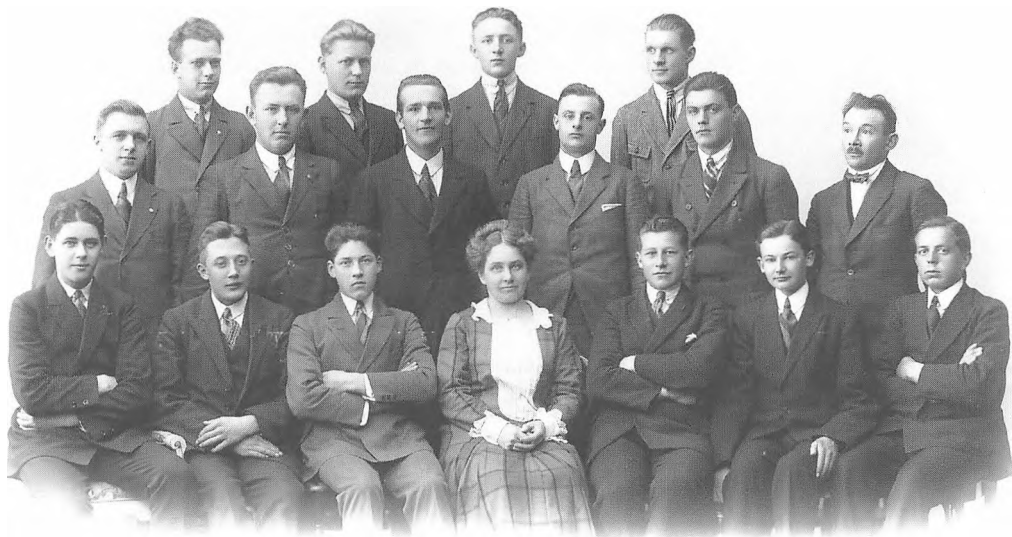
På hjørnet af Jernbanegade og Falborggade havde fiskehandler Ørtoft sin stand. Han var desuden en kendt jæger, der havde mange jagthunde, én til hver type jagt.

Der var et godt sammenhold mellem de forretningsdrivende, der mødtes i håndværker- og borgerforeningen og senere i handelsforeningen. Der blev gjort meget ud af juleudsmykningen, som blev lavet til første søndag i advent - og ikke før.

Juleudstillingen i Jernbanegade trak mange mennesker til byen. Specielt var Gudrun Ebbensgaard fremragende til at pynte vinduerne. Man enedes også om at lukke alle forretningerne kl. 12 mellem jul og nytår - de såkaldte halvhelligdage.

I min erindring var disse dage årets skønneste, hvor far kom tidligt hjem fra forretningen.

Far blev født i 1903 i Blegebrønne ved Bejstrup, hvor hans forældre - mine bedsteforældre, Kristine og Jesper Kristoffersen - havde et husmandsbrug på 12 tønder land.

*1926. Eksamenbillede fra Justitsråd Møllers Handelshøjskole. K.M. Kristoffersen nr. 10 fra venstre i forreste række.
Foto: H. Tønnies, Aalborg.*

Han var den ældste af fem søskende. Min oldefar, Karl Haastrup, boede hos dem som aftægtsmand, så min far voksede faktisk op med to fædre.

Karl Haastrup havde været husmand, tækkemand og fisker, og han repræsenterede det sidste led i den årtusindgamle tradition ved kysterne med kombination af landbrug og fiskeri.

Da regeringen under første verdenskrig indførte rationering, udbrød Karl Haastrup, at så kunne han ikke blive mæt. Den udtalelse gjorde et stort indtryk på børnene, og min far glemte den aldrig.

Karl Haastrup var Venstremand, og da Thorvald Stauning 1924 dannede den første socialdemokratiske regering, var hans kommentar, at nu brød han sig ikke om at leve længere!

Mine bedsteforældre var grundtvigianere, mens min oldefar var missionsmand, så der blev både holdt missionsmøder og højskoleaftener i hjemmet. Min bedstemor lavede kaffe til begge slags møder, men de deltog ikke i hinandens møder.

Min far og hans søskende gik i Bejstrup Skole hos lærer Buje, som de altid har omtalt med respekt. Mine bedsteforældre havde den holdning, at »børnene skulle lære noget«, men Han Herredernes isolerede beliggenhed gjorde det næsten umuligt at læse videre efter endt skolegang og konfirmation. Vejen gik over højskoler og landbrugsskoler.

Tre af min fars søskende blev lærere og den fjerde landmand.

Min far var for klejn til at få plads på en gård, så han kom som en spinkel 15-årig i lære hos købmand K.V. Kristensen i Aggersund med en løn på 2 kr. om måneden plus kost og logi.

Det var en hård, men lærerig plads. Begyndelsen var svær, og der faldt helt sikkert mange tårer. Men han lærte selvstændigheden på den hårde facon.

En dag dristede han sig til at åbne døren ind til købmandens kontor for at sige, at nu manglede det og det. »Så bestil det for helvede,« lød svaret. »Du kan vel se på poserne, hvor det kommer fra!«

Arbejdet var hårdt. Paketbådene fra Aalborg skulle losses, blandt andet for kul. Far var ikke stærk nok til at bære kornsækkene op på loftet, men så kom hans stærke lillebror, Lars Peter, og klarede det for ham.

Der skulle hentes varer på cykel på stationen i Fjerritslev. Engang havde han glemt margarinepapir, men blev straks sendt tilbage efter det glemte!

Om vinteren var der hundekoldt på værelset, så vandet i vandkanden frøs til is, for der var ikke varme på værelset. Men sådan var forholdene for de fleste, og de unge mennesker i Aggersund mødtes om aftenen i skomagerens værksted, hvor der var varme.

Han blev færdiguddannet 1923 og fortsatte som kommiss hos K.V. Kristensen nogle måneder, hvorefter han skiftede til købmand I.A. Christensen, også Aggersund.

Dengang var det ikke obligatorisk for handelsmedhjælpere at gå på handelsskole. Det var besværligt og kostbart, da man selv skulle betale for opholdet.

1925 søgte min far ind på justitsråds Møllers Handelshøjskole i Aalborg. Samtidig søgte han understøttelsesstipendium ved skolen og ved statskassen. I de to ansøgningsskemaer skrev han, at skoleopholdet kostede 322 kr., og kost og logi blev beregnet til 1.200 kr. for et år. Forældrenes skatteindtægt var på 1.500 kr. og deres formue på 7.900 kr.

Samtidig gjorde han opmærksom på, at der var flere mindre-årige søskende i hjemmet, og at hans forældre betalte opholdet på Ranum Seminarium for en yngre bror, så han kunne ikke forvente nogen videre støtte fra dem.

Han fik afslag fra statskassen, men fra justitsråd Møllers Handelshøjskole fik han følgende svar, skrevet med flot håndskrift:

»Som svar på Deres Ansøgning har jeg herved den Fornøjelse at meddele, at der er tildelt Dem Kr. 300 i Understøttelsessti-

Ca. 1925. Købmand Niels Valdemar Terndrup (1871-1929) grundlagde forretningen på hjørnet af Østergade og Jernbanegade. Den blev senere delt i K.M. Kristoffersens korn-, foderstof og trælasthandel og kolonialforretningen, som blev drevet videre af Terndrups datter, Gudrun Ebbensgaard.

pendium til et halvt års kursus på Justitsråd Møllers Handelshøjskole fra November d.A. Jeg undlader ikke at meddele, at første Skoledag bliver 3. Novbr. Kl. 10.« . Højagtelse. - L. Møller.

31. maj 1926 fik min far sin handelsmedhjælpereksamen med eksamenskarakteren mg+. Fagrækken bestod af dansk, regning, bogføring, kontorarbejder, skriftlig og mundtlig handelslære, orden og maskinskrivning.

Eksamensbilledet viser 16 alvorligt udseende mænd og kun én kvinde, og min far hørte til de yngste på holdet. Straks efter blev han ansat hos købmand Valdemar Terndrup, Brovst, med en månedsløn på 50 kr., og de næste 46 år havde han sit daglige virke i Jernbanegade.

Valdemar Terndrups forretning var en gammel forretning, der gik helt tilbage til den tid, hvor varerne blev sejlet til Brovst med pakkebåden fra Aalborg.

Den omfattede hele ejendomskomplekset på hjørnet af Østergade og Jernbanegade, og der blev handlet med kolonial- og grovvarer, træ, isenkram, korn og foderstoffer. Desuden ejede købmand Terndrup Brovst Mølle og syv huse, som han havde måttet overtage i stedet for tilgodehavender.

Tre år efter min fars ankomst fik købmand Terndrup en hjerneblødning, kun 58 år gammel. Han kunne ikke tale og ikke skrive så meget som sit eget navn på en check.

Far arbejdede hårdt og hjalp fru Terndrup, så godt han kunne. Forretningen gik dårligt og var ved at gå konkurs.

Efter kort tids sygdom døde købmand Terndrup. Så blev møllen solgt til møllersvenden, de syv huse solgt fra, og kolonialafdelingen blev bortforpagtet, så konkursen blev afværget.

Min far blev bestyrer af korn- og foderstofafdelingen. Det var et stort ansvar at blive pålagt i så ung en alder, men han kæmpede og klarede opgaven.

Da fru Terndrup døde i 1936, sagde den største leverandør, P.P. Hedegaard, at far skulle have forretningen, da han var den eneste, der kunne drive den. Han fik en familiekautation, og P.P. Hedegaard gav en kredit på 10.000 kr., så i 1937 blev han selvstændig købmand.

Det var midt under verdenskrisen i 1930'erne, og anden verdenskrig og besættelsestiden ventede forude. Varesortimentet var meget alsidigt og bragte ham i kontakt med de fleste af byens og omegnens beboere. Han handlede med korn, foderstoffer, gødning, træ, brændsel, kakkelovne, fliser, tjære, kartofler osv.

Under besættelsen og i årene derefter var det svært at få nok at handle med, og mange varer var rationeret. Så måtte han bruge fantasien. Han købte kartofler op langs Fjerritslevbanen. Hans gode ven, vognmand Sofus Gundersen, hentede gamle kakkellovne i hele Vendsyssel i sin generatordrevne lastbil. De blev så samlet og gjort i stand og solgt som gode, brugte kakkellovne.

Han solgte optændingspinde og købte gammelt papir og gammelt jern, som drengene tjente gode lømpepenge ved at samle ind og sælge.

Sammen med hotelejer Kanstrup oprettede han en byttecentral, hvor folk kunne sælge, købe eller bytte gammelt tøj, sko osv.

Dengang havde man tyskerne i byen, som man ikke kunne nægte at sælge til, når de kom ind i forretningerne, men man skulle forholde sig passivt og absolut lade være med at opsøge dem for at handle. Selv om forholdene i Brovst var fredelige, længtes alle efter normale tider.

I 1944 skrev far følgende nytårshilsen i Brovst Avis: »Vi bringer herved alle vore Kunder den bedste Tak for god Samhandel i det forløbne Aar. Det var ikke alt, der gik, som vi gerne vilde, men det gik jo. Maatte det nye Aar bringe lysere Dage for os alle og større Muligheder for god, gammeldags Købmandsvirke. K.M. Kristoffersen, Brovst«.

I sommeren 1941 blev min far og mor gift i Asaa Kirke. Min mors ungpigenavn var Esther Sloth Andersen og hendes forældre, Else Sloth og Peter Andersen, havde en stor gård i Geraa ved Asaa og var udprægede vendelboer.

Sloth-familien var Venstrefolk, grundtvigianere, gymnastik- og højskolefolk med tæt tilknytning til Vraa Højskole.

Min bedstefar kom fra en gammel Højrefamilie. Han var konservativ og den eneste i Geraa, der holdt Aalborg Stiftstidende. De andre holdt Amtstidende. Han havde været på Ladelund Landbrugsskole omkring århundredskiftet, hvor han skrev en spændende dagbog.

Min mor havde været i huset hos forfatteren Jakob Knudsens enke i Birkerød, inden hun kom på Askov udvidede Højskole. Der mødte hun den berømte forstander J. Th. Arnfred og den kreds af fremragende lærere, som var samlet omkring ham. Det blev en oplevelse for livet.

Senere blev hun ekspeditrice i trikotageforretningen »Her-ning«, der lå på torvet i Nørresundby.

De mange bryllupstelegrammer er interessante at læse. Bille-

derne er meget nationale på grund af krigen og besættelsen. Der er dannebrogssflag, Kong Christian X på hest, landsbyidyller, scener fra landbrugsarbejde, og der er endda broderier på enkelte af telegrammerne.

Jeg genkender næsten alle navnene fra Brovst. Malermester Myrup, karetmager Knøsgaard, fiskehandler Ørtoft, oversygeplejerske Magdalene Nielsen osv.

På telegrammet fra skomagemester L.P. Larsen og hustru, Falborggade, stod følgende opbyggelige vers: »Til Lykke med Pagten. Del om Magten!«

Mine forældres første hus var Østergade 37. Det blev købt 1941 af sadelmager Martinus Chr. Poulsen for 9.950 kr., men så fulgte der ifølge skødet også »uden særskilt Vederlag Indbo til to Stuer og 10 Høns«.

Huset var imidlertid for lille, så de købte nabogrunden, og 1944 var et nyt hus, Østergade 39, færdigt. Det blev familiens hjem i 50 år indtil 1994.

Det var et stort hus, for der skulle være plads til mange børn, chauffør og ung pige i huset. Det blev nu ikke til mange børn, men i flere år havde min mor folk på kost og logi.

Tidens alvor understreges af, at mine forældre byggede et beskyttelsesrum nede i haven - så vidt jeg véd det eneste, der fandtes i Brovst. Det blev senere en fremragende legeplads for gadens børn, men det er en helt anden historie.

Det var travle år, og da krigen var forbi, skulle handelen i gang igen. En opgørelse over varelageret pr. 1. juli 1946 viser en samlet værdi på 12.222 kr.

Men opgørelsen giver også overblik over de varer, der blev solgt i forretningen det første år efter krigen og til hvilken pris. 100 kg foderblanding kostede 20 kr., 100 kg statskorn 20 kr., 1 pose cement 2,50 kr., 1 pakke søm 70 øre, 1 dåse Atlas maling 5 kr., 1 balle tørvestrøelse 3 kr., 1 jernvindue 20 kr. osv.

Besættelsestiden kastede lange skygger efter sig. Nogle år efter krigen kom en mand ind i forretningen med et dokument, som havde været gemt i en lænestol og var kommet til syne ved ombetragtning.

Der var ca. 10 dupliserede sider. Dokumentet var lavet af modstandsbevægelsen i Brovst. Det var en udførlig navneliste over beboere i Brovst, som modstandsbevægelsen mente havde samarbejdet eller haft samkvem med tyskerne.

Min far fik listen, og jeg har flere gange dristet mig til at se den, selv om den var gemt væk. Der stod navnene på formode-

1945. Alle var afhængige af tørv, og forretningen solgte mange læs tørv. Her hjælper forfatteren naboen i Østergade med at fylde tørvene i de karakteristiske kurve.
Foto: Esther Kristoffersen.

de værnemagere, dvs. personer, der handlede aktivt med tyskerne, på feltmadrasserne og på de kvinder i byen, der havde fået børn med tyske soldater.

En af byens flinke damer var nævnt i dokumentet, fordi hun skulle have sagt, at tyskerne også var mennesker.

Stort set alle forretningsfolk og personer i ledende stillinger var nævnt. Det var mærkeligt at læse disse beskrivelser om mennesker, som jeg alle sammen kendte.

Min far blev meget vred, da han læste dokumentet, og fór hen til en tidligere modstandsmand for at foreholde ham de mange grundløse beskyldninger.

Lederen af modstandsbevægelsen i Brovst var læge i byen og kommunist. Det er nærliggende at tro, at dokumentet ville være blevet brugt som deportationsliste, hvis russerne var kommet først til Danmark 5. maj 1945.

Sådan gik det jo i Østeuropa og i de baltiske lande. Den pågældende læge, der var kendt for sin dygtighed, måtte rejse fra byen.

Dokumentet findes ikke mere, da min far har brændt det.

Før og efter krigen var alle mennesker afhængige af leverancen af tørv. Vi solgte mange i hele Øster Han Herred. De blev leveret af vognmænd fra Moseby og Kaas.

Hvert efterår havde min far søvnløse nætter, når tørvene skulle leveres, fordi det regnede, eller fordi han troede, at det regnede.

Vi solgte også koks og cinders i rummål og kul og briketter efter vægt, ofte leveret i jernbanevogne. Påfyldningen i sække foregik på stationen, og det var et beskidt arbejde.

Men det var endnu værre at skulle bære de kantede sække med briketter op ad smalle trapper til de loftsrum, hvor de skulle opbevares. Derfor satte chaufførerne ofte bølgepap inden for skjorten.

I Kaas og Moseby var der mange såkaldte »krejlere«, dvs. folk, der havde en lastbil og handlede med alt forefaldende.

Jeg husker tydeligt en aften, at en sådan krejler kom hjem til os for at købe kartofler. Det var hen på foråret, og vi havde et temmelig stort parti liggende med lange spirer. Manden købte hele partiet, og far spurgte så efter, hvad han ville med dem.

Svaret kom uden tøven. Han ville pille spirerne af kartoflerne og køre dem til København, hvor han kunne sælge dem med 100 pct.s fortjeneste. Da far kommenterede den gode fortjeneste, svarede manden kort: »Ja, og så er den skattefri.«

Jeg kan se hvert et rum for mig i de gamle bygninger. Der var et lille forretningslokale med en lang disk, hvorpå der stod en gammeldags messingvægt med lodder og diverse »søm«, hvorpå bestillingssedlerne til de forskellige kørselsruter blev sat.

Der var en stor kasse med kartofler, et gammelt kasseapparat med sving og en pult til at skrive bestillinger på. Når man gik om bag disken, kom man ind i forkontoret. Der var en høj pult, som kassebogen lå på. Så var der et skrivebord med telefonen - Brovst nr. 6 - og en stor kakkelovn.

Der var fire trappetrin op til det inderste kontor, hvor der var et skrivebord, en sofa og nogle ekstra stole, og her kunne far tale i fortrolighed med kunderne og de mange, der søgte hans råd.

Fra forretningslokalet gik der trapper med hver fire trin op til de lagerrum, der lå på begge sider. Til den ene side lå støbegodslageret med udstillingsvinduer. Her var der først og fremmest kakkelovne, men også søm og skruer.

Nedenunder var støbegodskælderen med fliser, plader, tråd, rør, vaske og meget andet. Til den anden side var foderstoflageret, der altid var fyldt med kornsække, foderblanding, hønsefoder, klid, cement osv.

Der var en port ud mod Jernbanegade, og lastbilerne holdt ude på vejen, og via en træbro blev sækkene kørt ind og ud fra lageret. Man spærrede selvfølgelig for den gående trafik, og det foregik helt op i 1960'erne.

På første sal var der kornlager med hejseværk ud mod Jernbanegade. I kælderen under denne bygning var der trælast.

Bag forretningen var der en spændende gård. Der var en dyngede med hønseskaller, tjæretønder, gammelt jern osv. Der var

indgang til den gamle hestestald og høsehuset, hvor der tidligere havde været karlekammer.

Det var en fantastisk legeplads, hvor vi gemte os mellem kornsækkene, lavede cirkusforestillinger og kørte med sækkevognene.

Jeg havde i mange år et dueslag i forretningen. De første duer fik jeg i fødselsdagsgave af medarbejderne i forretningen. Dueslaget hjalp vores mangeårige lagermand, netop afdøde Lund Nielsen, mig med at lave. Jeg havde duer i mange år, og jeg er fortsat meget interesseret i duer.

Daværende tømrer på Brovst Maskinfabrik, Oluf Sørensen, hjalp mig med at udvide dueslaget. Han lærte mig meget om duer, og vi tilbragte mange timer sammen hos mig eller hos ham med at studere duerne.

Jeg fik ingen lømmepenge, men derimod gratis foder. Så tjente jeg penge ved at sælge dueungerne til Karen Jensen på Sportsvej eller Lars Andersen på Nyvej. Prisen svingede mellem 1,50 kr. og 2,25 kr.

Når jeg skulle fodre duerne og hønsene, måtte jeg om vinteren ofte hente vand ovre på elværket, da vandhanen i den gamle hestestald var frosset.

Jeg hentede kornet på lageret, og når jeg havde tændt lyset, ventede jeg altid et par minutter med at gå ind. Så kunne eventuelle rotter nå at komme væk. Vi havde mange rotter, og de blev bekæmpet med gift, for de ødelagde sækkene og gnavede huller i træværket.

For enden af lageret ud mod gården var der et stort træ, og om aftenen fór rotterne op og ned ad træet og rundt på taget. Bogtrykker Gertsen og bager Studsgaard, der begge var jægere, havde stor fornøjelse af at skyde rotterne.

Når vi så en rotte på lageret, gik jagten i gang. Jeg skulle med en kost drive den hen mod Lund Nielsen, som så slog den ihjel med en håndskovl.

Det første år i min erindring havde vi en hest, der hed Klaus. Det var en stor, skimlet hest. Den var stærk, og det var også nødvendigt, for den skulle trække nogle tunge læs. Den første karl, som jeg husker, var den senere taxavognmand, Harry Svaneborg.

Når Klaus ikke var på arbejde, kom den på græs på Tyskerengen. Den var slem til at bide sig løs, og på en eller anden måde lykkedes det den at komme ud. Men så kunne vi altid finde den på Smedevej, hvor mælkehandler Emil Røge boede, for han havde også en hest.

Omkring 1950 fik vi den første lastbil. Det var en Hotchkiss,

Ca. 1944. Forretningens sidste hest, Klaus, chauffør Harry Svaneborg og forfatteren foran Østergade 39. Foto: Esther Kristoffersen.

en højrestyret bil, der blev købt hos firma H. Rasmussen, Brovst. Det betød et farvel til hest og hestevogn og goddag til en ny tid for forretningen.

Jeg kan som nævnt se mange billeder for mig. Næsten hver dag ved aftenstid kom vognmand Sofus Gundersens chauffører med varer fra Aalborg. Så blev træbroen lagt ud og de mange sække kørt ind på sækkevogne eller hejst op på første sal.

Det var gennem en lang årrække de samme chauffører, Gunnar Gundersen, Martin Nielsen og Godske Christensen. Hvor så de dog trætte ud, når de skulle i gang med at tømme en stor lastbil, ofte med anhænger. Men de havde også en lang arbejdsdag. Tidligt om morgenen hentede de grise og kreaturer ude på gårdene til levering på slagteriet i Nørresundby eller på kvægtorvet i Aalborg.

De havde så varer med hjem fra P.P. Hedegaard, Importen, Kompagniet eller fra en af cementfabrikkerne.

Købet af lastbilen gjorde det muligt at udvide kundekredsen rent geografisk, og efterhånden havde forretningen kunder i hele området mellem Vesterhavet og Limfjorden. Fra de sande klitområder over de vandlidende områder omkring Mou Kær til det frugtbare bakkeland.

Tirsdag og fredag eftermiddag havde vi den såkaldte klittur, og mandag og torsdag gik ruten blandt andet over Gammel Brovst, Brovst Kær, Torslev, Attrup, Alsbjerg, Holmsø, Skovsgaard, Øster Svenstrup og Janum.

Jeg var ofte med som medhjælper, og klitturen har jeg selv kørt mange gange som ferieafløser. Ruten gik gennem Fredens-

*Ca. 1950. Firmaets første bil, en Hotchkiss, med chauffør Harry Hejlesen bag rattet i højre side. Bilen blev købt hos Få. H. Rasmussen, Broust, i hvis gård den er fotograferet, før den kører sin første tur. Alle forretningens biler var gennem årene grønne.
Foto: Vagn Rasmussen.*

dal, Mou Kær, Melkær, Tranum Enge, Koldmose og Klithuse. Der var næsten kun grusveje, og det var svært at finde rundt. Ofte kom jeg først hjem sent på aftenen.

De fleste ejendomme var små, men der var husdyr alle steder. De skulle som regel have korn, hønsefoder, foderblanding og brændsel, men der kunne også være cement, træ, pandeplader og meget andet på den tungt læssede lastvogn.

Chaufførerne var flinke til at tage rugbrød og kolonialvarer med til dem, der boede længst ude.

Det var dejligt at tale med kunderne, som gerne ville have en pause i arbejdet. Jeg husker mange af dem ganske tydeligt, blandt andre Den glade Landmand i Fredensdal, som absolut levede op til sit tilnavn.

Det var på en af disse ture, jeg var så uheldig at tabe en sæk hønsefoder ned på konen i huset, da jeg skulle bære den op ad en loftstrappe. Heldigvis skete der ikke noget med hende, og hun tog uheldet med et smil.

Det gik værre for mig i Skovsgaard, da jeg gik over en gårdsplads med en sæk korn på ryggen. Jeg havde set lænkehunden og troede, at jeg styrede uden om den. Men pludselig sprang den på mig og bed mig i låret. Jeg fik en slem forskrækkelse, et dybt sår og et varigt anstrengt forhold til hunde.

Det var en besværlig forretning at ekspedere i på grund af bygningernes udformning, men det gav god motion. Man skulle altid op ad trapper til den ene eller den anden side og måske ned i kælderen og ud i gården for at hente varerne og tilbage igen. Meget skulle hældes i poser eller sække med håndskovle og vejes af på loddevægte af forskellig størrelse.

Min far understregede altid, at alle kunder skulle behandles med respekt og betjenes godt, uanset handelens størrelse. Men der var bestemt forskel på kundernes evne og vilje til at betale, og det afhang ikke af hartkornets størrelse.

Et eksempel på en god kunde var husmand P. Pedersen, Nymark. Næsten hver uge kom han cyklende i sin mørke habit med vest, slips og blød hat. Forløbet var altid det samme. Han stod i forretningen foran disken og ventede på at blive ekspederet. Han bad om regningen på sidste uges levering og blev budt ind i forkontoret. Regningen blev fundet frem, pengene betalt og beløbet skrevet ind i kassebogen.

Så fik han en cigar og en sludder med far, hvorefter han ønskede at bestille nye varer. De gik så tilbage til forretningen, og bestillingen blev skrevet op.

Måden var altid den samme, og der kunne være flere kunder samlet i forkontoret, som hurtigt blev fyldt med røg. Mange gav sig god tid, mens alle mulige emner blev diskuteret. Stolen ved siden af kakkellovnen var særlig populær. Jeg har som dreng set mange leende mennesker sidde der, men også hørt folk fortælle om deres livstruende sygdomme eller økonomiske problemer.

Engang så jeg en mand fra Mou Kær, der græd, fordi hele høsten var druknet, og han måtte bjerge roerne ved hjælp af en robåd. Det var før kanalerne, diget og pumpestationen ved Attrup blev bygget. Dette byggeri i begyndelsen af 50'erne fik stor økonomisk og dermed social betydning for hele egnen, og jeg kan blive vred, når folk i vore dage kritiserer Hedeselskabet.

En anden mand havde en håbløs gæld, så i stedet for penge fik vi en gris, som blev sat ind i hønsehuset. Men samme aften bankede det på døren derhjemme, og jeg kan fortsat se manden for mig, mens han stod i døren og fremstammede, at grisen var en såkaldt kontraktgris, som derfor var solgt i forvejen. Han fik selvfølgelig grisen med hjem på cyklen.

Asken fra de mange cigarer blev samlet sammen i en cigaræske til Snus-Niels, som tømte æsken regelmæssigt. Han havde altid en stor klump skråtobak i munden, og den blev grundigt vendt i asken.

Snus-Niels var kommunens muldvarpejæger, og han gik altid i træsko, mørke og vide vadmelsbukser, blå arbejdsjakke og altid med en gammel kasket på hovedet. Han var en lille glad mand, der altid var parat til at fortælle en god historie.

Det var et hårdt arbejde at være forretningsmand i årene under og efter krigen. Jeg fik i en tidlig alder kendskab til ord som kassekredit, høstpantebreve og veksler.

Det var også nødvendigt at foretage omstillinger i forretningen. De første termostatstyrede eller »tænkende« kakkelovne gjorde efterhånden de gamle kakkelovne overflødige.

Værre var det, da der blev indført fjernvarme i Brovst. Så forsvandt en ret stor del af brændselssalget, selv om vi fik leverancen af olie. I stedet fik salget af træ og andre bygningsartikler større og større betydning, og der blev bygget en ny lagerbygning i gården ned mod Smedevej.

Min far var aktiv i byens foreningsliv. Han var med til at stifte Brovst Idrætsforening og var foreningens første formand uden selv at kunne spille fodbold. Det var dengang, man kunne samle op til 1.000 tilskuere på Brovst Stadion til kredskampe.

Der var et godt sammenhold, og foreningen stod for mange arrangementer. For eksempel blev Cirkus BIF en fast tradition, og 1934 kunne man bygge et klubhus med 125 siddepladser og med klublokale og omklædningsrum.

Far var i perioder formand for håndværker- og borgerforeningen, blandt andet i befrielsesåret 1945-46, hvor foreningen holdt 40-års jubilæum.

Han var med til at stifte lystanlægget Mølleparken og var formand i flere år. Desuden var han i mange år formand for Brovst Sparekasse, en post som han sagde fra sig, da han solgte forretningen.

Far blev valgt ind i sognerådet ved det berømte besættelsesvalg i 1943, hvor han sprængte borgerlisten fra en placering på en sidsteplads. Han var derefter medlem i 15 år, og i alle årene var han formand for socialudvalget.

Han kunne være blevet sognerådsformand, men sagde konsekvent nej. Det sociale arbejde havde hans store interesse, og det prægede i høj grad også livet i forretningen. Den kommunale administration bestod kun af en kæmner, en bogholder og en elev, og de folkevalgte optrådte i høj grad som sagsbehandlere.

Der var ingen socialrådgivere, så sagsbehandlingen på det sociale område foregik i forretningen eller hjemme hos os.

Det betød, at det ikke blot var alle typer kunder fra hele egnen, der kom i forretningen, men også mennesker, der skulle have hjælp på forskellig vis, og beslutningsprocessen var kort.

Det gjaldt eksempelvis spørgsmålet om, hvem der skulle have plads på alderdomshjemmet Møllegaarden. Der kunne vises smidighed, og da en gammel kone fra Arentsminde skulle på Møllegaarden, kom hendes søn med, selv om han ikke var

*Ca. 1950. Jernbanegade med dele af forretningen til højre i billedet. Bemærk porten til lageret, hejseværket og telefonpælen, der stod i vejen for bilerne ved af- og pålæsning.
Foto: Tilhører Jørgen Nøhr.*

gammel. De to havde altid boet sammen, og han kunne ikke klare sig alene. Han fik sit hjem på Møllegaarden, hvor han blandt andet hjalp til med at passe grisene.

I mange år blev vi af bestyrerparret Esther og Otto Gregersen inviteret på Møllegaarden 1. juledag for at spise julefrokost sammen med beboerne.

Vi fik ofte besøg af farende svende, og hvis det var om aftenen, kunne de altid finde Østergade 39. Jeg har hørt mange triste historier om årsagen til drikkeriet og vagabonderingen. Afhængig af deres tilstand kom de enten på Møllegaarden eller på sygehuset, hvor de blev vasket og fik noget mad.

Når de så var kommet til hægterne, fik de en enkeltbillet til toget. Nogle kom også ud på teglværket, hvor der var god varme oven på ovnen. Var de aggressive, blev der sendt bud efter landbetjent Kaj Petersen. Han og far kørte så den farende svend over på den anden side af bækken til Birkelse kommune, hvor han blev sat af.

Når der kom farende svende ind i forretningen, holdt bogtrykker Gertsen og barber Larsen øje med udviklingen fra deres vinduer på den anden side af vejen, og det er sket, at Gertsen er kommet til hjælp.

Far var værge for flere personer i kommunen, ligesom han førte tilsyn med drenge fra Kokkedal Drengehjem og mænd fra anstalten på Livø.

En mand fra Livø arbejdede hos Jakob Madsen på Knudegaard. En aften, hvor han var alene hjemme sammen med drengene Laurits og Karl Jørgen, fandt han på at spise barberblade. De chokerede drenge fik fat i hjælp, så manden kunne blive indlagt på sygehuset.

Med stort besvær og ved hjælp af store mængder vat fik man barberbladene ud, så manden kunne vende tilbage til Knudegaard. Han havde imidlertid været så glad for opholdet på sygehuset og for de søde sygeplejersker, at han spiste barberblade en gang til for at blive indlagt. Så kunne Jakob Madsen selvfølgelig ikke have ham mere.

Som socialudvalgsformand blev far også indblandet i en del sager med børn. Vi havde i en periode en dreng boende, fordi hans enlige mor var syg. Der var også tilfælde med mindreårige børn, der blev rodet ind i kriminalitet. Far måtte også med, når landbetjenten kørte et sygt menneske til tvangsindlæggelse på statshospitalet i Viborg.

I en af de små ejendomme på Mou Kær var Grethe i familiepleje, vekslende med ophold i Vodskov. Hun blev ikke kaldt andet end Tosse-Grethe, og kun få kendte hendes efternavn og skæbne.

Da min far var værge for hende, kom hun tit på besøg hjemme hos os. I min erindring var hun allerede gammel. Hun hjalp ofte til på gårdene, hvor man sendte bud efter Grethe, når en gris skulle fare. Så tog hun imod smågrisene og lagde sig i halmen ved siden af soen for at forhindre, at den lagde sig på smågrisene.

For et par år siden blev vi, der kendte Grethe, mindet om hende, selv om hun døde for omkring 45 år siden. Der kom en amerikansk familie ind på turistkontoret i Brovst med et familiealbum. Deres bedsteforældre var udvandret fra Brovstegnen, og der manglede et barn i albummet. Der havde været fem børn, men der var kun billeder af de fire, og det ville de have undersøgt grunden til.

Da børnene var »baptized« - dvs. døbt - i Tranum, blev familien ved en sproglig misforståelse henvist til baptistmenigheden i Brovst. Heldigvis kunne mange af menighedens medlemmer huske Grethe.

Så kom historien om Grethe frem. Hendes forældre havde et lille fattigt landbrug i Tranum sogn. Omkring 1890 solgte de alt,

1.3.1950. Rejsegilde på Brovst kommuneskole. Fra venstre: Skoleinspektør Chr. Knudsen, tømrermester Henry Nielsen, Halvrimmen (far til skoleinsp. Karl Chr. Nielsen, Brovst), gdr. Otto Christensen, Røgild, gdr. Peter Madsen, Fredensdal, K.M. Kristoffersen, teglværksarbejder Marinus Jespersen, Gl. Brovst og gdr. Otto Pedersen, Sdr. Økse.

hvad de ejede og købte billetter til USA. Da de nåede frem, skulle de ligesom alle andre gennem nåleøjet Ellis Island i New Yorks havn. Der blev Grethe afvist på grund af sit tydelige handicap.

Enhver kan forestille sig familiens dilemma. Resultatet blev, at faderen rejste hjem til Danmark med Grethe og afleverede hende til sognet, hvorefter han rejste tilbage til USA til den øvrige familie. Grethe levede så resten af sine dage på sognet i Brovst og uden sin familie.

Generationer senere dukker slægtningene op i Brovst, hvorefter sandheden om det manglende billede og Tosse-Grethes skæbne bliver kendt.

Dengang var der et tæt forhold mellem vælgerne og de folkevalgte i de små kommuner på landet. Blandt andet forventedes det, at medlemmerne af sognerådet hjalp vælgerne med at udfylde skatteskemaet.

Det var imidlertid ikke så lige en sag, for det kom i høj grad an på skøn, da nutidens lønsedler og bureaukrati ikke fandtes. Hvert år var der en uge, hvor den første stue i mit hjem hver aften var fyldt med mange af egnens landmænd, som ventede på at komme ind i den inderste stue, hvor far så hjalp dem med at udfylde deres skatteskema. Imens serverede mor kaffe for de ventende, der fik en hyggeaften ud af det.

Jeg husker mange af dem. For eksempel brødrene Niels og Marius Simonsen, der drev en gård i fællesskab på Vilsbæk. De var ikke blot kunder i forretningen, men mine forældres venner.

1. marts 1950 var der rejsegilde på den nye kommuneskole i

Brovst, og det husker jeg tydeligt. For den dag så jeg for første gang en fuld mand. Det var en kendt murerarbejdsmand fra byen, der skulle hjem fra rejsegildet, og fortovet i Østergade var absolut for smalt for ham.

Den nye skole blev taget i brug i 1951. Dette byggeri fik store følger for min far. Han havde leveret mange bygningsartikler, og da murermesteren gik i betalingsstandsning, så det en overgang ud til, at far ville tabe ca. 50.000 kr. Det var en meget stor sum dengang, så det var et slemt chok.

Da alt var blevet gjort op, blev beløbet dog mindre, men det var stadig væk et stort beløb. Han har siden med galgenhumor sagt, at der på en af fliserne på Brovst Skole burde stå: »Skænket af K.M. Kristoffersen«.

Far havde altid arbejdet hårdt, mødte tidligt om morgenen, skrev girokort om søndagen, alt sammen for at spare en ekstra medarbejder. Samtidig havde han som omtalt mange tillids-hverv. Men så kom reaktionen.

1951 fik han som 48-årig en alvorlig blodprop i hjertet, der lænkede ham til sengen i tre måneder, hvor han i perioder svævede mellem liv og død.

Han overvandt blodproppen og genoptog langsomt sin gamle livsform og det travle arbejdsliv, der dog blev afbrudt af flere sygdomsperioder, ligesom hans syn blev stærkt svækket af grå stær.

Gennem årene har der været en lang række dygtige og loyale medarbejdere i forretningen. Jeg husker især netop afdøde Lund Nielsen, der var en trofast lagermand i mange år, og som udførte et stort arbejde under fars sygdom, men også en række chauffører, som alle kom fra landbruget.

Egon Jensen kom fra Fredensdal og blev senere postbud og forsikringsmand. Søren Nielsen fra Under Lien var så stærk, og jeg beundrede altid hans muskler, når han vaskede sig nede i kælderen derhjemme. Verner Petersen kom altid med lune bemærkninger, og han var den eneste, der vendte tilbage til landbruget, da han købte en gård i Tranum. Christian Pilgård var chauffør hos os i mange år, og jeg var som stor dreng med til hans bryllup i Torslev. Der kom aldrig en bule i hans lastbil, fordi han var så omhyggelig.

Chaufførerne var forretningens ambassadører. Det var vigtigt, at de var gode til at tale med kunderne. De havde også et hårdt job, for de måtte af sted i al slags vejr, og mange steder skulle sækkene med op til 100 kg i hver bæres op på loftet, ofte ad dårlige trapper.

*1965. Luftfotografi af de to
lagerbygninger i Østergade,
der blev bygget ca. 1960.
Foto: Tilh. Skovsgård-Brevst
Tømmerhandel.*

Belært af sygdommen ansatte far en ekstra medarbejder, Gunnar Nielsen, der var kommis hos Chr. E. Larsen, Halvrømme. Han blev senere bogholder og koncentrerede sig især om trælastafdelingen, hvor han efterhånden udviklede stor ekspansive.

I 1958 blev Ketty Christensen ansat som den første kontorelev og kvinde i forretningen. Hun fortsatte efter endt uddannelse i forretningen som en højt skattet medarbejder. Vi havde ofte store drenge ansat i en periode, indtil de havde fundet ud af, hvad de ville lave fremover.

En af dem var nuværende sognepræst ved Budolfi Kirke og Klosterkirken i Aalborg, Hans Jakob Hansen. Han var en tænksom ung mand, som bragte en ny dimension ind i forretningens hverdag. En dag gav han helt uventet brød til formiddagskaffen. Da alle var samlet omkring kaffebordet, åbenbarede Hans Jakob, at de nu fejrede Beethovens 200-års fødselsdag. Det er vist den eneste forretning i Brevst, hvor man har fejret en sådan fødselsdag.

Ca. 1970. Den første kvindelige medarbejder, Ketty Nielsen (tidl. Christensen) og K.M. Kristoffersen. Foto: Forfatteren.

Far var realistisk og så risikoen for en ny blodprop i øjnene. Så for at sikre familiens fremtid, lavede han forretningen om til et aktieselskab, hvor Lund Nielsen og Gunnar Nielsen hver fik mindre aktieposter. Jeg havde i øvrigt også en aktiepost. Far beholdt selv den overvældende aktiemajoritet, indtil forretningen blev solgt.

Samfundet udviklede sig og dermed også betingelserne for forretningen. Endnu i 1940'erne og 50'erne var der husdyr i alle landbrug uanset størrelse, og i Brovst by holdt mange høns eller havde en gris i et skur i haven eller i en bagbygning.

Eksempelvis havde to af vore naboer i Østergade en fedegrís. Det betød, at salget af korn og foderstoffer fortsatte uændret. Der var mange små handeler til kunder fra Brovst by, som selv hentede nogle kilo korn, hønsefoder, strandskaller, grutting og bygningsartikler.

Vi havde også et stort salg af kartofler, og jeg husker med glæde de tidlige morgener, når jeg skulle hente nyopgravede kartofler hos landmændene til videresalg i forretningen om formiddagen.

En af de gode kartoffelkunder var den glade og populære pensionsværtinde Karen Margrethe Nielsen, kendt af alle som

Karen Margrethe. Hun havde et godt pensionat i Jernbanegade, og hun kom ofte farende ind i butikken efter kartofler 10-15 minutter før spisetid. Hun må have været danmarksmester i hurtig kartoffelskrælning.

Så kom de såkaldte »glade 60'ere«, hvor der skete store forandringer. Efterkrigstiden var endelig forbi, og der kom stor økonomisk fremgang. Hønsene og grisene forsvandt fra parcelhusene. Hestene var allerede i 1950'erne blevet afløst af traktorer, og vandringer fra land til by tog fart. Mange landmænd, der nu var alene om bedriften, valgte at sælge dyrene, og den udvikling er siden fortsat. De resterende landbrug fik flere husdyr.

Mejetærskerens indtog betød, at kornet ikke længere skulle hentes i sække, men i løs vægt. Det betød omstilling af korn- og grovvarhandelen, og det var svært at gennemføre i forretningen i Jernbanegade, hvor den stigende trafik gjorde det stadig sværere for lastbilerne at holde for at læsse af og på.

I 60'erne eksploderede parcelhusbyggeriet, forretningens trælastafdeling fik stadig større betydning. Der kom flere og flere håndværkere i forretningen, og de var ofte forjagede på grund af den store travlhed.

Lastbil nummer to var forlængst anskaffet og udstyret med kran og sugeudstyr til kornet.

Efter store overvejelser blev der købt et stort stykke jord i Østergade bag ved Statoil. Der blev bygget to lagerbygninger, én til trælast og én til foderstoffer. Der blev ansat en ny lagermand, Alfred Boysen, der havde arbejdet som former på Brovst Maskinfabrik, der var blevet lukket. Han var en dygtig og loyal medarbejder, der var god til at tale med kunderne på det skønneste thymbomål.

Forretningen i Jernbanegade var der fortsat, selv om det selvfølgelig blev overvejet at flytte hele forretningen til Østergade. Men far kunne ikke undvære den og dens atmosfære. I længden var det dog uholdbart at have lager og forretning to steder, og bygningerne i Jernbanegade var nedslidte og upraktiske. Samtidig blev det stadig sværere både at satse på korn- og foderstoffer og på trælast.

1972 solgte far forretningen til Gunnar Nielsen, for da havde jeg definitivt besluttet, at jeg ikke kom hjem i forretningen, men fortsatte i folkeskolen. Kort tid efter overtagelsen flyttede Gunnar Nielsen hele forretningen til Østergade. Foderstofafdelingen blev solgt fra, og Gunnar Nielsen og senere Walter Svendsen drev den resterende forretning videre under navnet Brovst Tømmerhandel, nu Skovsgaard-Brovst Tømmerhandel.

1972. K.M. Kristoffersen ved pulten i det forreste kontor den sidste dag som ejer af forretningen i Jernbanegade, hvor han havde arbejdet i 46 år, de sidste 35 år som ejer. - En epoke var forbi. Foto: Tilhører forfatteren.

Det var da 53 år siden, far begyndte som en spinkel handelslærling i Aggersund, men Brovst blev hans by og Jernbanegade hans gade, hvor han havde arbejdet uafbrudt i 46 år i den samme forretning og heraf de 35 år som selvstændig købmand.

Kort tid efter forsvandt alle spor af den levende og driftige forretning i Jernbanegade.

En epoke var forbi.

Svinkløv i trediveerne

Af Fredrik Fogh

Fredrik Fogh, født i København 1923. Arkitekt med afgang fra Kunstakademiets Bygningsskole 1950, italiensk statseksamen for arkitekter 1967. Selvstændig tegnestue i Milano siden 1955, tillige i København fra 1959. Lektor ved Milanos Universitet 1970-74. Har skrevet talrige artikler, afhandlinger og bidrag til danske og udenlandske fagtidsskrifter, fagbøger og kataloger. Bosat i Milano med sommeradressen Andrupbjerg ved Grønnestrand, hvor han er kommet, siden han var dreng.

Når du i dag står ud af bilen efter godt fire timers uafbrudt kørsel, 425 kilometer fra København, er landskabet stadig storladent, smukt, betagende; men vejene, der engang var karakteristiske kridt- og ralveje, er nu anonymt asfalteret næsten til døren; du kan gå lige ind i huset, slå strømmen til, åbne for vandet, afkøle telefonen, du har den samme komfort, du har i byen. Supermarkedet i Fjerritslev ligner til forveksling det, du finder overalt i Europa, vareudbudet det samme, prisskiltene ens, de ender alle på 95, det der gør forskellen, er, om der står øre, pence eller lire bagefter, om stakket tid vil også denne forskel forsvinde, når der står euro på alle. Jeg værdsætter i høj grad de enorme fremskridt, der har været på egnen, navnlig fordi jeg så tydeligt husker, hvorledes man levede tidligere. Men det kan ikke skjule, at den følsomme balance mellem fremskridt og bevarelse af det værdifulde milieu skridt for skridt nedbrydes, og får dette særegne sted til mere og mere ligne alle andre. Hvilken skam!

Heden, de sandede marker, den lave bjærgfyrd med den stærke solmættede duft, der var indbegrebet af Svinkløv er borte, det pragtfulde sprog tales ikke mere, sprog, jeg lærte at elske og tale i de lange ferier i underskolen; men som ikke tales mere, fordi alle ser fjernsyn, har været søndenfjords og på Mallorca. Jeg derimod savner Han Herreds sindige »Det ku' ha' væt værre« og »ik' så ring' en'da«. Jeg hører dog stadig et »træls« i ny og næ og nyder det. Limfjorden skiller ikke længere, alt sammen ting, der gør stedet mindre magisk, mindre unikt. Det giver et sting i hjertet, når jeg går gennem huset og ser ud over havet, udsigten er nu delvis tilgroet. Når jeg tænker på det, der engang var ankomsten med min mor og mormor til dette fjerne, elskede sted, som jeg havde længtes efter, siden jeg året inden grædende måtte vende tilbage til byen. Det var årets lykkeligste dag.

Spændingen og lykkefølelsen steg, jo mere du nærmede dig på den lange rejse, der begyndte festligt ved en middag i en gammel lejlighed i Nyhavn 63 i et hus fra 1756, i en lejlighed der kunne have været H.C. Andersens; derefter de få skridt ned til Kvæsthusbroen, hvor Aalborghus lå og ventede, sejladsen op gennem Sundet, og hvis det var sankthansaften alle bålene langs kysten.

Til lykke og velkommen hos Hvenegaards, 4. juli ca. 1937, f.v. forfatteren, min mor, Carsten Hvenegaard, Mette Stausholm, fru Damkier i min soraneruniform, ukendt, min tante og Jens Theilgaard.

Efter Kronborg soveposen på dækket. Den lyse nat og forventningen vækkede dig allerede ved Anholt, hvor sælerne i den gryende sol lå og baskede sig på stranden. Den lange smukke indsejling gennem Limfjorden, for så at lægge til uden for det hvidkalkede Aalborghus; morgenmaden i Kristines konditori med det berømte wienerbrød på hjørnet af Vesterbro, og derefter over til rutebilen, hvor der for første gang stod det magiske Fjerritslev på forruden; turen over pontonbroen, de mærkelige og grimme navne, Halvrimmen, Arentsminde, Brovst, og endelig ned ad bakken ved Dalhøj og holde foran kroen, hvor Martinus Jeppesen ventede og ikke hurtigt nok kunne få os og den enorme bagage ombord. Nu endelig blev navnene de rigtige, Vilshøj, Andrup, Grønnestand, Vester Svenstrup, og lugten, den gode gammelkendte Svinkløvluft.

Somrene i Svinkløv og på Slettestrand var et paradys som få endnu havde opdaget, heldigvis. Vi var ganske få familier, der alle var venner eller slægtninge, der kom den lange vej fra København og enkelte andre steder fra; vi levede i intim kontakt med naturen og den lokale befolkning, der både var venner, leverede mælk og kartofler, passede husene om vinteren, kalkede, tømte kulen, og »åbnede hus«, en proces, der tog flere dage. De, til gengæld, betragtede sikkert os med godmodighed som »de tovlige kjøbenhavnere ude i bjærrene«.

Min mor Ellen Fogh med Gerda von Freiesleben på stranden neden for Svinklovene engang i tyverne.

Stedet var isoleret, særegent dejligt; det var langt væk, adskilt ved flere vande. Klimaet var barskt, vestenvinden blæste næsten uafbrudt, løb hen over marehalmen som på en krusende sø, hev og pev i hjørner og sprosser, en lyd, jeg endnu i dag forbinder med Svinkløv. Træerne var lave, forkroblede, bøjede af vinden; men porsen og klokkelyngen duftede lifligt. Sandet føg stadig fra de åbne klitter; brændingen rullede uafbrudt og blev til brøl, når det stormede, og det gjorde det ofte. Da kunne vi ikke bade; men fra stranden nyde naturens væld og de hvide skumstriber, der fra horisonten kom nærmere, større og større for i brændingen at blive til enorme faretruende bølger, der udslukte skyllende op på strandens hvide sand. Stranden, mennesketom så langt øjet rakte, var vor egen, hvor jeg fandt søstjerner med den frygtelige lugt, hajæg, søpindsvin, men også spændende og sære flasker og fiskegrej fra fjerne lande, lande jeg længtes efter at besøge; der var også en uendelighed af smukke sten, porfyre, altid forskellige, der hver især kunne berette om et sted i Norge, hvor de begyndte en tusindårig rejse for i dag at blive skyllet op, fint afslebne, på stranden neden for Svinklovene, der endnu var hvide, heldigvis. Oppe under klitterne stod vore badehuse og ventede på det daglige bad, huset delt i to af et forhæng, så omklædningen til den hele uldbadedragt kunne ske i strengeste ærbarhed. Forgæves prøvede vi drenge, uden om forhænget, at få et glimt af det unævnelige, vi havde fablet så meget om; men aldrig set i virkeligheden, hvor utroligt det end kan lyde for senere tiders drenge. Badedragten hed Jantzen, havde en udspringende pige på låret og var købt i Magasin. Havet var herligt, stimulerende, meget saltere end andre steder, der var ingen forurening, hvis ikke lejlighedsvis af brandmænd eller fiskeæg, og da var fru Helsteds badedragt fra århundredets begyndelse ideel, den dækkede hele kroppen! De voksne gik i vandet med badesko for at værge sig mod den stenede bund, vi med sandaler på stranden for at undgå tjære og brændende sand.

Fra vandet, efter at have solet os i klitterne, gik vi hjem eller vi cyklede, medens vi stredes om, hvem der kunne stå af færrest gange, i Hvarren var det særlig svært med de åbne klitter og den mudrede passage. Når man kom hjem, havde posten været der med breve og avisen fra dagen før, og som tak for den trælse tur på cykel fik han en velfortjent tykmælk eller en kop kaffe, naturligvis med Richs, som man påstod var bedre end ren kaffe! Frokosten var allerede serveret, da alle havde hjælp i huset, i reglen af piger fra egnen, der om vinteren kom med til København. Hvis det var varmt, kunne frokosten bestå af kærnemælkskold-

En hyggelig middag med gæster, f.v. Fritz Hallager, Gerda von Freiesleben, Gerda Hallager, min mor, min mor Adda Fogh. Bondemøbler, Svinkløvstemning og Vouvrej på bordet.

skål med citronskaller, vanilje og tvebakker samt en sjælden gang makrel, der var ristet over det åbne komfur serveret med nye kartofler. Trods havets nærhed var det dengang meget svært at få fisk eller krabber.

Efter frokost, medens de ældre hvilede, kunne jeg så ligge i min hule, nyde solen afbrudt af hurtigt flygtende skyer, nyde lyden af biernes summen og vindens susen, medens jeg i Politiken læste om nazisternes mord på Dollfuss, italienernes felttog i Abessinien, som Danmarks daværende udenrigsminister, altid »velinformeret«, dømte til at mislykkes; tyskerne år for år stadig mere aggressive holdning og absolut sidste territorialkrav. Alt sammen ting der fascinerede mig meget, og som ingen, præget af ministerens ønsketænkning, mente ville vedkomme os nærmere, indtil vi fik en østrigsk jødisk flygtning i huset, der kunne berette om ting, det tog år at tro på, og som vi aldrig lærte at forstå. Avisen var en dag gammel, begivenhederne to, og læst i de herlige omgivelser virkede det hele fjernt og knapt så truende. Der var ingen elektricitet og derfor ingen radio, der kunne gøre nyhederne mere nære, mere vedkommende.

Der var mange gøremål for alle, selv om der var hushjælp; husene var store og gammeldags; man måtte samle kvas, brænde og tørv for at holde komfuret i gang, tømme toiletspande og das,

en komfort som den lokale befolkning ofte manglede, de måtte nøjes med stalden. Man måtte hente vand ved brønden med åg og to spande, og det jernholdige drikkevand ved kilden i en dal flere hundrede meter væk, ikke mærkeligt, at vi misbilligede frås med vand, som navnlig gæster, der ikke kendte stedet, forsyndede sig imod, og hentning af ekstra vand stjal jo den kostbare tid fra så vigtige ting som hulebygning, studier af de mange spændende dyr, fugle, insekter, og planter, der ikke fandtes sønden-fjords, og som nu også er forsvundne her, desværre. Fodre vibefedt og soldug med små insekter, finde ræve- og grævlingegrave, lege med børnene fra de nærliggende gårde, der betragtede os som tøsedrenge, det gjaldt om at lokke til at røre ved de ny elektriske hegn, eller endnu bedre ramme med strålen, når vi sammen stod op af hegnet! Men også grave ud ved køkkenmøddingen, runddyssen og jættestuen, hvor jeg ved snedige påfund afdækkede ravsmykker, pilespidser og en enkelt perfekt stenøkse. Her var de voksne med nogle gange, og en af gæsterne, der var inspektør på Nationalmuseet, fik dem også fredet, så de blev sikret mod stenhuggerens hærværk og i dag er en af stedets stoltheder. Selv var jeg en mester i at spare på vandet; jeg vaskede mig kun ved havet, selv om det salte vand ikke var særlig effektivt, var der rigeligt af det, og selv om min moder protesterede, var det tilstrækkeligt til mig, der til daglig i Sorø, med sine tolv ugentlige bade, med Akademiets mørkeblå sergeuniform, der skulle børstes før hvert måltid, med den hvide skjorte og det sorte slips og skiften til kavallersko, når man kom ind, havde mere end nok til hele året; det var derfor en sand lise i ferien at kunne springe i det gamle kluns, der »boede« i Svinkløv og lugtede af stedet, korte bukser og udvaskede poloskjorter, sikkert arvet fra større drenge;

Min første sommer i Svinkløv 1928, allerede som fireårig foretrak jeg kvindeligt selskab! Her med ukendt, sikkert af jødisk oprindelse, min mor og min kusine Jonna.

Mormor ved kaminen.

det var en lise med bare fødder at kunne gå ud i lyngen, føle græsset og sandet mellem tærerne, nyde den stakkede tid i fulde drag. 30 år senere kom poloskjorten tilbage som de kostbare franske Lacoste skjorter.

Det var ikke alene barndommens tabte paradys, der står så skarpt i hukommelsen, det var også det bedste sted i landet. Tiden var travlt optaget, ja, når man gik i seng om aftenen, var det kun blevet til det halve af alt det, man ville have nået. Man gik lange ture over Lien, ved Sømærket, eller i plantagen, når det blæste, for plaget af fluer at finde kantareller på hemmelige steder, svampe som ingen andre samlede. Man besøgte hinanden. Med rygsæk kørte man ærinder til Fjerritslev, hvor Brandis isenkram havde alt, hvad et drenghjerte kunne begære og Brandi selv smed jernkopperne hen ad gulvet for at overbevise om varernes fortræffelighed! Eller vi cyklede i en snæver vending til købmand Juhl i Vester Svenstrup, i dag Hjortdal, for at telefonere med håndsving og 20 minutters ventetid på den »udenbys«, inden man kom igennem, eller for hente noget, der i sidste øjeblik manglede.

Om aftenen blev der læst højt ved kaminen, man drak aften-te, min tante strikkede uafbrudt strømper, og andre røg Prince of Egypt-cigaretter med den fine blikæske med hieroglyfferne. I dårligt vejr gav min tante æggesnaps, for at lette på stemningen, efter sigende den eneste form for føde, hun i sin halvfemsårige tilværelse havde lært at producere! Selv rørte hun med sammenbidt energi og komiske grimasser meget længere, end vi drenge kunne holde ud at vente. Eller jeg læste De tre Musketerer og

drak vermouth til for at ligne Aramis og d'Artagnan. De ældre skrev og modtog mange breve, som de altid havde gjort, siden de var unge i attenhundredehalvfjerdserne.

Der var ud over de daglige ritualer de årlige, altid de samme, Martinus Jeppesen fra Slettestrand hentede os til turen til Fosdalen, et frodigt enklave i en nøjsom natur, og Lerup præstegård, hvor forfædre (Deichmann) havde huseret i syttenhundredtallet og boet i det hus fra 1678, der stadig står, men berøvet de tre længer og en del af de fire skorstene, symbolet på præstens betydning i sognet. Hvert år gik en tur også til Bulbjerg med det rædselsfulde hotel på toppen med tårn og sort tagpap, og det krævende bad med den stærke strøm rundt om pynten, der gjorde det svært at nå Skarreklit. Hvor man dog savner denne enestående klippe, landets eneste, for enden af bugten, når man ser ud over »havve«. Og hvorfor bliver den ikke rejst igen?

En enkelt gang prøvede vi også en udflugt til Hanstholm på en lastbil indrettet til charabanc; om aftenen kunne vi se fyret hvert 19. sekund, men vi havde dog aldrig været så langt! Det blev ingen succes. Tidligt en morgen sad vi flere familier stuvet sammen på ladet; vi nåede dog ikke længere end til Klim, før det første dæk var fladt, og da chaufføren ikke havde et i reserve, trillede han hjulet ind til Fjerritslev for at få det lappet, det tog syv lange og syv brede, før han kom tilbage; og da det ikke var eneste uheld, nåede vi ikke Hanstholm før hen på eftermiddagen, så det blev kun til en hurtig tur på molerne, der var under bygning, hoppende på en intermistisk breddebeklædning. I mange år efter havde jeg mareridt, hvor jeg drømte, at der blev længere og længere mellem brædderne, medens det truende, oprørte hav nedefra

Familien Fridericia på vej til Slettestrand. Alle må skubbe på det store læs. Bagagen var enorm dengang.

Ester med forfatteren på en af hendes forældrenes heste på gården i Gøttrup i 1930. Jeg husker også bedsteforældrene, han i vadmel med store træsko, hun der blind vævede kludetæpper. I København måtte Ester, for at berolige min bekymrede mor, hente og bringe mig fra skole, den lange vej langs Søerne; hun ventede loyalt i sikker afstand fra skolen med skottehuen med de lange sorte silkebånd godt gemt, for at jeg ikke skulle blive til grin på skolen! Min moder var ikke verdensmester i børnepsykologi! Mon nogen kan bringe mig i kontakt med Ester eller hendes pårørende?

kom nærmere og nærmere! Kun i Indien, mange år senere, oplevede jeg noget lignende. Inden vi entrerede med en rar taxamand på tynde ben, iført lagen og turban, til en længere rejse, bad vi ham bekymrede vise os køretøjet, han kom da også stolt kørende op foran det fornemme hotel fra den britiske Rajs tid, for at forsikre os, viste bilen frem med hele seks reservedæk på taget, vi gik da også anerkendende rundt om bilen; det viste sig nu ikke at være nok!

Torsdag aften var der bal både på badehotellet og på Klitrosen, vi foretrak det første sted, hvor de sødeste piger var, og man kunne sværme udenfor med udsigt til hele Jammerbugten. Vi så hen til denne aften, selv om jeg som skoledreng ikke havde mange chancer over for så charmerende konkurrenter som den smukke »Mads« Christensen, der den gang var en attraktiv medicinsk studerende, eller de chice Helsteder med deres Saville Row, tøj der, når det var slidt op, blev brugt til dagligt tøj i Svinkløv, holdt sammen af sikkerhedsnåle på bedste engelske herregårdsmaner. Så var der kun smægtende, bredbagede damer tilbage, og dem tog Kronborg, stor og tateragtig, sig af, som den gode vært han var. Mig fristede de ikke.

Vi boede langt fra byen, bil blev kun brugt, når vi rejste; men både slagter og grønthandler kom to gange om ugen, og da der kun var kælder og flueskab til at opbevare maden i, krævede det forudseenhed. Slagter Frandsen, fader og søn, kom i en lille sort bil fra tyverne med en endnu mindre hvid kasse bagpå; faderen var så tyk, at han ikke kunne komme ud af vognen, men sønnen høj og svær kom adræt med hurtige skridt og flade fødder rundt om hjørnet og fik sin bestilling. Kødet var så godt og vel billige-

Gerda med sin lut og Fritz Hallager med bøsse og hundekurv.

re end i København, at fru Hvenegaard regelmæssigt fik sendt en pakke om vinteren; men da samme dame købte store portioner, var den forrige pakke ikke brugt op, og det skulle den jo være, før man tog hul på den ny, så man fik ofte overhængt kød med alt for meget fedt og halvrådne grøntsager til! Samtidig krævede hun, at man spiste op, så middag der i huset var ikke nogen udelt fornøjelse. Gartner Andersen, lille og mager, kom også, og i dag er hans butik stadig på det rigtige sted, dog uden grøntsager. Også slagter Frandsens butik ligger samme sted, men er blevet til et charcuteri i hænderne på tredie generation. En ung energisk, nylig etableret købmand, C.C. kom også, fin og vandkæmmet, men kun en gang om ugen og forkyndte en ny tid. Om aftenen kom Jens Odde og senere Niels Albrektsen med nymalket mælk, nylagte æg og nyopgravede kartofler, en luksus for byboer; de satte sig og fik en passiar, fik tilbudt en cigar, men foretrak deres egen skrå, som de tog ud af munden og med vellyst vendte i askebægeret, medens min mor prøvede at se til den anden side! Efter en lang dag, hvor de havde prøvet at forvandle sand til brød, som Jeppe Aakjær kunne have sagt, måtte disse prægtige, stovte mennesker gå den lange vej for tjene lidt rede penge til det, der må have været en ren naturaliehusholdning.

I dag, når jeg rider i udklitten nord for Kollerup plantage, oplever jeg et stemningsskred som få andre steder. Det skære havlys over de lave enge; Lien, jeg lige har passeret, står, badet i aftenens solen, i al sin pragt som i en islandsk saga, »aldrig var lien så fager«; de græssende kvier, der snart i procession slutter op bag mig og hesten; hesten, der værdigt ignorerer de nærgående kreaturers nysgerrige prusten; sadlens rytmiske knirken; alt dette

tænder i mig en berusende følelse af, at det er her, jeg hører til, altid har hørt hjemme. Det får også tanker til at flyve både til Tolstoy, som jeg mærkeligt nok altid forbinder med dette sted; men også til Jens Odde, fordi dette var hans verden. Kommer jeg så til resterne af det, der var hans tolængede gård, tænker jeg med vemod på ham, der var min ven, jeg ofte løb ned til og fulgte i hans møjsommelige arbejde. Med vemod husker jeg hans og familiens kummerlige tilværelse i et lavt, lerklinet hus, der også var usundt og udsat; et liv henslæbt ved at opdyrke klit og hede, for at aftvinge sandet nogle spredte, lave aks, korn til at føde sig selv, familie og husdyr. På den anden side er det forsonende at tænke på, at Jens Odde på mange måder havde en bedre tilværelse, end de fattige, der i så stort tal befolkede de tætbeboede kvarterer på den anden side af Søerne, plaget som de var af arbejdsløshed og en udsigtsløs fremtid i København i begyndelsen af trediverne, hvor jeg i Ryesgades kommuneskole gik sammen med deres børn. En traumatisk erindring om usunde, ildelugtende børn, ikke sjældent med lus, udstyret med træsko og lange pigestrømper af grov, grå bomuld, der endte oppe under de meget korte bukseben, holdt oppe med elastikker på pigema-

Bertel og Anne Marie Sørensen ved høsten cirka 1916.

Morgenthe 1934, Christel og Gustav Helsted.

ner; drenge, der sikkert var udsat for heldigere kammeraters ubarmhjertige spot. Denne fodbeklædning var, så vidt jeg husker, uddelt til de mest trængende fra godgørende indsamlinger.

Jens Odde var sin egen herre, trådte på egen jord, havde over-skud til at interessere sig for omverdenen, gå i kirke, til foredrag og læse Fjerritslev Avis; han var i sandhed en værdig efterkommer af »Efter stode de vendelboer, de ville ikke fly«, og det er vel »ik' så ringe en'da«!

Heldigvis oplevede Jens Odde aldrig at se sit livsværk reduceret til en ruin og græsning for ungkreaturer.

Et andet ritual var fødselsdagene, der fra år til år fulgte det samme mønster, om morgenen udklædning og optog med gram-mofon båret i spidsen spillende Mozarts Eine kleine Nachtmu-sik, derefter morgenmad med nybagt kringle og blomsterdeko-ration om den fejredes kuvert. Om aftenen middag med vin, der ved feriens begyndelse var kommet fra købmand Grandjean i Randers eller Kjær og Sommerfeldt i København. Efter midda-gen kaffen udenfor på havsiden for at nyde aftenens stilhed akkompagneret af fuglekvidder og havets fjerne brusen, medens solen forsvandt i havet.

Vinen, som sagt, kom udefra, som så mange andre ting, oli-venolien og den koncentrerede tomatpuré i de små karakteristi-ske røde dåser, man endnu i dag kan finde ude på landet i Itali-en, kom fra den italienske butik i Badstuestræde; the og ingefærkager fra Perch; sportsrekvisitter fra Magasin. Vinen kom i fine trækasser eller uåbnet fra Frankrig med fascinerende slots-navne brændt ind i låget, med en halmhat på hver flaske, det var gode vine, en luksus, som alle værdsatte efter fortjeneste, og i Fjerritslev eksisterede der ikke vin! I dag har supermarkedet sne-

Den fremtidige arkitekt bag sin lerklinede bondegård inspireret af Jens Oddes, med mor, tante og mormor på hendes 70-års dag 29. juli 1930. Hele tre sæt hvidt matrostøj kunne man nå at svine til på en fødselsdag!

sevis af vine fra hele verden. Til dagligt drak børnene mælk, de voksne vand eller hvidtøl, noget sødt stads, der også kom ved feriens begyndelse fra bryggersken i en lille tønde. Vinen kunne også være udsøgt og sjælden, jeg kan endnu smage den sidste flaske Bordeaux, vi drak til en rund fødselsdag, fra det guddommelige år 1929, en gave fra en af Hirschsprungerne, en familie, der kun omgav sig med det bedste af det bedste. Til de almindelige fødselsdage var vinen mere beskeden, Vouvray med Bourgogneflasken og den gule blyhætte eller St. Emilion. Hvis jeg skal dømme efter de champagnekurve, jeg fandt på loftet, har gæstebudene i tyverne og tidligere været endnu lifligere, helt som med Krøyers: Hip hip hurra! på Skagen.

Hvad var det for mennesker, der befolkede sommerlandet i Svinkløv og på Slettestrand, inden krigen vendte op og ned på alt og alle? Ofte læger eller lægeenker. Fritz Hallager havde en lille jagthytte, inde i plantagen nær plantøren, som nu er nedrevet. Senere byggede hans svigersøn det røde hus halvt nede ad bakken til Slettestrand, og i dag har fjerde og femte generation af læger og jurister af klanen Hallager-Christensen-Bang-Collin-Trolle bredt sig ud over sletten. Højere oppe på bakken havde min onkel, Hilmar Fridericia, et hus helt mage til vort og på den anden side af vejen Elsasserne, beslægtede med min onkel, det slotslignende gule hus, der i dag er hotel. Mig bekendt var den første, der kom til egnen som sommergæst, maleren Knud Larsen, hvis hus stadig står med hvide mure og tegltag og fuldkommen uforandret. Det er stadig i familiens eje.

Vor gruppe huse bestod af Bertel og Anne Maries husmandssted, som min mor havde lagt sig op af, men som kort efter blev

købt af Hvenegaarderne, der omdannede det lerklinede sted til det smukkeste af alle husene og tilføjede et gæstehus af træ til de mange venner, der altid var på besøg. Helstedernes og vort hus var bygget efter tidens dominerende arkitekturideal Bedre Byggeskik, det vil sige med kalkede mure og stråtag, stedets byggeskik, og klassicismens orden og symmetri, Helstedernes var bygget af en svoger, Poul Holsøe, der var en af tidens gode arkitekter. Samtidig byggede Albert Theilgaard på 14 dage et træhus, der senere blev købt af bryggersken.

Neden for Hvarren boede to rare damer, hvor der altid vankede sandkage og gul sodavand; medens vi nød det værdsatte traktement, måtte vi af med det kostbare tyggegummi og uset var der kun under stolesædet, senere ofte måtte vi, slukørede, finde en undskyldning for at komme ind og bjærge det! Iversen og Jensen boede et halvt år i Svinkløv og var de eneste, det var lykkedes at få noget til at gro. Gennem mange år havde frøken Iversen ihærdigt, iført bukser, bredskygget panamahat, cigar og hornbriller, samlet hestepærer i en rygsæk, og på små læsteder fremdrevet nogle få rabarber og et par forblæste salatblade. Huset blev senere købt af Knud Larsens venner Varmings, som heldigvis stadig har stedet. Meget senere, i midten af trediverne, købte en ung succesrig forfatter fru Deichmanns hus, for velfortjente royalties på »Melodien der blev væk«, formoder jeg.*)

Og hvem var de mange gæster? Det var vore kammerater, venner og slægtninge til vore forældre; men på mange måder foretrak jeg de sidste af mine bedsteforældres generation. Først og fremmest min mormor, som jeg gengældt inderligt elskede i den korte tid, vi havde sammen, og hvis præg på stedet jeg har prøvet at bevare og bringe videre. Hun var et enestående menneske,

Min tante efter den anstrengende tur til revlen og før den lange tur hjem, en god cigar. Efter sigende den eneste gang, hun lå i sengen i sit lange liv, var efter en alvorlig nikotinforgiftning!

født i Sønderborg, hvor hendes far var fysikus indtil krigen, som treårig måtte hun med sin nyfødte søster reddes ud af det brændende hjem, da preusserne bombarderede byen, Hitlertysklands excesser var jo ikke noget nyt! Da hun efter et meget lykkeligt ægteskab tidligt blev enke, var hendes første tanke at besøge den egn, hvorfra min morfar stammede fra præster, provster og herremænd, kun denne sidste havde efterladt sig noget varigt på egnen, den første folkeskole, der til ære for den glade giver hed Foghsminde Skole.

I 1914, 100 år efter, landede min mor og mormor på Grønstrand.

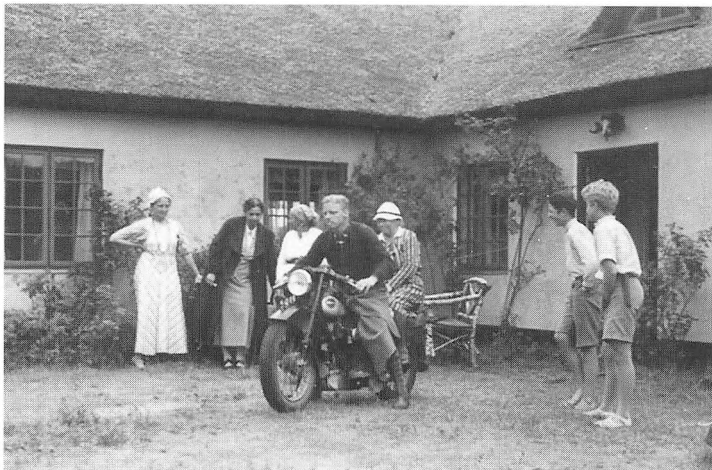
Den dag, verdenskrigen brød ud, var de oppe over Lien, hvor de så en pragtfuld og skæbnetung solnedgang; beragede af stedet og udsigten besluttede de straks at bygge her, og allerede året efter var stedet købt. Solnedgangen, der bebudede afslutningen på Europas og borgerskabets blomstringstid, blev således også en metafor på vor gryende Svinkløvtradition. Min mormor døde allerede i 1931, efter at hun i mange år havde været vellidt på egnen; måske lidt naiv, når hun, der var fuldkommen fordomsfri, inviterede frelste og fortabte eller husmænd og gårdmænd til samme bord, hun kunne ikke forestille sig, der var standsforskelle eller intriger på dette sted.

Et festligt indslag var hendes søster, der efter en lang karriere som en af de første selverhvervende kvinder, var blevet klosterdame på Støvringgaard ved Randers; hun kom år efter år, hentet af Martinus Jeppesen. Hun badede, svømmede til revlen og røg store cigarer på stranden og gik bagefter på sine korte ben den lange vej hjem til højt op i årene. Hun var almindelig elsket, dog mest af mig, som hun forkælede på det groveste, læste højt for eller berettede til om sin fars galathearejse omkring jorden, eller om da hun sad på H.C. Andersens skød, en digter, der åbenbart ikke var så børnevenlig, som man vil gøre ham til! Min tante måtte også, hvad der var mindre morsomt, læse med mig i de forlængede ferier, jeg nød godt af i underskolen, for at jeg ikke skulle komme bagud i skolen. Jeg husker det som kinesisk tortur at sidde og terpe, medens jeg hørte de andre børn lege udenfor; men det var selvfølgelig bedre end at være i København!

Engang de to søstre ved aftenstide gik en tur i plantagen, fór de vild, hvad der stadig er meget let, og kunne ikke finde ud igen. I deres fortvivelse forberedte de to gamle piger et leje for natten, da de, til deres store lettelse, hørte en ko brøle på en mark i nærheden, og derved slap ud af skoven ved at gå efter lyden!

En eller to gange om året, hvis vejret var godt, og det var

Sidste sommer før Syndfloden, ved Helstedernes hus 1939. F. v. fru Helsted, fru Stage, min mor, Georg Stage, min tante Sigrid Matthiessen prøver for første gang, 76 år gammel, en motorcykel, den østrigske Karl Somogyi, forfatteren og Gustav Helsted.

arrangeret i forvejen ved udveksling af postkort, gik vi til Slettestrand gennem plantagen, forbi overlæge Hallagers hus, professor Ellingers slangehus og Sletteådal, hvor der var lidt frodige og en sjælden æblerose, som vi hver gang måtte nyde duften af. Inden vi nåede Slettestrand, gik en sti op til min onkels hus, hvor frokosten allerede ventede med jordbær som dessert. Min onkel, der ikke havde glemt, hvordan det var at være dreng og godt kunne lide sin nevø, havde reserveret lige så mange bær, som jeg overhovedet kunne få ned, og det var mange; de andre voksne protesterede naturligvis, for jordbær var navnlig i Svinkløv en kostbar og sjælden dessert. Om eftermiddagen gik vi til vandet for at bade fra den fashionable »overbefolkede« strand, hvor de bekymrede tanter kunne tælle indtil 8-10 hoveder ude i vandet på én gang.

Også fru Hammerich kom år efter år, også efter at min mor, hendes bedste veninde, var død, også hun fascinerede mig med fortællinger om, da hendes far var næstkommanderende på fregatten Jylland i slaget ved Helgoland, og om de mange interessante mennesker, hun havde kendt, mange af guldalderens digtere og koryfærer, på denne måde blev det gamle Danmark fra før Dybbøl nært og en del af Svinkløvs tradition. Etatsrådinden kom også i bil; men mere standsmæssigt fra forrige sted, hvor hun havde været gæst, i en Isotta Fraschini, med uniformeret chauffør i det åbne foran og med rørtelefon ind til tante Tom på det lukkede bagsæde, jeg var meget imponeret af telefonen, mens mine italienske venner i dag hopper i stolene, når de hører om dette stumfilmstjernernes vidunder af en bil og tænker på Gloria Svansons leopardbetrukne sæder i hendes Isotta Fraschini.

Med usvigelig sikkerhed nærmede feriens slutning sig, at juli havde 31 dage gav i hvert fald i mine tanker en ekstra frist; humøret sank dag for dag; den sidste nat kunne jeg dårligt sove, dødningsuret, et andet forsvundet insekt, tikkede ubønhørligt bag min køje og fristede til al mulig overtro og tvangstanker. Næste morgen, meget tidligt, ventede bilen på ny på havsiden, efter et sidste længselfuldt blik ud over Jammerbugten måtte jeg forknyt i uniform med kasket kravle ind i bilen med kufferten for ubarmhertigt at blive kørt til stationen i Fjerritslev, ingen fulgte mig, man skulle jo ikke pylre; nede ved apoteket drejede bilen om hjørnet, hvor fotografens hvide hus og stationen med dens grå mursten så endnu mere gudsforladte ud, end de plejede. Efter fem togskift og to færger nåede jeg hen på aftenen Sorø, og den barske virkelighed viste sig brat i al sin ubarmhertighed; men det er en helt anden historie.

Hvor vi dog misundte vore kammerater, der blev tilbage på dette herlige sted og kun skulle gå i skole tre gange om ugen; måske misundte de os, der blev sparet for det hårde slid og de mange afsavn? Jeg har aldrig spurgt dem. Man må ikke glemme, at endnu mine samtidige kunne komme ud og tjene som otteårige. Vi var os meget bevidste, at det var et privilegium at holde ferie i Svinkløv, og så med medlidenhed på dem, der holdt ferie andre steder. I hvert fald fristes jeg til at bøje Talleyrands berømte dictum til mine ferier: Kun den, der har oplevet en sommer i Svinkløv før krigen, kender til livets sødme.**)

Andrupbjærge,
i august nittenhundredenioghalvfems.

Noter:

*) Forfatteren var Kjeld Abell.

***) Seulement qui a vécu pendant l’Ancien Régime en connait la douceur de vivre.

Charles-Maurice de Talleyrand-Perigord 1754-1838

Fotografierne er stillet til disposition af:
Bente Dausgaard (datter af Jonna Fridericia)
Gustav Helsted
Jens Theilgaard
Annemette Villadsen (oldebarn af Knud Larsen)
og forfatteren.

Den levende landsby

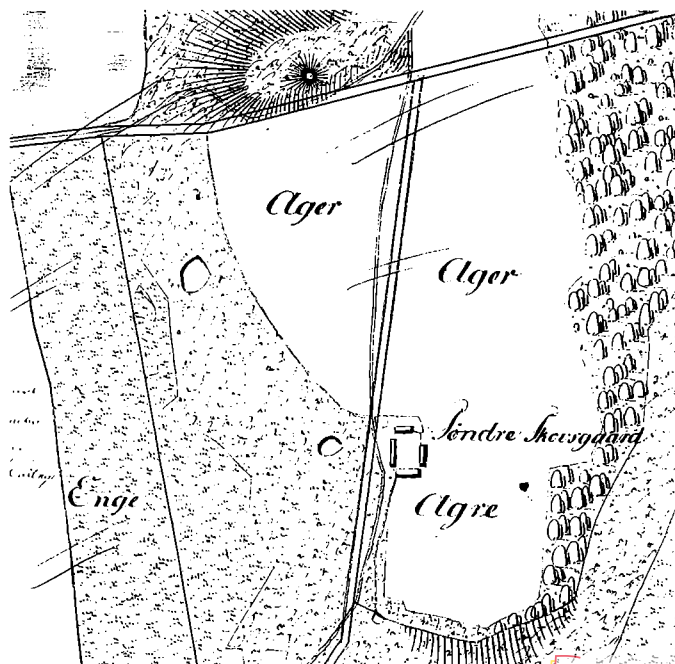
af Tage Møller

Tage Møller, født 1932 i Skovsgaard. Afsluttende eksamen fra Fjerritslev private realskole i 1948. Udlært hos købmand J. Lindstrøm i Fjerritslev 1951. Landpostbud 1955-1992. Medstifter af og i bestyrelsen for Lokalhistorisk Forening for Øster Han Herred 1984-96. Debut som forfatter.

Fra de første år

Selv om Skovsgaard er en ung by i forhold til nabobyerne, Torslev og Øster Svenstrup, er den gammel nok til, at ingen af de nulevende indbyggere kan huske noget af tilblivelseshistorien. Ved at søge i bevarede skrifter og andre arkivalier er det dog muligt at finde noget, der kan vise lidt af byens historie fra agerjord og til en driftig stationsby - en udvikling, der skete i løbet af forbavsende få år, og blev sat i gang, da jernbanen kom til Øster Han Herred i 1897.

På den tid lå kun enkelte huse langs vejen mellem den allerede bedagede gård fra ca.1760, »Sønder Skovsgaard«, og landsbyen Torslev. Altså ikke noget, der kunne kaldes en by. Vil man forsøge at finde et jubilæumsår, kunne det være nærliggende at vælge det første år, hvor der for alvor kom skred i byggeriet, nemlig år 1900. Det år steg antallet af ejendomme fra 12 til 37, en udvikling, der afspejler en enestående tillid til fremtiden på grund af den nye jernbanestation.

For nutidens mennesker er det svært at forestille sig, hvordan Han Herred så ud før jernbanens tid. Normalt vil man betragte det som en selvfølge, at banen blev ført frem til eksisterende byer, men det var ikke tilfældet. Geologiske forhold spillede en væsentlig rolle for en linieføring, der måtte planlægges under hensyn til landsdelens sammensætning af lave sumpede enge og områder med kuperet terræn. Hvert sogn havde sin landsby, som naturligvis var groet op omkring kirken, der næsten altid var bygget på sognets højeste punkt. Det passede dårligt med jernbanens natur, der forudsætter et jævnt forløb, hvor det er muligt, og derfor måtte resultatet blive et kompromis, hvor det var afgørende at anbringe de enkelte stationer centralt for et passende opland.

Dermed fik Han Herred en række stationer, Arentsminde, Halvrømmen, Brovst, Skovsgaard, Bonderup og Fjerritslev. Imellem stationerne indrettedes ubemandede holdepladser, for at give de rejsende mulighed for at stige på toget, hvor det var mere bekvemt i forhold til deres bopæl.

Sognerådene har vel nok, på befolkningens vegne, haft en vis indflydelse på stationernes placering, men banens planlæggere har uden tvivl den største del af ansvaret for, at stationsbyerne voksede op lige der, hvor de ligger i dag. Den endelige plan blev til efter mange besværlige forhandlinger gennem adskillige år, hvilket er forståeligt på baggrund af projektets størrelse, og de mange interesser, der måtte tages hensyn til. Disse problemer og løsningen af opgaven er fint beskrevet i et skrift, der blev udgivet i anledning af banens 50-års jubilæum i 1949. Tilsyneladende to år for sent, men det skyldes, at den sidste del af strækningen Nørresundby-Frederikshavn, ikke blev indviet før i 1899. I jubilæumsskriftet kan man bl.a. læse følgende:

I umindelige tider havde man kun kendt dårlige veje, og så sent som fem år før banens åbning klagede en indsender til et Aalborgblad over den slette tilstand, som vejen op til Hanherred befandt sig i, om end det havde hjulpet, at der var lagt lyng over de værste huller. Det skete, at vejene oversvømmedes, og broerne blev revet bort, således at de blev direkte livsfarlige.

Øster Svenstrup Kro, der nu kaldes »Skovsgaardlund«, havde gennem flere år været stedet med daglig forbindelse til den øvrige del af kongeriget, idet postvognen her gjorde holdt på ruten mellem Aalborg og Thisted for at udveksle passagerer og post og måske også skifte heste. Sådan havde det været siden 1873, vel at mærke med lukket vogn, men sådan var det ikke tidligere. Ruten blev oprindelig oprettet den 1. december 1857 med to

ugentlige forbindelser. Den blev i 1869 udvidet til fire gange, fra 1872 til seks, og endelig fra 1873, til daglig kørsel med lukket vogn. Nu kom de nye tider med tre tog i hver retning med det resultat, at diligencen og dermed en del af kroens eksistensgrundlag forsvandt. Kroejeren har åbenbart ikke været i tvivl om, hvad der ville ske, og reagerede forholdsvis hurtigt.

Således kunne man i Fjerritslev Avis fra den 18/5 år 1900 læse følgende:

Efter Forlydende har Gæstgiver Martinus Jensen, Øster Svenstrup, bortbyttet sin Krobevilling og en ny opført Ejendom ved Skovsgaard Station med en Købmand Ludvig Lind tilhørende Landejendom i Stabrand pr. Kolind St.

Hr. Lind giver 19.000 Kr. i Bytte. Og der er erhvervet Tilladelse til at flytte Krobevillingen fra Øster Svenstrup til Skovsgaard St.

Samme år, den 21/9, skriver avisen: *Indenrigsministeriet har givet Tilladelse til, at Kroejer Martinus Jensen flytter Øster Svenstrup Kro til Skovsgaard Station, hvorimod hans Andragende om at drive Afholdsbeværtning ved Brovst Station ikke kunne bevilges. (Hjørring Amtsraad 12/9)*

(Annonce, samme dag): Høstfest afholdes Søndag den 23. ds. Efterm. Kl. 4 i Skoven ved Ø.Svenstrup Kro. M. Jensen

År 1902, den 4/4: Lystejendom. Gamle Øster Svenstrup Kro, smukt beliggende, ca. 18 Tønder Land stor og tiendefri, er til salg mod meget lille Udbetaling.

Martinus Jensen, Skovsgaard St.

Disse oplysninger stemmer udmærket overens med det faktum, at Skovsgaard Hotel, som det nu kaldes, er bygget i år 1900, som en af ikke mindre end 25 bygninger, der skød op det år, heraf de fleste langs byens hovedgade. Det må betragtes som noget af en kraftpræstation, at egnens befolkning har kunnet mønstre tilstrækkeligt mange dygtige håndværkere, der havde format til at levere en kvalitet, som holder endnu. Mange af dem er bygget i samme stil, enkelte har fået en etage mere, og så godt som alle har mistet deres skorsten, men det er en helt anden historie, som vi vender tilbage til senere.

Annonce, den 11/4: Sagfører L. Rønn, Fjerritslev anbefaler sig specielt med Ordning af Ejendomshandler og Kreditforeningslaan. Træffes i Gæstgivergaarden ved Skovsgaard St. den anden Fredag i hver Maaned fra Kl. 11 - 1 1/2.

År 1903, den 14/8: Skovsgaard Gæstgivergaard er forpagtet paa 5 Aar fra den 1. August af tidligere Hotelforpagter Kristensen, Tølløse St. paa Sjælland.

Forpagteren må umiddelbart efter have købt nyt inventar, for

Tirsdag d. 17. Novbr.,
Form. Kl. 10¹/₂,
Stor Avktion ved Skovsgaard St.
over
Indbo og Manufakturvarer.

Grundet paa Bortforpagtning lader Kroerj Gade hele sit store ny **Indbo** bortsælge ved en stor offentlig Avktion i Gæstgivergaarden ved Skovsgaard Station.

Særlig fremhæves:

1 Chaiselongue med Mekkaplyds,
1 Egetræs-Buffer med Opsats, **1 poleret Spillebord**,
1 Herreskrivebord, Børde og Stole,
Servanter med Marmorplader, Servantestel,
Senge med Fjeder madrasser,
En stor Del ny Sængeklæder, til Dels fyldte med Dun,
Engener, Pudevarer, Haandklæder og Dukketoj,
1 stor Kaffekegler, særlig passende for en Gæstgiver,
Glas, Kopper, Fæde og Tallorkener,
Et stort Parti Nikkelgenstande,
2 Fjedervogne, 1 halvlukket Vogn,
Arbejdsseletojer og Seletøjer med Nikkelsølvbeslag,
1 Bulle, Kar og Baller m. m. m.
Endvidere bortsælges et meget stort Parti gode, solide **Manufakturvarer**, saasom: **Klædevarer, Kjøletøjer, Lærreder, Drejler, Bomuldtojer, Sirtser, Kaaber og Overstykker, Hatte og Huer.**

Kredit til 1. Maj 1904.

Chr. Gade.

I. A. Ishøj.

allerede 17. november holder han som ejer en stor auktion over sit indbo, og desuden i samarbejde med manufakturhandler Ishøj, over diverse manufakturvarer.

År 1904, den 4/3: *Skovsgaard Gæstgivergaard er af Ejeren, Hr. Gade Kristensen, bortbyttet med en Sagfører Mikkelsen tilhørende Ejendom i Thisted. Gæstgivergaarden er bortforpagtet for 2500 Kr.*

18/3 *Sagfører Mørck, Thisted har solgt Skovsgaard Gæstgivergaard til Gæstgiver Jensen Dower, Møldrup. Købesummen er mellem 40 og 50.000 Kr. Overtagelse 1/5.*

30/9 *Skovsgaard Kro er købt af Gæstgiver Mikkelsen, Skive, for 47.000 Kr. Overtagelsen sker den 8. Oktober.*

År 1905, den 14/7: *Skovsgaard Gæstgivergaard er bortbyttet med Gæstgiver Knudsens Ejendom paa Østergade i Holstebro. Ejendommene er vurderet til henholdsvis 45.000 Kr. og 29.000 Kr. Overtagelse 15. August.*

År 1907, den 25/10: *Offentlig Dans afholdes paa Skovsgaard Gæstgivergaard, Søndag den 3. November*
Ærb. S. Hundahl.

År 1908, den 11/9: *Skovsgaard Gæstgivergaard. Efter en længere Forhandling vedtog Amdsraadet med 6 Stemmer mod 4, at anbe-*

fale et Andragende fra forhenværende Gæstgiver O.M.Petersen, Thisted, om Bevilling til at drive Gæstgiveri i Skovsgaard Kro.

9/10 Krobevilling. Indenrigsministeriet har under 28. forrige Maaned givet Gæstgiver A.M.Petersen af Skovsgaard Tilsagn og Bevilling til at drive Skovsgaard Kro indtil videre, dog længst til Udgangen af Aaret 1913.

Gæstgivergården har altså skiftet navn og ejer adskillige gange i løbet af få år. Nok ikke fordi forretningen ikke var indbringende, men nærmere på grund af ejernes lyst til at gøre en rask handel, tjene gode penge og møde nye udfordringer.

Det var der også mange andre, der havde lyst til. Byggelysten på stedet var stor, og materialerne var lige ved hånden, idet Torslev Teglværk allerede i flere år havde været leveringsdygtig i sten af god kvalitet. Avisen skriver herom:

25/5 1900: Teglværket ved Skovsgaard Station, hvis Produkt har været en meget søgt Vare, ikke alene i Omegnen, men baade i Aalborg og N.Sundby, vil med det første gennemgaa en meget væsentlig Forandring, idet det vil blive forsynet med Maskiner af nyeste og bedste Konstruktion samt Ringovn, saaledes at Stenene for Fremtiden vil kunne fremtræde som absolut første Klasses Varer og derved yderligere finde Marked udover det rent hjemlige. Det er derhos Mening, at lade det overgaa til et Aktieselskab, hvorom meddelt andetsteds i Bladet.

28/9 Mursten. Prisen fra Værket for 1/1 br. Sten nedsat til 20 Kr., 3/4 br. 18 Kr. og 1/2 br. 17 Kr. pr. 1000. Ved kontant Salg gives 3 % Rabat. Torslev Teglværk pr. Skovsgaard.

Efter den imponerende byggeaktivitet år 1900 fulgte en mere rolig periode med ingen eller kun få nye bygninger hvert år. Dog blev der i 1910 opført ni nye huse, som bragte antallet op på 61, men vi skal helt frem til 1925, før tallet 100 var nået. Nu kom der igen en rolig periode, men i 1960 skete der noget, som for alvor satte gang i udviklingen. Sognerådene i Torslev og Ø. Svenstrup havde besluttet at bygge en fælles skole, samt en række lærerboliger, som skønnedes at være en forudsætning for at trække gode lærerkræfter til. Skovsgaardskolen blev taget i brug i 1961, men udviklingen gik ikke i stå af den grund. Samfundet var allerede i gang med de glade tressere, staten gav tilskud til byggeriet, mange var interesserede i at bo i eget parcelhus, og det skulle da også vise sig at være en god ide, idet priserne på grunde og huse er steget betragteligt siden da.

En gammel, faldefærdig, stråttækket ejendom, i daglig tale kaldet »Pers Gård«, blev opkøbt privat og udstykket til et halvt hundrede moderne, næsten ens parcelhuse, så i 1980 nåede byg-

ningernes antal op over 300. Siden er der kommet en snes nye huse, men trods dystre profetier angående landsbyernes fremtid, er her en landsby, som nok har mistet sin jernbane og en stor del af sine mange forretninger, men ikke har opgivet sin position som en levende landsby. Det viser blandt andet en nyligt indviet børnehave, en igangværende udvidelse af skolen og flere virksomheder med mange arbejdspladser.

Beskrivelsen af byens udvikling kunne give det indtryk, at der er tale om en triviell samling huse med ensartet arkitektur, men det er absolut ikke tilfældet. Der er mange perler imellem, men desværre også enkelte, som har fået stilen ødelagt.

Selv om det »kun« drejer sig om at gå 100 år tilbage, er det ikke en let sag at rekonstruere forløbet i starten, men hvert eneste hus er opført i et kommunalt BBR-register med opførelsesår og nuværende adresse. Herfra stammer en del af de historiske oplysninger. Billeder og kort er fundet i både private gemmer og offentlige arkiver.

Gennem annoncer og små notitser i Fjerritslev Avis tegner der sig også et billede af forretninger og håndværkere, der dukker op i løbet af de første år. De handlende på egnen har åbenbart fået for store problemer med den almindelige lange kredit, og indrykker allerede år 1900 følgende annonce:

Paa Grund af den høje Rente og de stedse vanskeligere Pengeforhold ser undertegnede Handlende sig nødsagede til for Fremtiden kun at give 3 Maaneders rentefri Kredit.

Før længere Kredit beregnes 5 pCt. Rente p. a.

Før Kontant ved Varernes Udlevering godtgøres 4 pCt. Rabat, naar der handles for mindst 1 Krone.

J. C. Christensen. J. Nielsen.

M. Hansen. N. C. Christensen.

Torslev.

L. Grønberg. Ludvig Lind.

Skovsgaard St.

Andr. Nielsen. J. C. Sørensen.

Ø. Svenstrup.

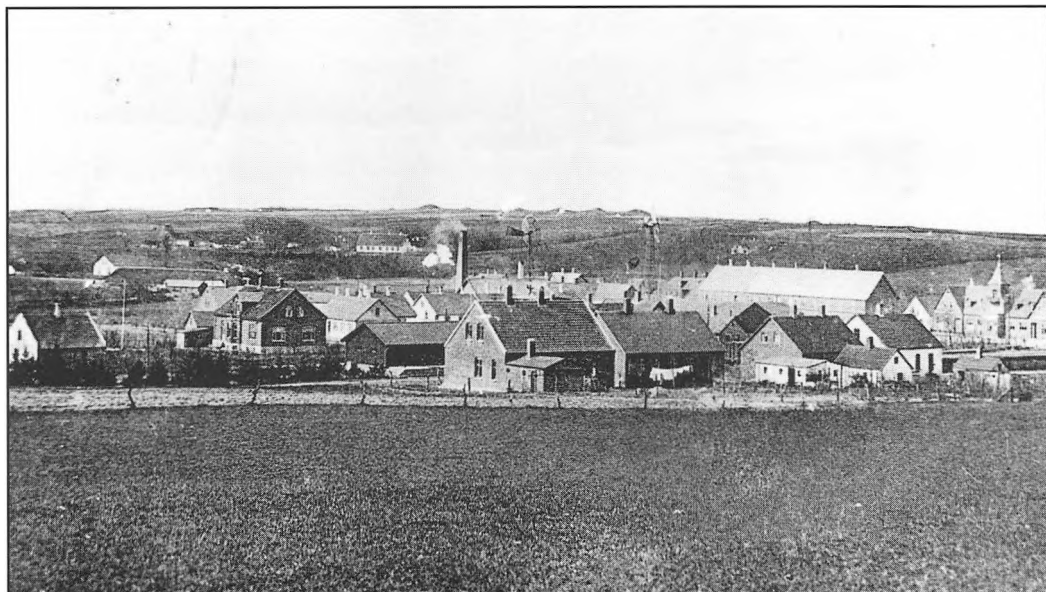
Jakob Nielsen. Andreas Roelsgaard.

Attrup.

Her er sandsynligvis tale om, at samtlige handlende i området på daværende tidspunkt er gået sammen for at løse problemet. Om det så har haft den ønskede effekt er ikke til at vide, men i betragtning af, at der også dengang må have været en slags

kamp om kunderne, er det imponerende, at de etablerede forretningsmænd i Torslev, Ø. Svenstrup og Attrup har villet gå sammen med de nye konkurrenter i stationsbyen om annoncering i avisen.

De mest attraktive grunde for nybyggerne lå naturligvis langs den eksisterende nord-sydgående vej, der i sagens natur fik navnet Hovedgaden, selv om det kun var en grusvej. Her skød ikke mindre end 14 huse op år 1900, så det dengang nærmest må have lignet én lang sammenhængende byggeplads. Yderligere 11 huse med andre adresser blev det til inden for samme år, og nu begyndte det så småt at minde om en rigtig stationsby. I perioden 1910-12 bredte bebyggelsen sig mere mod øst, især i Prinsensgade og Poststrædet, og denne udvikling fortsatte i jævnt tempo. Det kan derfor ikke undre, at bygningshåndværkere og købmænd fandt det attraktivt at slå sig ned her.

Dette postkort af byen er uden årstal, men en forsigtig vurdering ud fra de viste bygninger siger 1918. Fire nye huse på Nordvangsvej dækker for stationen, som nu har fået udvidet sit pakhus og rampen foran. På billedet ses desuden to vindmøller midt i byen, samt den forholdsvis store villa til venstre, hvorfra læge Ludvig Thomsen praktiserede i henvend 50 år. Han startede sin karriere i Skovsgaard den 4. februar 1904 og blev kendt videnom for sin behandling af forskellige lidelser som eksem, skinnedensår og gigt.

Købmand Ludvig Lind var en af de første, der ankom til byen. Allerede 20. april år 1900 bringer avisen følgende inserat:

Alle sorter Kløver- Græs- og Roefrø med garanteret Avlssted samt Spireevne og Renhed efter Frøkontrols Analyse sælges billigt. Ludvig Lind, Skovsgaard Station.

Ludvig Lind var født i Viborg den 1/10 1862, og fik 20/10 1899 udstedt sit næringsbevis som detaillist og brændevinshandler med bopæl i matr. nr. 1 ea, eb, ec, Sønder Skovsgaard, der er det samme som Hovedgaden 23. Den næste i rækken bliver Lars Grønborg, der er født på Øland 11/11 1857. Han starter i Øster Svenstrup, men flytter sin bevilling til Hovedgaden 34 i Skovsgaard 30/10 1897 og fra 23/11 1901 til Hovedgaden 23. Knap tre år senere afløses han af den 31-årige købmand Georg Schjødt Andersen, der var født i Venge. Året efter 9/12 1904 følger nu Marius Jensen. Allerede 12/1 1905 udstedes næringsbevis på samme adresse til Frederik Langgaard, født i Løgstør 13/4 1857.

Udskiftningen kommer hurtigt, for en ny købmand og brændevinshandler, Christen Jeppesen Skytte, født 22/10 1872 i Østerild, har fået næringsbevis fra 10/5 1905 samme sted.

Den næste, der forsøger at drive forretning på adressen, er

Skovsgaard Station

Hawelocks, Trøjer og Capes,
Sorte og kul. Kjoletøjer, glatte og mønstrede,
Pyntede og upyntede Straahatte

er hjemkomne i meget stort Udvalg og anbefales til billige, men bestemte Priser.

J. A. Ishøj,
Skovsgaard Station.

Johan Marius Vinther, der er født i Holsted den 15/2 1875. Hans næringsbevis gælder fra 26/4 1906, og nu går der tre år, før den næste, købmand Jens Nielsen, flytter hertil fra Torslev. Niels Rasmussen Grønfeldd, født i Dybe Sogn 3/8 1888, er fra 23/9 1913 den næste i rækken af detailhandlere. Han afløses 9/1 1915 af Sofus Valdemar Kristensen, født i Tolne den 25/7 1885. Endelig falder der ro om stedet, da Jens Christian Friis slår sig ned som købmand uden stærke drikke, 20/7 1921 og efterfølges af Christian Højris Friis.

En manufakturhandel fandt også hurtigt frem til byens centrum og tilbød en meget alsidig kollektion, herunder nævnes:

Solide og stærke Klædevarer fra Kjærs Mølle anbefales i stort Udvalg til Fabrikens Priser. Uld modtages til Farvning, Kartning og Spinding. J.A.Ishøj, Skovsgaard St.

Johan Andreas Ishøj, der var født i Marstal den 29/1 1872, fik udstedt næringsbrev som detaillist inden for manufaktur den 28/9 1898 med bopæl på matr. nr. 1 eh Sdr. Skovsgaard, altså på selveste Gæstgivergården. Allerede den 20/9 1901 ændres adressen til den modsatte side af Hovedgaden i nr. 23. Her var der fortsat manufakturforretning gennem mange år. Tre år senere får J. A. Ishøj endvidere næringsbrev som skrædder.

En anden tilflytter tilbyder sig: *Indbindingsarbejde, Protokoller, Bogtryk og Rammelister. Ærb. J. M. Jensen, Skovsgaard St.*

Senere samme år: *Gæt en Gang! Den, som hos mig i denne Maaned køber Varer for 2 Kr. og som først gætter, hvor mange Kugler, der findes i det i Vinduet staaende Glas, faar følgende gratis: 1 Nikkel Kaffekande, 1 do. Sukkerskaal, 1 do. Flødekande, 1 Bakke, 1 Rejsetaske og 13 Bind af Ingemanns Skrifter. Skovsgaard St., 1. Decbr. 1900 J. M. Jensen.*

Jens Marinus Jensen var født i Volstrup Sogn 5/4 1873 og var bogbinder med næringsbevis af 20/10 1898, inden han slår sig ned på matr. nr. 1 eh Sdr. Skovsgaard, altså på den nye gæstgivergård, der igen bliver brugt som springbræt til noget mere langvarigt. Han flytter da også snart over på den anden side af gaden, og fra 10/9 1901 krydser han vejen igen til Hovedgaden nr. 26, hvor han bliver til 1916. Han rykker nu til nr. 40, men så bygger han sin egen villa med glaserede tagsten øverst i byen, i øvrigt det første, man ser på højre side, når man kommer ind til byen fra nord.

Den første næringsdrivende var ifølge protokollen en dame ved navn Katrine Rasmussen, der havde fået næringsbevis som høker 30/6 1883 med adresse på gården »Sdr. Skovsgaard«.

Forklaringen på høkerhandel er ifølge Allers Illustrerede Konversationsleksikon fra 1907: »Genstand for høkerhandel er væsentlig Fødevarer af indenlandsk Produktion; iøvrigt fastsættes dens Omfang og Grænser ved kommunal Vedtægt. Vedtægten kan tillade Høkerne Udskænkning af Øl og Brændevin til Fortæring på Stedet, men de må ikke have siddende Gæster; de er ikke pligtige til at føre Handelsbøger. Høkerhandel på Landet tillades kun i mindst 1 Mils Afstand fra Købstæderne. Reglerne om Høkerhandel findes væsentligst i Næringsloven af 29. Decbr. 1857«. En detaillist betegnes derimod som: »En Handlende, der driver Smaahandel«.

Høker Handel uden Ret til Forhandling af stærke Drikke, står der i protokollen 25/11 1913, i forbindelse med et næringsbevis til en 47-årig dame med det noget usædvanlige navn: Rosine Frederikke Christiane Osterkrüger. Hun var født i Voer sogn og var enke efter gartner R. Christiansen, da hun indledte sin høkerhandel i Prinsensgade 5. Tre år senere flyttede forretningen til Prinsensgade 1.

En markant person, Thomas Olesen, erhvervede næringsbevis så tidligt som 23/11 1887, og var således begyndt som urmager og for øvrigt også som sognefoged, længe før banen og byen kom til egnen. Det var derfor ikke så mærkeligt, at han nedsatte sig på matr. nr. 1 bp Sdr. Skovsgaard, nær ved kro og posthus, på den nuværende adresse: Under Skoven 32. Han flyttede dog senere ind til byens centrum, antagelig inden 1920, da der blev bygget en etage oven på Hovedgaden 32, og hvor en søn, Johannes Olesen, i mange år drev forretningen videre med såvel ure, som guld og sølv og efterhånden også radio.

Ret tidligt kom der også en bager til byen, hvilket fremgår af en annonce i avisen den 19/9 1902 med følgende ordlyd:

På Lokalhistorisk Arkiv i Brevst findes dette billede, som viser Skovsgaard Bageri år 1900. På brødvognen, bager Thomas Christian Thomsen. Stående hans kone Kirstine Thomsen med Marie Kirstine på armen. Den store pige er Anna, drengene Andreas, Niels og Magnus.

Til Underretning for mine ærede Kunder meddeles, at jeg fra 1. September 1902 ikke bytter mere med Rug for Brød, men for Fremtiden kun leverer Rugbrød af oversøisk Rugmel, og er jeg derved i Stand til at levere godt og ensartet Rugbrød.

Ærbødigst Bager K. Thomsen, Skovsgaard

N. B. Samme Sted kan en flink Dreng antages i Lære.

Hvis drengen er blevet ansat, har han sandsynligvis ikke nået at blive udlært, for allerede året efter kan avisen berette om en konkursbegæring for Bager Thomas Kristian Thomsen, Skovsgaard med efterfølgende auktion den 4/8. Næringsbevis har han åbenbart heller ikke haft, idet han ikke findes i protokollen, så det var længe et stort spørgsmål, hvor i byen det var, han bagte sine rugbrød. Efter grundig efterforskning er det nu afsløret, at adressen faktisk var Hovedgaden 20.

Han var dog ikke den sidste kagebager der, for der findes en tilsvarende på adressen fra 26/7 1907. Hans navn er Lavrids Larsen, født i Løgstør den 1/9 1882.

På adressen Prinsensgade 4 kommer der i 1917 en kagebager ved navn Søren Færck Jakobsen, født i Torslev sogn den 27/2 1887. Han flytter 1924 til hotellet, hvor han formentlig samme år indretter bageri og får næringsbevis til »Gæstgiveri og Beværtning uden Ret til Udskænkning af stærke Drikke«.

Hvor der er en bager, må der vel være en smed. Det kom der også, som det fremgår af annoncen for maskiner fra Randers. Smed Hansen er ikke omtalt i næringsprotokollen, men derimod i avisen den 14/2 1908, der skriver:

Vindmølle hos Smed Hansen, Skovsgaard blæst ned. Vindmåleren paa Skagen viste 40 meter i Sekundet.

Det er altså den ene af de tidligere omtalte to møller, som begge fik en kortere levetid end de fleste andre møller. Klapsejlerne, hvoraf hovedparten var fremstillet på Brevst Maskinfabrik, var i drift mange år senere ved så godt som enhver gård på egnen. »Sønder Skovsgaard« mistede sin mølle ved et lynnedslag for 50 år siden, og resterne af den sidste mølle i byen forsvandt sammen med det, der var tilbage af »Pers Gård« omkring 1970.

Smed Hansen havde indrettet sit værksted i gården, bag ved en nu to-etages bygning, Hovedgaden 31. Her er der stadig smede- og maskinværksted. Det er der derimod ikke mere på adressen Hovedgaden 16, hvor smed Gramkow lod hammeren danse på ambolten gennem mange år. Han udstyrede adskillige heste med et nyt sæt sko, og fra krigens tid huskes også brændemærkning af samme slags husdyr, hvoraf de fleste vel endte ved fronten som føde for kanoner eller soldater. Mange andre for-

Jor Landmænd!

Som Repræsentant for Aktiefelskabet Duchtrups Maskinfabrik, Randers, tillader jeg mig at meddele de ærede Landmænd, at de al Tid vil have god Fordel ved at købe deres Maskiner hos en Fagmand, og som saadan vil jeg al Tid være enhver, som køber sin Maskine hos mig, til Assistance ved mulig indtræffende Tilfælde under Brugen af vore Maskiner.

N.B. Reparationer af alle Slags Maskiner udføres omhyggeligt og billigt.

Erh.

Smed Hansen,
Stovsgaard Station.

retningsdrivende og håndværkere slog sig ned i byen i løbet af de første år. Ifølge et register over gyldige næringsbeviser fra 1927 fandtes følgende forretninger:

<i>Titel</i>	<i>Navn</i>	<i>Udstedt</i>
Urmager	Thomas Olesen	1887
Cykelhandler	Jacob Nørgaard	1903
Manufakturhandler	Lovise Helene Christiansen	1906
Detallist	Chr. Nielsen & Co A/S	1910
Høker	Rosine Christiane Osterkrüger	1913
Kagebager	Søren Færch Jacobsen	1917
Detallist	Maren Krogh	1919
Detallist	Christian Nielsen	1919
Træhandler	Jens Chr. Jacobsen	1918
Skrædder	Andreas Chr. Jensen	1920
Købmand	Søren Chr. Olesen	1920
Købmand	Jens Chr. Friis	1921
Skomager	Chr. Peter Andreasen	1921
Frisør	Valdemar Færch Nielsen	1921
Boghandler	Jens Mortensen Nørmølle	1922
Købmand	Chr. Peter Nielsen	1923
Gæstgiver	Søren Færch Jacobsen	1924
Snedker	Chr. Marius Christiansen Krage	1925
Manufakturhandler	Ane Dorthea Rasmussen	1925
Cementstøber	Thomas Chr. Hansen	1926
Detallist	Thomas E. Mortensen	1926
Bager	Jørgen Chr. Sørensen	1927
Fedevarehandler	Holger Sørensen	1927
Marskandiser	Portør Sørensen	1927

Foruden de registrerede forretningsdrivende havde byen også læge, dyrlæge, bryggeri, elektricitetsværk, teglværk, telefoncentral og ikke at forglemme, jernbanestation med postekspedition, hvorfra der udgik landpostbude i alle retninger.

Byen var således rigelig forsynet med indkøbsmuligheder, når det drejede sig om dagligvarer. De mere specielle indkøb kunne klares via de daglige togforbindelser til storstaden Aalborg. Det foregik på den måde, at man bestilte varen over telefonen med ønske om at få den leveret på rejsebudcentralen, hvorefter det lokale rejsebud bragte varen med til modtageren samme dags eftermiddag. Forretningslivet trivedes godt. At der skulle komme andre tider, var der nok ikke mange, der tænkte på, men derom kan der berettes senere.

Om Oxholm kirke, Øland

Af Gunvor Gadegaard

Gunvor Gadegaard, født Krath 1943 i Gjern. Seminarielærer. Særuddannet præst 1979, sognepræst Hillested og Skørtinge, Lolland-Falster stift 1979-82, Lindehøj i Herlev 1984-88, Øland og Broust 1988-93 og Øland-Langeslund siden 1993.

Historien udsat for fantasien

Ordet kloster kommer af det latinske *claustrum*, dvs. indelukke, og det siger i sig selv noget om idéen bag klostrene. Munke og nonner stod i kirkens tjeneste.

Det første kloster i Vesteuropa blev grundlagt af Benedict af Nursia i 529 på bjerget Monte Casino i Italien. Livet bag klosterets mure skulle bestå i en blanding af bøn og arbejde, sådan lød Benedicts regel. Det var ofte adelens døtre, der blev sendt i kloster, og det har nok ikke altid været lige let for disse piger at tilpasse sig livet som nonner. Flere af benediktinernes nonneklostre lå i Nordjylland, og det bedst bevarede af dem alle finder vi på Øland, hvor det nu er at finde som godset Oxholm med den privatejede Oxholm Kirke, der i dag anvendes som sognekirke.

Klosteret – Ø Kloster – blev oprettet af bisp Tyge i Børglum. Hans slægt ejede jorden, og han skænkede dette fædrene gods til oprettelse af benediktinerklosteret i den sidste fjerdedel af 1100-tallet eller måske allerede omkring 1160.

I spidsen for nonnerne stod en priorinde og en prior. På kirkens præstetavle står opført navnene på de eneste to priorinder, man kender til. Der findes et ganske morsomt brev fra den ene af dem, Maren Pedersdatter, som 1525 skriver følgende om to piger, der er blevet bortvist fra klosteret:

»Jøren Split med flere mænd var her hos os og begierede Vidne af os, hvorledes Margrete og Anne Hansdotter haver været og levet deres Liv i Økloster, da haver vi aldeles ingen Vidne villet give dem andet, end at de haver så været her inde, at os lyster ikke længer eller mere at være her i Kloster med dennem, og før vi vil være her inde, om de skal komme igien, da vil vi heller gå her ud og tigge vort Brød, imedens vi lever. Årsagen ville vi tie på denne Tid, men dersom vi kaldes for Kongen af Danmark eller andre got Folk, da ville vi sige det Sanden skal være og lidt skal være dennem gavnligt, og tror vi den gode Herre til, at han kommer ikke slig Folk her ind til os mere.«

Det vidner om en strengere klostertugt end den, vi er vant til at forestille os mod slutningen af katolicismens tid. Men det stemmer godt overens med, at Ø Kloster hørte under de beryg-

Oxholm kirke en smuk sommerdag.

tede biser Niels Stygge og Stygge Krumpen, og det nævnes i et klageskrift, at der ved reformationens start kun var tre nonner tilbage. Resten var enten fordrevet eller flygtet.

Denne viden har forfatteren Thit Jensen haft, da hun skrev sin berømte historiske roman »Stygge Krumpen«, hvori noget af handlingen er henlagt til Ø Kloster. Men hun har digtet om de skæbner, historiebøgerne kunne berette om, og hun valgte at lade de to bortviste piger være flygtet fra klosteret, og hun lod romanens helt være biskop Stygge.

Klosteret

Hvordan det oprindelige kloster har set ud, véd vi intet om. Det har sandsynligvis bestået af en samling træbygninger. Man lagde først og fremmest vægt på, at kirken skulle fremstå så flot som muligt. De enkelte klosterkomplekser var frugten af en langvarig udbygningsproces.

Om den først opførte kirke véd vi intet, kun at den har været mindre end den nuværende kirke. Det er en iagttagelse, der kunne gøres, da man ved etablering af et nyt varmeanlæg under udgravningen fandt en del knogler, som formentlig betød, at man, da man opførte den nuværende kirke, må være stødt på nogle nonnegrave, og knoglerne derfra har man da meget naturligt anbragt under kirkens gulv.

Den gamle sognekirke

150 år fra ca. 1100 til 1250 er det store kirkebyggeris tidsalder. I disse 150 år klædte Danmark sig i kirker og gjorde det så grundigt, at næsten hvert eneste sogn i landet fik en kirke, som står endnu.

Også Øland havde sin sognekirke, en temmelig lille kirke ca. 18 x 7,5 meter i udvendigt mål. Går man en tur i skoven et par hundrede meter vest for Oxholm på bakken, står man på den gamle kirkegård, uden at man i dag har nogen mulighed for at ane det, hvis man ikke på forhånd er bekendt med stedets beliggenhed. Nu ses kun skovbevoksning. Men forhåbentlig vil der en dag vise sig økonomisk mulighed for at underkaste stedet en nøjere undersøgelse.

Igennem mange år havde man haft viden om, at der havde eksisteret en sognekirke med tilhørende kirkegård, idet der foreligger en tilladelse fra Kong Frederik II fra 1562, ifølge hvilken der gives lensmanden på Ø Kloster, Erik Lykke, tilladelse til at nedrive Sct. Laurentii Kapel, som kirken her kaldes.

Dette skete, og sporene efter den gamle sognekirke gik tabt, men kom for en dag i 1969. Et stormvejr havde væltet en stor gran i skoven, og i dens rodnet sad et kranium. Så var Oxholms ejer, nu afdøde hofjægermester Steen Glarborg, klar over, at man nok her stod over for løsningen af gåden om den gamle kirkes placering.

Steen Glarborg lod foretage undersøgelser på stedet. Nationalmuseet foranstaltede prøvegravninger, som ganske rigtigt viste, at man her havde fundet Ølands gamle sognekirke, der var

Kirkens kor – til højre ses herskabsstolen og til venstre anes den timeglasformede smedjernsdøbefont

opført i gule og røde munkesten, bygget i 1300-tallet. Endnu før dens tid lå der en kirke på stedet, sandsynligvis en trækirke.

Når det store værk om Danmarks kirker endelig engang i det nye årtusind når til en gennemgang af vores egne kirker, kan vi håbe på mere viden om denne del af vores sogns historie.

Begrundelsen for at lade kirken nedrive er ifølge tilladelsen fra Frederik II den, at Oxholm Kirke skulle være så brøstfædig, at den trængte til reparation, og til det formål ville man kunne genanvende stenene fra Laurentii kapel.

Det har imidlertid været en noget konstrueret begrundelse, for Ø Kloster Kirke var på det tidspunkt ikke særlig gammel, og der er ikke spor efter reparationer af murværket, så mon ikke stenene fra den gamle sognekirke kan findes andetsteds på Øland?

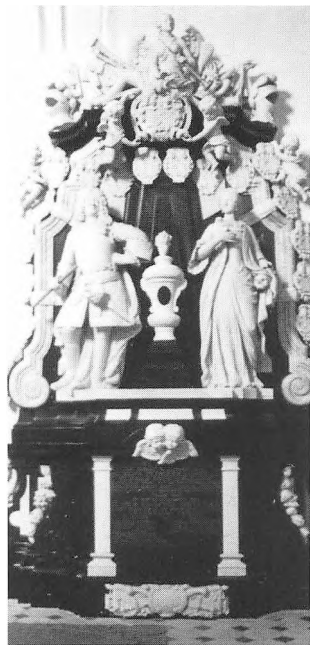
Klosterkirken

Kirken, der altså – som anført – i dag fungerer som sognekirke, er den i slutningen af 1400-tallet opførte Ø Kloster Kirke, der udgjorde nordfløjen i det daværende Ø Kloster. I modsætning til sognekirken placerede man klostre og dermed klosterkirken lavt, godt beliggende i ly, og mange undrer sig over, at man ikke går ind i kirken, men går ned i den ad fem trin.

Af klosteranlægget er der ud over kirken bevaret to klosterfløje, vestfløjen og sydfløjen. Klosteret havde dog også oprindeligt en østfløj, men den blev revet ned i 1820'erne. Vi véd ikke, hvornår disse stenbygninger er opført, men sandsynligvis er de ældre end selve kirken. For en umiddelbar betragtning ser det ud, som om kirken og vestfløjen er bygget sammen, og det ville også have været helt naturligt, da nonnerne jo skulle have adgang til kirken fra klosterbygningen.

Det har de imidlertid ikke umiddelbart haft her, og vi véd egentlig ikke, hvordan de er kommet ind i kirken. Mest sandsynligt er det nok, at der har eksisteret en trækonstruktion fra klosterets andet stokværk over til et gulv i tårnet og derfra videre gennem en dør i den høje murblending, der findes lige bag kirkens orgel.

Der er kun sket ganske få ændringer i kirken i tidens løb. En af dem er, at nonnepulpituret er nedrevet. Nonnepulpituret optog det vestlige fag i kirkens hovedskib. Det var i sin tid i to etager, således at nonnepulpituret var anbragt i overetagen. Der har været lagt et gulv, og det har været båret af to søjler i den nuværende midtergang, der sammen med hovedskibets mure har understøttet fire små hvælvinger. Ovenpå hvælvingerne har

Det store marmorepitafium.

nonnernes gulv været lagt. Deroppefra har nonnerne – eventuelt bag et gitter – kunnet overvære messen, som foregik ved højalteret, og sunget de mange daglige tidebønner.

Et helt nyt byggemateriale kom til Danmark omkring 1160 – altså ca. samtidig med, at bisp Tyge oprettede Ø Kloster. Det var teglstenen, som blev fremstillet af brændt ler. Det var naturligt, at den hurtigt blev populær i Danmark, for ler forekommer jo i det meste af landet. Ofte blev leret gravet op og brændt tæt ved byggepladsen, og leret afgjorde den brændte stens farve, ved Limfjorden ofte gul, således som det da også er tilfældet for Oxholm kirke.

Når man kommer ind i kirkerummet, betages man umiddelbart af det store, smukke rum med det fint udformede loft, hvor hvælvingerne i hovedskibet er forskellige og vidner om, at der har været dygtige håndværkere, der har lagt vægt på at vise, at også symbolikken i de forskellige former af hvælvinger var dem bekendt.

Ser man kirken udefra, fremtræder den underligt skæv. Vinduerne i sydsiden er anbragt langt højere oppe end nordsidens vinduer. Det skyldes dels, at der foruden hovedskibet er et sideskib, dels at der langs kirkens sydmur ud mod gårdspladsen har været en »korsgang«, således som vi kender det fra mange andre klostre, og den har fået kirken til at se mere afbalanceret ud.

Sideskibet, som i katolsk tid indeholdt et Sct. Annæ alter, har oprindeligt haft hele hovedskibets længde, bortset fra et lille sakristi mod øst, men i 1720'erne blev der indrettet et gravkapel for familien Levetzau, der ejede Oxholm fra 1668 til 1795 og som fik umådelig stor betydning for både godset og kirken, der indtil da havde været bygningsmæssigt meget forsømte i de mange skiftende ejeres tid, efter at reformationen afskaffede klostrene, som blev inddraget under kronen og i de fleste tilfælde blev udliciteret som len.

Gravkapel og epitafium

De første ejere af slægten Levetzau var Hans Friederich von Levetzau og hans hustru Lucie Emerenze von Brockdorff. De to ses på kirkens store, fornemme epitafium, som er udført af den kendte billedhugger Frederich Ehbisch i 1726.

I det levetzauske gravkapel, hvis indgangsparti udfyldes af en meget smuk smedejernslåge, står nu to kister af metal og fire sarkofager, tre af marmor og en af sandsten. De indeholder ligene af nogle af medlemmerne af familien Levetzau, hvis tilknytning til Oxholm blev bevaret, mens andre af slægten forlod egnen.

*Den særdeles velbevarede
skabsaltertavle*

Altertavlen

Da Levetzau-familien overtog kirken, var dens gamle katolske skabsaltertavle efter deres smag for simpel. De lod den derfor forsyne med både sidevinger og topstykke. Samtidig lod de skabslågerne bagsider bemale med motiver fra Jesu liv: bebuddelsen, fødslen, omskærelsen og fremstillingen i templet, dåben, korsfæstelsen og himmelfarten. Billederne ses af menigheden i fastetiden, hvor man på Øland har fastholdt den gamle skik, at altertavlen er lukket i fastetiden – fra fastelavns søndag til påskedag.

Topstykket har øverst den sejrende Kristus, derunder Gud som skaberen og nederst korsfæstelsesgruppen med Maria og Johannes omgivet af større figurer: Moses med lovens tavler og David med et lam.

Sidevingerne er tidstypiske – barokstilen var slået igennem i kunsten, og man kunne ikke få nok af blade, fugle, dyr, havfruer og underlige ansigter. Ægtefællernes våbenskjolde er flankeret af alle disse svulstige ornamenteringer.

Det er altid en fryd efter fastetiden atter påskedag at se den

åbne altertavle med den yndige Maria med barnet Jesus på venstre arm. Han leger med hendes smykke. I højre hånd holder hun Salmernes Bog, som hun ifølge legenden sad og læste i, da hun af englen Gabriel fik bebudelsen om Jesu fødsel. Hun står i den såkaldte solgissel og træder på månen, der har et tydeligt fremhævet ansigt, og hun sætter sin fod i månens øje. Månen symboliserer det onde, og solstrålerne, som er skiftevis forgyldte og forsølvede, ender hver i en blomst.

Der er 10 blomster og en større perle, så igen 10 blomster og en større perle. Dette symboliserer rosenkransen, hvor man som katolik, hver gang man nåede en af de 10 perler, skulle bede et AVE MARIA, og hver gang man kom til en af de større perler et FADERVOR.

Det er en ofte set fremstilling af Maria, idet der i Johannes' Åbenbarings 12. kapitel tales om en fødende kvinde, som er klædt i solen og står på månen. Det sted er senere blevet fortolket således, at det handler om Maria. Mariaskikkelsen har krone på hovedet bestående af stjerner, sådan som det også er beskrevet i Johannes' Åbenbaring.

I skabslågerne har vi udskårne helgener, fire foroven og fire forneden. De øverste fire helgener er kvinder. Det er Sct. Katarina med det brækkede hjul og sværdet. Hun hører til de mest folkekære helgener. Hun led martyrdøden ved sværdet, men inden da var det knivbesatte martyrhjul på forunderlig vis knækket.

Ved siden af hende står Sct. Barbara, der af sin hedenske far blev holdt fangen i et tårn. Under et flugtforsøg blev hun hals-hugget. Bøddelen var hendes far. Hun afbildes med tårnet som attribut.

Den næste kvinde i rækken bærer en anden hovedpryd end de andre tre, hun har ingen krone som de, da hun ikke var fyrstelig. Det er Maria Magdalene, kvinden, der ifølge Det nye Testamente salvede Jesu fødder. Vi kender hende på salvekrukken med låget.

Den sidste af de fire kvindelige helgener kan være Elisabeth af Thüringen, eller det kan være Dorothea. Om dem begge fortælles om et »rosenunder«, og skikkelsen står med en kurv.

De mandlige helgener er Kristoforus, kæmpen, der bar Kristusbarnet over den rivende strøm. Barnet blev tungere og tungere, og Kristoffer blev grebet af rædsel. Da fortalte barnet, at det var Kristus, og at han ikke blot havde båret hele verden på sine skuldre, men også den, der havde skabt verden. Kristoforus betyder da også den, der bærer Kristus.

I feltet ved siden af står Sct. Sebastian, en officer i den romerske hær, der imidlertid var kristen og af den grund måtte lide martyrdøden. Først blev han bundet til et træ og beskydt med pile, som vi ser det på alterbilledet, men da han overlevede denne henrettelse, blev han pisket til døde.

Om de to sidste helgeners identitet kan vi kun gætte. Sandsynligvis er der tale om Sct. Peter og biskop Martin af Tours. At det nok er apostlen Peter, antager vi på grund af hans ret grove ansigtstræk, krøllede hår og skæg. Men han har tabt dét, han engang har holdt i hånden, altså sandsynligvis en nøgle.

Om Martin af Tours fortælles det, at han som officer i den romerske hær en vinterdag mødte en nøgen tigger. Han drog sit sværd, delte sin kappe i to halvdele og gav den ene til tiggeren. Næste nat så han i drømme Kristus klædt i den halve kappe. Selv blev han omvendt og døbt og siden mod sin vilje valgt til biskop. Han er udstyret med et røgelseskar, som sikkert ikke er oprindeligt. Man har nok forsynet ham med det inspireret af, at der i kirken på væggen i koret er ophængt et smukt forment røgelseskar af malm. Meget tyder på, at det må have været i brug allerede i den gamle kirke, der lå her før den nuværende, altså at det stammer fra 1200-tallet. Han kan i sin hånd i stedet have holdt sit sværd.

På den såkaldte predella, det stykke, der forbinder alteret med altertavlen, er der malede billeder af skærtorsdags begivenheder.

Prædikestol og herskabsstol

Da familien Levetzau havde sat sig som mål at forskønne kirken, lod de også prædikestol og herskabsstol fremstille. Det er tydeligt, at det er den samme maler, der har stået for altertavlens malerier, som også har malet prædikestolens syv felter: Kristus og de fire evangelister, og på opgangens to felter med Moses og Aron i hver sit felt.

Skriftstederne på prædikestolen er affattet på tysk – Levetzau var tysktalende, og i øvrigt var sproget ret betydningsløst i den sammenhæng, da kun få af den lokale befolkning kunne læse.

Kalkmaleri

Et enkelt kalkmaleri er bevaret. Det hænger på en plade på syd-muren. Der har det ikke haft sin plads oprindeligt, men da det store epitafium i 1960'erne var til reparation, fandt man bag det på muren kalkmalerier, hvoraf kun denne lille stump er bevaret. Det forestiller en nonne med en bog i hånden.

bogen op mod et ternet felt, muligvis et vindue. Der ses svage spor af endnu en nonne, og feltet prydes af akantusblade.

Hvilke kalkmalerier, der ellers gemmer sig bag kirkens kalklag, véd vi ikke.

Fornem smedekunst

Oxholms smed var kendt på egnen for sit fornemme håndværk. Gitterporten ind til gravkapellet er det flotteste eksempel på hans kunnen, og det er sandsynligvis også ham, der har fremstillet kirkens særprægede døbefont, der er timeglasformet. Den er tilpasset det dåbsfad, som kirken havde fået skænket 1668 af Karen Friis, hvis mand havde ejet Oxholm, men var gået fallit.

Dåbsfadet var hendes afskedsgave til kirken. Fadet i sig selv er ikke spor usædvanligt, men i dets kant er indridset nogle mærkelige ord IVNGE TIES LENSKE. Vi véd ikke, hvad det kan betyde, om det mon er et navn, eller om en eller anden blot uden at kunne stave har moret sig med at ridse bogstaver i dåbsfadet.

Gravsten

Når brudepar går ned ad kirkens midtergang, går de på smukt udførte gravsten, hvad nogle af parrene har fundet lidt uhyggeligt, har jeg hørt. Også i sideskibet er der gravsten, men de er hentet ind fra kirkegården.

Midtergangens sten derimod dækker over begravelser af mennesker, der havde råd til at bekoste en så dyr begravelse. Det havde almindelige mennesker ikke. Skikken blev i øvrigt forbudt kort efter år 1800.

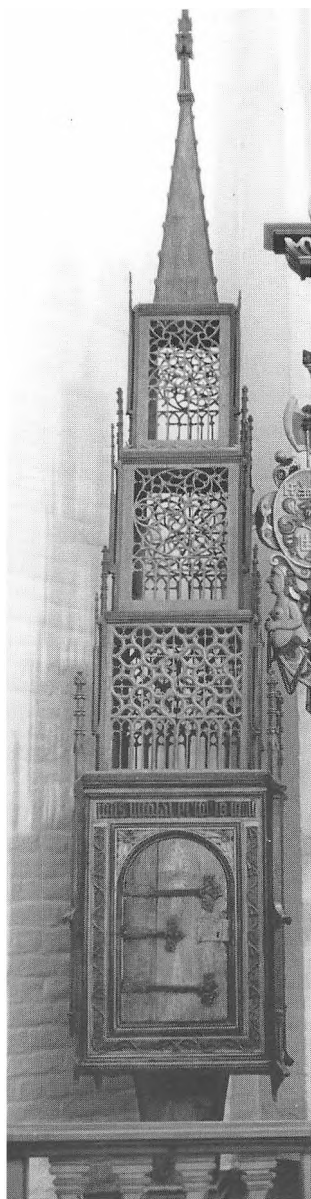
En pudsig detalje på nogle af gravstenene er, at længstlevendes dødsår og dato mangler. Der er afsat plads, men efterkommerne har åbenbart glemt at få denne lille detalje med.

Orgelet

Kirkens orgel er bygget 1988-89 af orgelbygger G. Fabricius Husted. Det har 19 stemmer og har afløst kirkens første orgel, der blev indkøbt for 1.300 kroner i 1906. Det er nu opstillet i Sct. Andreas kirke i København sammen med andre bevaringsværdige orgeler.

Monstranhuset

Jeg har bevidst gemt det bedste til sidst, nemlig kirkens helt unikke monstranhus, som er lige så gammelt som kirken og er Nordens største monstranhus.

Monstranshuset og til venstres røgelseskarret.

Som nævnt før stod en prior i spidsen for klosterets administration, og vi kender navnene på nogle af priorerne. Her skal kun nævnes klosterets sidste prior, Johannes Nicolai. Han er, så vidt man véd, af adelsslægten Sparre og har sandsynligvis været en velhavende mand. Det må man antage, da det er ham, der har skænket kirken det smukke, rigt udskårne monstranshus, der bærer indskriften lige over døren »Joh Nicolai prior Ø mnst« – altså oversat: Johannes Nicolai, prior i Ø Kloster. Det er forarbejdet i egetræ og må have været utrolig kostbart. Det er ikke sandsynligt, at arbejdet er udført i Danmark, langt snarere er det blevet indført hertil sydfra, måske fra Holland eller Nordtyskland.

Blandt kirkens hellige kar var beholdere til opbevaring af hostien (det indviede alterbrød). I 1264 indstiftede paven en særlig fest for Kristi Legeme. Ved fest blev hostien, det forvandlede alterbrød, æret som Jesu legeme og båret i optog rundt i sognet. Til dette formål opfandt man en ny type helligt kar, monstransen. Den fik sit navn efter det latinske ord monstrans, der betyder fremvise, for dens funktion var at vise hostien frem, så folk kunne se den. Monstransens midterste del var derfor af glas, og den havde fod og skaft og ofte en slags tårn øverst.

Monstranserne fik deres egne træskabe i kirkerne, somme tider i form af huse som vores på Øland. Det har dobbelte låger, der begge er forsynet med solide låse. Yderlågen kan åbnes ind til en gitterlåge, hvorigennem man i katolsk tid har kunnet se, men ikke røre det hellige kar. Monstranshuset skal tydeligvis ligne et kirketårn med spir.

I monstranshuset befinder sig i dag resterne af en Klingbeutel, som blev anvendt til indsamlinger i kirken, en dåbskande, som er ganske sædvanlig, men det er til gengæld ikke den tunge glasflaske, der står i skabet. Det er en gammel flaske af tykt, blyholdigt glas, og det er blevet sagt om den, at den har indeholdt vievand.

Om det kan have sin rigtighed, skal jeg ikke kunne sige. Måske har den været anvendt til det vand, der under messen blev blandet i vinen – en handling, der skulle erindre om blandingen af blod og vand, der ifølge Bibelen løb ud af spydsåret i Jesu side ved korsfæstelsen. Jeg véd det ikke.

At tro, mene, antage ...

Nu har jeg flere gange i denne artikel brugt vendinger som véd ikke, må antage og lignende. Det har sin begrundelse i, at man rent faktisk savner konkrete oplysninger – vi har ikke en stump

papir, der kan fortælle noget om kirkens tilblivelse og tidlige år. Efter reformationen blev alle arkiver fra de danske klostre samlet i det store kloster i Sorø. Imidlertid skulle Christian IV holde sin søns bryllup 1634. Kongen ønskede, at festen skulle imponere alle Europas fyrster, hvad den angiveligt også kom til, blandt andet på grund af et kæmpemæssigt fyrværkeri.

Kongen indkaldte fyrværkerimestre fra Italien. Krudtet gav ikke problemer at fremstille, men det skulle pakkes ind i pergament, og det var præcis det materiale, klosterarkiverne var skrevet på. Christian IV sendte nogle vogne til Sorø for at hente pergamenterne. Ganske vist var de en tur rundt om Københavns Universitet for at sikre sig professorernes billigelse af projektet. Den fik de. Sandsynligvis har Vendelbo Stifts pergamenter ligget øverst i bunken, og således gik Ø Klosters historie altså op i røg.

Men det meste af det gamle kloster ligger stadig væk på den smukke beliggenhed – omkranset af Vejen og den blanke fjord – som vi på Øland så gerne synger med Ølandsangens ord.

Fotos: Kurt Rasmussen

Kirkens smukke hvælvinger og i baggrunden orgelet

Skudehandlere, fiskere og husmænd ved Klim Strand gennem 300 år

Af Peter Grishauge

Peter Grishauge, født i 1953 og bosat i Klim 1954-70. Cand.scient. i matematik 1981. Ansat på Fjerritslev Gymnasium 1982-84. Siden 1984 ansat hos VUC-Haderslev. Har arbejdet med lokal- og slægtshistorie siden 1970 og skrevet såvel artikler som bøger herom. Senest »Gårde og slægter i Klim sogn« 1999.

Klim Strand er i dag et attraktivt ferieområde med en stor velrenommeret campingplads og en række ferieboliger, fortrinsvis indrettet i tidligere husmandssteder og fiskerboliger. Ret få er fastboende dernede hele året.

Går man lidt tilbage i tiden, opdager man, at sådan har det ikke altid været, og man opdager også, at flere dramatiske begivenheder har fundet sted her.

Flere blev ganske velhavende gennem deres virke dernede, men man finder også beretninger om fattige mennesker, som kun gennem opofrelse, hårdt slid og afsavn klarede sig gennem tilværelsen.

Det følgende er beretningen om de mennesker, som virkede og levede herude ved havet fra midt i 1600-tallet til op i begyndelsen af vort århundrede.

Et øde område

I 1600-tallet var Klim Strand og den bagvedliggende Klim Klit et stort, øde område, præget af klitbakker, hvor sandflugten hærgede til stor skade for sognets agerjord, hvilket præsteindberetninger og tingsvidner i Hannæs birks tingbog fortæller om.

Nogle få folk fra Klim må have taget turen ned til havet og drevet lidt fiskeri, eftersom forarbejdet til 1664-matriklen bemærker følgende om Klim sogn:

»Her er ingen anden herlighed uden nogle få, som fisker på havet med stor besværing og livsfare.«

Præsteindberetningen fra 1690 fortæller følgende herom:

»Fiskeri tilforn i gamle tider har der både i fjorden søndenfor og i havet nordenfor været, i fjorden med stader, i havet med vod, men nu ganske intet af fjorden og hel lidet af havet, hvilket folkene ikke er en liden afbræk i deres husholdning.«

Derimod foregik der andre ting hernede ved stranden, som fik langt større betydning for sognet de næste par hundrede år:

Skudehandelen

Skudehandelen til Norge fra Nordjylland, som allerede er beskrevet generelt tidligere, har sikkert også fundet sted fra Klim Strand langt tilbage i tiden uden at have sat sig større spor i de bevarede skriftlige kilder. Flere kilder fra 1600-tallet nævner, at skudehandelen langs Jammerbugten havde fundet sted fra »Arilds tid«.

Midt i 1600-tallet begynder de offentlige myndigheder at interessere sig for, hvad der foregår heroppe, idet man egentlig skulle have borgerskab i en købstad for at kunne drive en sådan handel. I Hannæs birks tingbog fra 1645 kan man læse om, hvordan delefogeden til Aalborghus Slot, Poul Holst fra Søndergaard i Øsløs, forhørte sig hos de lokale strandfogeder:

»Om der var nogen danske karle udkommen dette år med bagier (skuder) med nogen gods eller andet.«

Strandfoged Peder Sørensen i Klitgaard i Klim stod frem på tinget og fortalte følgende:

»At nu i år havde Søren Mortensen i Nørgaard i Klim og Thomas Isaksen, som boede i Klim, udkommen på den strand, som han se til, med bagier med gods og korn og sligt.«

Sådanne skudehandlere sejlede jo til Norge i deres små såkaldte sandskuder med især korn, som de solgte deroppe og vendte hjem med især tømmer, som der var stor mangel på i det dengang skovfattige Han Herred.

Man kan forestille sig, hvor besværligt det må have været at få varerne transporteret til og fra stranden gennem den uvejsomme

Uddrag af Videnskabernes selskabs kort fra 1795, hvor Klim Strand og Klim Klit ses at være helt uden bebyggelse.

Vraget af en sandskude, som i 1976 blev blotlagt ved Klim Strand.

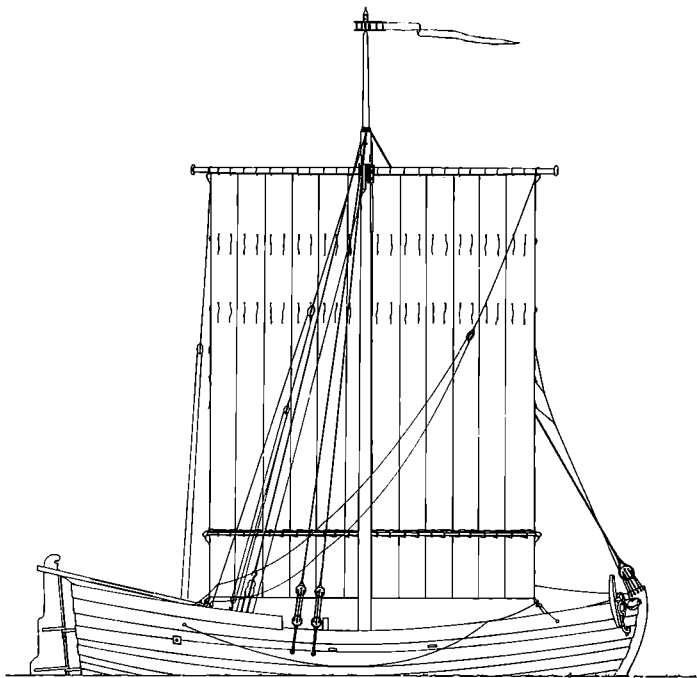
Omkring 1713-14 begyndte skudehandlerne at bygge pak-huse ved Thorup Strand, og nogle bosatte sig også hernede. Derfor blev det i 1700- og 1800-tallet fortrinsvis herfra, man udskibede sine varer. Grunden hertil var sikkert, at der fra Thorup Strand var kortere og mere farbar vejforbindelse ind i landet end fra Klim Strand, og måske har landingsforholdene for skuderne også her været bedre.

Efterhånden opstod der ved Thorup Strand et lille samfund bestående af skudehandlere og fiskere. Nogle af disse fiskere bosatte sig også i det nordvestlige hjørne af Klim sogn.

Fiskere og husmænd

Første gang, man får et præcist billede af befolkningen ved Klim Strand, er gennem folketællingerne fra 1787 og 1801.

*Rekonstruktion af sandskuden,
som strandede ved Klim
Strand.*

I 1787 var der fem huse: En fattig enke, strandfogeden med sin familie, en »enrolleret matros« og hans kone, en »gevorben soldat« med kone og barn og endelig en »fattig fisker« med kone og fem børn. I 1801 var der seks huse, alle beboet af fiskerfamilier.

Alle husene lå som nævnt ude ved havet i sognets nordvestlige hjørne over mod Thorup Strand. Den nuværende vej fra Klim til Klim Strand fandtes ikke dengang, men af matrikelkort fra begyndelsen af 1800-tallet fremgår det, at vejforbindelsen herved gik fra Klim Bjerg skråt over til skellet til Vester Thorup sogn og herfra i sogneskellet ned til husene ved havet.

Billedet har ikke ændret sig væsentligt til folketællingen i 1845, hvor der nu er otte huse: Værd at bemærke er, at kun to benævnes som fiskere, mens resten siges at være husmænd, som »lever af deres jordlod«. Sandsynligvis har disse dog også deltaget i fiskeriet, ligesom folk fra den øvrige del af sognet nok også gjorde.

I 1820 havde katastrofen dog ramt det lille samfund, idet man i Klim sogns kirkebog kan se, hvorledes 10 fiskere fra Klim Strand druknede i en efterårsstorm. Blandt dem var også gårdmanden i Øster Klitgaard, Peder Christensen Bonderup.

Lars Djernis (født 1828 i Klim) har i 1890 til folkeminde-

samlere Ewald Tang Kristensen fortalt, at disse fiskere var fattige folk, som ikke selv ejede deres både, der i stedet var ejet af gårdmænd oppe i landet, som så fik del i udbyttet. Hovedfiskeriet blev drevet fem mil ude i havet på de »ydre hug«. Når så fiskerne kom i land, deltes fangsten i portioner så ligeligt som muligt, og så blev en af mændene bundet for øjnene, hvorefter han blev spurgt, hvem der skulle have den udpegede portion. Det var en farlig tilværelse.

I sidste halvdel af 1800-tallet flyttede flere og flere herved, og der blev efterhånden bygget huse hele vejen langs med stranden over til Kollerup sogn – flere af disse ligger her i dag, mens andre for længst er væk.

En af de første familier, som flyttede herved i denne periode, var mine oldeforældre Marie og Kristian Kold. Deres søn Peder Kold, min farmors bror, har i 1953 nedskrevet sine erindringer herom:

»Ejendommen, hvor min familie kom til at bo, var i lang tid den eneste fra husene ovre ved Thorup Strand og til Grønnestrand. Lidt længere nordpå lå dog et lille limstenshus, hvori der boede en kvinde, der var så stærk, at hun regnede for lidt at bære en halv tønde korn til Klim Mølle for at få det malet. Ved enden af huset var der et lille jordhus, hvor hendes lille datter kravlede op på og videre på stuehuset. Der holdt hun sig fast ved skorstenen for at se, når moderen kom ved Klim Bjerg med mølleposen.

Min far og mor, der blev gift i 1878, kom snart til at bo ved Klim Strand i et hus, der var meget ringe at se til. Ydermuren i nordsiden var fra stalddøren til østerenden af tørv. I stalden var der store limsten som »bissingsten« under kreaturerne bagben, og de havde tørv oppe under kroppen. I bryggerset var der pikket med havsten.

Fars bror, der før havde boet i huset, gravede en tørv så lang og bred som køkkenet, lagde den på gulvet og vendte undersiden op. Så kunne konen feje og strø sand på og få det fint i sit køkken. I dagligstuen var der lergulv, og i køkkenet var der en bageovn uden dør for. Når der blev fyret op og brødet sat ind, blev munden stoppet til med en våd græstørv.

Det første forår, mine forældre boede der, havde de kun en sort ko, og den havde de kun lidt foder til. Så købte far halm for sit lommeur og han fik aldrig et igen. De havde ikke råd til det de første mange år, og så blev han jo vant til at undvære det.

Far fiskede og gik på dagleje. Han fiskede med sejlbåd, men måtte ro, når det var vindstille. Han fiskede sammen med Peder

Marie og Kristian Kold ved Klim Strand med børnene Oline, Thomas, Ane Johanne, Marianne og Peder. Fra omkring 1895.

Styrbæk og Morten Holm. De fiskede om sommeren særlig hummer. De sejlede ud om dagen og lå derude til næste dag. Var det tordenvejr, kunne det være ret uhyggeligt med bælgmørke mellem lynene. Det var meget hårdt for mor sådanne nætter – også når det blæste.

Far var til tider ene på havet i en lille pram. Han havde en dag fanget så mange torsk, at han ikke kunne ro prammen mod vind og strøm. Så landede han ved Valbjerg øst for Bulbjerg og gik hjem og hentede min søster Marianne. Hun fik et stykke reb på prammen og gik i land og trak, mens far roede og styrede. På den måde kom de godt hjem.

Jens Mogensen ved Klim Strand fortalte engang, at han og far havde været ude at fiske. Mens de lå derude, blæste det op, og

*Kristians Kolds hus »Lynghøj«
ved Klim Strand.*

det så farligt ud, men han kunne ikke tro andet, end at Gud ville hjælpe dem, når far var med. Han mente ikke, Gud kunne nænne, at far blev derude.

Far arbejdede også ude på Bygholm Vejler med dæmningsbyggeri. Han kørte derud med øl, brød og smør og var derude en uge, hvor han boede hos Jens Thomsen og kørte så hjem efter en ny forsyning – næsten to mil hver vej.

Der var også en tid, far gik til Svinkløv og slog lyng. Der var halvanden mil at gå, og når han sled i det, kunne han tjene tre kroner om dagen og så halvanden mil hjem igen.

Jeg kom hjem for at hjælpe far i 1911. Jeg sendte bud til Island efter et par heste gennem husmandsforeningen. Far havde brugt køerne til trækdyr til denne tid. Det var en stor højtid, at vi fik heste at køre med, så kunne mor komme til kirke hver søndag. Hun sad i en stol i fire år og kunne slet ikke gå.«

I 1890 var der ifølge folketællingen 26 husstande ved Klim Strand og i Klim Klit. Heraf benævnes otte som fiskere og 10 som landmænd, men stadig har skellet mellem disse ikke været tydeligt. Der boede nu så mange mennesker her, at der var blevet bygget en skole.

Fiskeriet ved Klim Strand fortsatte op i begyndelsen af 1900-

Søren og Jens Mogensen med båden Erna ved Klim Strand. Fra omkring 1910.

tallet. Jens Mogensen fiskede som nævnt sammen med min oldefar, og senere fortsatte hans sønner Søren og Jens Mogensen med at fiske fra Klim Strand.

At fiskeriet stadig kunne være et farefuldt erhverv, vidner følgende tragiske hændelse, fortalt af Fjerritslev Avis 10.11.1911:

10/11

Ulykke på Havet

I Onsdags Morges ved 8-Tiden tog Fisker Niels Peter Jensen af Klim Strand og to Mand, Søner af Fisker Jens Mogensen, paa Havet for at fiske. Medens de var beskæftigede hermed, blev Baaden ca. 30 Alen fra Land overskyldet af en Sø, der fyldte den med Vand, saa at den sank med det samme paa ca. 8 Fod Vand. De to Brødre reddede sig i Land, men Niels Peter Jensen druknede, uagtet Brødrene søgte at redde ham, der ikke kunne svømme.

Under Redningsforsøgene, havde den ene Broder ogsaa nær sat Livet til, idet han var iført lange Søstøvler, der løb fulde af Vand og trak ham ned.

Afdøde var Enkemand og efterlader sig 7 Børn, af hvilke det ældste er 14 Aar.

Der var ikke særlig høj Sø, da Ulykken skete, men Havet var dog noget uroligt efter de sidste Dages Storm.

Baaden blev straks kastet ind paa Land.

Efterhånden samledes alt erhvervsfiskeriet ved Thorup Strand, hvor man fik bygget læmole og ophalingsspil, så hovederhvervet ved Klim Strand blev landbrug.

Jorden var dog mager og sandet, så alle disse små husmandsbrug er i dag nedlagt og flere som nævnt blevet til ferieboliger.

En tid var en del mennesker hernede beskæftiget med grusindustri, men det er en helt anden historie, som ikke skal fortælles her.

Kilder og henvisninger:

Utrykte kilder

Forarbejdet til 1664-matriklen fra 1662.

Hannæs birks tingbog 20.9.1645 side 82a og 1675 side 43b-47b.

Han Herredernes justitsprotokol 30.01.1723.

Folketællinger 1787, 1801, 1845 og 1890.

Klim sogns kirkebog.

Peder Kolds erindringer nedskrevet 1953.

Trykte kilder

D. H. Wulff: Statistiske Bidrag til Aalborg Stifts Historie (1887-88).

Skuder og skippere i Klitmøller – blade af skudefartens historie.

Andreas og Peter Grishauge: Klimbogen (1981).

Peter Grishauge: Gårde og slægter i Klim sogn (1999).

Fjerritslev Avis: 100 år i Han Herred (1999).

Søndermølle i Tømmerby

Af Johannes Kjær

Johannes Nielsen Kjær, født i Tømmerby 1935. Landmandssøn, murer. Har skrevet flere lokalhistoriske artikler, bl.a. til Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred.

Jeg har besluttet at nedskrive, hvad jeg véd om Søndermølle i Tømmerby sogn og dens fæstere og ejere fra omkring 1650 til nutiden. Oplysningerne stammer blandt andet fra Wolf Møller i Randers (død december 1998), der i 1997 skænkede sit store arkiv vedrørende Han Herred og Thy til Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs med henblik på videre fordeling til arkiverne og de øvrige lokalhistoriske foreninger i området, hvilket skete ved en reception på Vesløs Bibliotek 10. april 1999. Materialet har min interesse, da jeg gennem min far har haft aner dér tilbage i tiden.

Den første fæster, der vides med sikkerhed at have været på stedet, hed Christen Lucassen. Han menes at være født engang i 1620'erne. Han har sikkert fået møllen i fæste omkring 1651, da han blev gift med Anne Pedersdatter. Det skete i Tømmerby Kirke 27. april 1651. Den dato skulle senere blive en sorgens dag i Lild sogn, for 27. april 1820 druknede ikke færre end 10 husmænd og fiskere på havet - men det er en anden historie.

Det menes, at både Christen og Anne var fra Tømmerby. I 1664 hørte Søndermølle under Kronen, Aalborghus Len, men 1688 hørte den under godset Lundbæk ved Nibe, der havde en del gods i Tømmerby sogn.

Jeg kender navnene på to af parrets børn, en søn, Lucas, døde i maj 1667, 13 år gammel, og en datter, Kirsten Christensdatter, der førte slægten videre. Hun overtog senere sammen med sin mand, Christen Mortensen, fæstet på gård og mølle. Han var søn af Morten Axelsen og hustru Karen Christensdatter i Lund. Parret blev gift senest 1684 (kirkebøgerne for Tømmerby og Lild mangler i perioden 1673-1728) og har sikkert samtidig overtaget fæstet. Han døde 1726.

Parret havde fem børn:

1. Karen Christensdatter. Hun blev gift første gang med Thomas Christensen. De fæstede en gård i Tømmerby sogn. Han døde 1722, og hun blev gift anden gang med Jens Bertelsen fra Kærup. Senere overtog deres søn, Thomas Jensen, fæstet og efter ham sønnen Jens Thomsen. Gården blev senere overtaget af ejere.

Søndermølle.

ren til Selbjerggaard, junker Peder Rosenørn de Lasson. Gården blev senere ejet af sognerådsformand Kristian Kaspersen, og ejes i dag af barnebarnet Arne Kaspersen.

2. Christen Christensen Møller. Blev 1720 gift med Kirsten Justdatter, og boede på Bjerget i Lild sogn.

3. Lucas Christensen. Blev senere kaldt Lucas Klit efter sin svigerfar, Jens Klit. Han blev gift med Anne Jensdatter. De overtog fæstet på Annes fødehjem i Tømmerby.

4. Morten Christensen Møller. Han blev gift med Karen Jensdatter. De overtog en gård i Tømmerby og blev naboer til Mortens søster Karen. Sønnen Jens Mortensen overtog senere fæstet på gården.

5. Jacob Christensen Møller. Overtog fæstet på Søndermølle, men måtte opgive den 1757 »formeldest pådragende restance og møllens forøvelse«.

Fæstet på Søndermølle blev overtaget af Christen Christensen, der kom fra Skørping i Himmerland. Han var gift med Zidse Justdatter. De fik tre børn, nemlig Christen Christensen 1760, Anne Marie 1761 og Anders 1765.

Christen Christensen boede som voksen igen i Søndermølle.

Anne Marie Christensdatter blev gift første gang med Jens Christensen Bach, anden gang med Jens Gregersen Sekkelund. Hun døde kun 32 år gammel 1793. Anders Christensen Møller var gift med Sidsel Marie Pedersdatter Bedsted fra Lund. Han blev kirkesanger og skoleholder i Lild i godt 30 år.

Søndermølle blev efter Christen Christensen Møllers død før 1787 overtaget af Christen Mikkelsen.

Folketællingen fra 1787 oplyser følgende:

Christen Mikkelsen, 43 år, bonde, gårdbeboer og møller.

Else Andersdatter, 51 år, madmoder, begge i første ægteskab.

Michel Christensen, 81 år, husbondens fader, enke efter første ægteskab.

Christen Christensen, 7 år, et tiltagen barn!

Hvorfra disse folk kom, og hvor de tog hen, véd jeg ikke, men allerede ved folketællingen 1801 bor Christen Christensen Møller i sit fødehjem. Han er 41 år gammel - hans kone, Anne Katrine Hansdatter, er 28 år. Han betegnes som »tømmermand og inderste« og boede altså til leje. Hustruen var datter af Hans Mogensen i Fuglsang. Parret blev gift i Tømmerby Kirke 21. december 1792.

De boede efter giftermålet på Bjerget og fik 17. marts året efter et barn døbt. Præsten Ole Bagger Praëm (se artiklen om Praëm'erne) anførte ikke barnets navn, men at det var en søn. Ifølge tællingen 1801 var det nu en pige!

For skal man tro denne, havde parret tre piger, nemlig Sidsel Christensdatter på ni år, Karen på otte år og Mariane på seks år. Ved Karens konfirmation 1812 boede familien på Kæret i Lild sogn. Karen var i øvrigt bedstemor til dialektforskeren, forfatteren og seminarielæreren C.M.C. Kvolsgaard, idet datteren Johanne var hans mor.

Men tilbage til historien om Søndermølle. 1810 nævnes Christen Bertelsen af Søndermølle og Anne Christensdatter af Hunstrup som blev viet 16. februar 1810 i Hunstrup Kirke. I tiden fra 1810 til 1823, hvor Anne Christensdatter døde, fik parret syv børn. Hun blev kun 41 år gammel. Samme år lige før jul blev Christen Bertelsen gift anden gang med Maren Jensdatter. Christen Bertelsen døde i august 1834, og 28. december s.å. blev Maren Jensdatter gift med Niels Johansen fra Skovsted i Hillerslev sogn.

1828 blev møllen overtaget af Ole Chr. Larsen og hustru, Ane Pedersdatter. Ved tællingen 1834 har de en søn, Chr. Kjær-

gaard Olesen, på syv år. Den tidligere ejer, Christen Bertelsen, boede sammen med sin hustru og sønnen Peder Christen Christensen i et hus nær dem. Christen Bertelsen døde som nævnt 1834, og samme år flyttede Ole Chr. Larsen med familie til Sundby sogn på Mors.

1835 blev Søndermølle overtaget af morsingboen Peder Christensen Magnussen, der var 27 år og feldbereder fra Øster Jølby sogn. Samme år fik han en »landsmand«, Karen Marie Andersen, 33 år fra Outrup, som tjenestepige. Hendes status blev ændret, da de blev gift i Tømmerby Kirke 4. december 1835.

Ved folketællingen i 1845 havde parret følgende børn:

Niels Pedersen, 9 år.

Anders Pedersen, 6 år.

Christian Pedersen, 1 år.

Anders Pedersen faldt i krigen 1864 som dragon. Det anføres, at han kom syg hjem fra lazaretet i Nyborg og døde i Søndermølle 20. november.

Karen Marie Andersdatter døde 5. april 1880, og Peder Chr. Magnussen døde som aftægtsmand hos ejeren af Søndermølle, Jacob Larsen, 10. juli 1885.

Hvornår Jacob Larsen overtog Søndermølle, véd jeg ikke, men det var før 1876. Dette år døde hans første kone, Margrethe Nielsdatter, og også deres datter Laura på ni år. Senere blev Jacob Larsen gift med Christiane Larsen, der kom fra Hjarde-mål sogn. Jacob Larsen var ved tællingen 1890 52 år og hans hustru 38 år. Desuden havde de en datter, Laura, på 12 år.

Jacob Larsen ejede ikke møllen, idet Jens Sørensen fra Tømmerby stod opført som mølle ejer. Om Jacob Larsen gik der tidligere et udtryk blandt ældre folk på egnen: »En Jacob Larsenhøst« var det samme som en høst med et magert udbytte. Det var nok også tilfældet især i tørre somre, hvor ikke al jorden vil blive hjemme i blæsten.

Hvor længe Jens Sørensen og Jacob Larsen var på ejendommen, véd jeg ikke, men 1906 kom der nye folk til stedet. Det var Søren Christian Christensen, der var født i Kollerup sogn 1879 som søn af Mads Peter Christensen og hustru, Kirstine Sørensen. Søren blev 17. maj 1906 gift i Tømmerby Kirke med Ane Kirstine Jensen Odde, som var datter af Jens Madsen Odde og hustru, Mariane Sørensen. Hun, der kaldtes Stine, var født 24. april 1883 i Tømmerby. De fik knap 40 år i Søndermølle.

Under krigen solgte de møllen til Chr. Simonsen Jensen (Chr. Simonsen Jensens far hed Valdemar Simonsen Jensen, som spillede en tid i Sand Kjeldsens Orkester, se Han Herred Bogen 1997 - side 91). På en udstykning fra ejendommen byggede de et lille aftægtshus. Desværre fik de ikke noget langt otium, idet de døde allerede 1944, Stine i januar og Søren i september.

Engang i 1950'erne blev møllen købt af Marie og Kristian Kloster, der kom fra gården Damsgaard i Hjardemaal Klit. Han brugte også de første år vandet som drivkraft - vindmøllen blev vist nedbrudt kort efter overtagelsen.

Senere fik Kristian Kloster lov til at borttage opstemningen - vel til dels på grund af mindre søgning til møllen. De fleste fik med tiden både elmotor og kværn. Til de sidste kunder malede han kornet med en petroleumsmotor som drivkraft, men til slut holdt også dét op.

I 1970'erne købte Harald Fuglsang møllen og udhusene, og jorden blev solgt fra. Det var oprindeligt planen, at Kirsten Kjærs Museum skulle have været indrettet her, men senere viste der sig som bekendt en bedre udvej for det.

Det var jo for en årrække siden et anset erhverv at være møller. Det kan jo også tydes sådan, idet Lundbæk ved Nibe en tid lang ejede stedet - og også Tømmerbypræsten Edvard Røring Praëm ejede den i nogle år. Han fik den for øvrigt forsikret i Brandforsikringen sidst i 1790'erne.

Den har sikkert været den betydeligste mølle af de tre: Nørremølle, Mellemmølle og Søndermølle, men i matr. 1688 anføres det, »at den generes af en del af fjordens indfald«. Fjorden var Limfjorden, som ved visse vind- og strømforhold kunne gå helt op til møllen og umuliggøre dens drift.

Det er mærkeligt at tænke på, at da møllen i 1960'erne holdt op som vandmølle, var det en flere hundrede år lang epoke, der sluttede. Men på den anden side set: det er ikke sikkert, at åens vand kunne bruges som drivkraft i vore dage.

Jeg synes i hvert fald at kunne huske, at vandstanden i mine barndomsdage var meget højere end nu.

Præsteslægten Praëm i Vester Han Herred og Thy

Bidrag til egnens præstehistorie i 1700-1800-tallet

Af Ingvard Jakobsen

*Ingvard Jakobsen, født 1957 i Øsløs. Uddannet lærer i Ranum 1986. Medforfatter til bøgerne *Vejlerne* (1993) og *Hannæs* (1995). Arbejder på en bog om *Vesløsgaard*. Desuden forfatter til adskillige lokalhistoriske artikler. Medarbejder på lokalhistorisk arkiv i *Thisted*. Har opsyn med *Skjoldborgs Hus i Øsløs* og driver lokal foredragsvirksomhed, rundvisninger mv.*

Studerer man de forskellige præstehistorier for de enkelte sogne i Han Herrederne og Thy, finder man mange driftige slægter og mænd, der har efterladt sig uudslettelige spor på historiens sti.

Mange har udført et stort arbejde på det kirkelige og åndelige område, men nogle har også haft med mere verdslige ting at gøre som landbrug, ejendomshandeler og kunsten at skrabe penge til sig.

Praëmslægten, der kom til egnen i første fjerdedel af 1700-tallet, har haft evner på alle de nævnte områder. Det er denne slægt, og ikke mindst Cai Thomsen Praëm, der var sognepræst i Øsløs i en menneskealder, denne artikel skal handle om.

Som nævnt kom denne slægt til egnen i begyndelsen af 1700-tallet, og det skete i skikkelse af Thomas Caisen Praëm, der blev kaldet til sognepræst i Hjardemål 1723.

Han var født i Revninge på Fyn og student fra Odense 1715. Før han kom til Thy, var han kapellan i Kristiansand. Han var gift med Anna Bagger, og ikke færre end tre af parrets sønner blev præster, nemlig Ole Bagger Thomsen Praëm, der blev præst i Tømmerby, Cai Thomsen Praëm, der som nævnt blev præst i Øsløs, og Jens Thomsen Praëm, der blev præst i Solbjerg på Mors. De to førstnævnte vender vi tilbage til.

Thomas Caisen Praëm skal have været en meget oplyst mand. 1743 blev han udnævnt til provst. Han blev efterhånden en velhavende mand, blandt andet ejede han Tømmerby Kirke. 1730 tog han et ungt menneske i huset, som han skulle forberede til student. Den unge mand, der kom fra gården Nørtorp i Ræhr, hed Anders Langgaard, der senere blev en omstridt præst i Klim.

Efter sin eksamen, som han tog i København, vendte han tilbage til præstegården i Hjardemål, og fungerede i to år som huslærer for Thomas Praëms sønner. Den unge, lidenskabelige huslærer har uden tvivl haft stor betydning for drengenes religiøse opdragelse, hvilket jeg vender tilbage til senere i denne artikel.

Thomas Praëm, der i 1749 blev udnævnt til

assessor, fik en ret dramatisk død, idet han døde på talerstolen i Budolfi Kirke i Aalborg under en prædiken, som han holdt til landemodet 12. september 1763. Thomas Praëm ligger sammen med sin hustru begravet i Tømmerby Kirke.

Ole Bagger Thomsen Praëm

var født i Kristiansand i Norge 1721. Han blev student allerede 1734, altså kun 13 år gammel, og blev undervist privat. Han var gift hele tre gange. Første gang 1755 med Kirstine Edwards datter Røring, der var født i Øvre Romerike i Norge, hvor faderen var skriver.

Parret fik fem børn, en søn og fire døtre. Kirstine døde allerede 1761, og 1770 havde han bryllup med sin anden hustru, Christance Hauch, der var datter af amtsforvalter Hauch i Aalborg. Hun døde allerede året efter i barselseng.

1773 blev Ole Bagger Praëm så gift med sin tredje hustru, Elisabeth Cathrine Wold, der var født på Ballerø i Norge, hvor faderen var residerende kapellan. I dette ægteskab var der ingen børn.

Han blev 1753 kapellan for sognepræsten i Tømmerby, Henrik Jespersen, der var stærkt ramt af sygdom, og allerede samme år blev Ole Praëm udnævnt til sognepræst for Tømmerby-Lild pastorat. 1768 blev han af kongen udnævnt til konsistorialråd, der var en ærestitel, og 1773 blev han provst for Vester Han Herred. Han blev ejer af både Tømmerby og Lild kirker 1764.

Ole Praëms navn optræder i en lang række sammenhænge. Ligesom faderen var han ret velhavende. Efter hans død 1799 blev alt hans løsøre solgt på auktion. Den indbragte ikke mindre end 1.170 rigsdaler 5 mark og 13 skilling. Af mere værdifulde ting, der blev solgt ved denne lejlighed, kan nævnes en karet og et par sølvlysestager.

Før sin død lod han ophænge et stort epitafium i Tømmerby Kirke, nærmere betegnet 1774, over sine forældre Thomas Caisen Praëm og hustru Anna Bagger. På samme epitafium fortæller han endvidere sit eget livsforløb, hvor han blandt andet nævner sine børn og sine tre koner. Som nævnt døde han 1799 og blev gravsat i familiebegravelsen i Tømmerby Kirkes tårnrum. Han blev afløst af sønnen Edvard Røring Praëm, der endvidere efterfulgte ham som provst i Vester Han Herred.

Edvard Røring Praëm

der var født i Tømmerby, blev student fra Aalborg. Han var gift med Anna Kirstine Møller, og parret havde ni børn, tre sønner

Selbjerggaard var oprindelig en mindre bondegård, som Edvard Røring Praëm købte i slutningen af 1700-tallet. Ved jordkøb gjorde han den til den største gård i Tømmerby Sogn, foto 1941. Lokalthistorisk Forening for Frøstrup og Omegn.

og seks døtre. I slutningen af 1700-tallet købte han en mindre gård i Tømmerby, men ved hjælp af jordopkøb og ombygninger voksede den sig i løbet af kort tid til den største gård i sognet.

Edvard Røring Praëm gav den navnet Selbjerg, og kort tid efter sin udnævnelse til sognepræst i Tømmerby, flyttede han ud af præstegården og tog ophold på gården. Men Edvard Røring Praëm kunne åbenbart ikke falde til ro på Hannæs - måske havde han også ambitioner om at nå højere i det kirkelige hieraki, for 1805 blev han kaldet til sognepræst ved Sct. Hans Kirke i Odense. I 1807 solgte han Selbjerggaard til Peder Rosenørn de Lasson. Han døde i Odense 29. juli 1818.

Kaj Praëm

Caj eller Kaj Thomsen Praëm var født i Hjardemål præstegård 1724, og allerede som 15-årig blev han student. Som nævnt havde han en tid Anders Langgaard som huslærer, og det har helt sikkert påvirket ham i religiøs henseende. Denne påvirkning fortsatte i København under studietiden, hvor han hurtigt søgte de pietistiske kredse, der på det tidspunkt stod stærkt i hele landet.

1746 tog han embedseksamen, og 13. december 1752 blev han antaget som lærer ved Vajsenhuset i København. Men her blev hans karriere ikke lang. Allerede januar 1753 klager han over den dårlige bespising af børnene, og påkalder sig på den måde ledelsens vrede.

Tonen parterne imellem blev skærpet, og det hele endte da også med, at Kaj Praëm, som vi for nemheds skyld kalder ham resten af artiklen, blev afskediget allerede 8. marts 1753. Forinden havde han endog henvendt sig direkte til Kong Frederik V, uden at det åbenbart havde haft nogen effekt på sagens forløb.

Kort tid efter blev han kaldet til præst i Øsløs-Vesløs-Arup, hvor han fik sit virke resten af livet. Som præst efterfulgte han Ole Jørgensen Obel. Kaj Praëm blev gift med forgængerens datter Dorthea Cathrine Obel.

I sine unge dage var hun involveret i en sag, der vakte hendes forældres vrede. Som nævnt stod de pietistiske bevægelser stærkt her i landet i 1700-tallet, og navnlig herrnhutismen havde godt tag i Han Herrederne, hvor Kaj Präems tidligere huslærer Anders Langgaard, der var præst i Klim, stod som åndelig leder.

Dorthea Cathrine Obel havde i nogen tid været i huset hos præsten i Tømmerby-Lild, Henrik Jespersen, der også hørte til i kredsen omkring Anders Langgaard og hans kapellan Otto Krogstrup. Henrik Jespersen var Anders Langgaards svigerfar. Den unge præstedatter fra Øsløs havde flere gange deltaget i forsamlingens møder og var her blevet vakt.

Da nu dagen kom, da hun skulle vende tilbage til sit hjem i Øsløs, og hendes forældre havde sendt en vogn efter hende, forlod hun, uden at nogen vidste det, pludselig Kærup præstegård og gik til Thorup, hvor hendes søster boede. Der ventede Anders Langgaard på hende og bragte hende med vogn til Klim.

Senere førte Otto Krogstrup og Langgaards hustru hende langt væk uden hendes forældres vidende. Denne handling gjorde pastor Obel meget vred, og han opsøgte magister Langgaard og kaldte ham »den groveste skælm og hans hustru for en skøge og dem alle for skarns pak og liderligt folk«, og desuden truede han med retsforfølgning.

Magister Langgaard nægtede imidlertid at give pastor Obel nogen oplysninger, og sagen endte hos biskoppen i Aalborg, Broder Brorson, der skrev til præsten i Klim og forlangte, at han straks skulle bringe jomfruen tilbage til sine forældre i Øsløs. Og til Dorthea Cathrine skrev han og kaldte hendes opførsel utilbørlig mod hendes gamle forældre og søgte at bevæge hende til at vende tilbage, og han lovede, at han i så fald ville gå i forbøn for hende.

Magister Langgaard svarede straks biskoppen, men i svaret stod ikke det mindste om, at han ville efterkomme biskoppens opfordring, men derimod beklagede han sig over pastor Obels

optræden, og han sluttede brevet uden at oplyse, hvor jomfru Obel opholdt sig.

Sagen endte uden retsligt efterspil, og Dorteia Cathrine vendte tilbage til sine gamle forældre.

1748 rejste pastor Langgaard sammen med en række af sine tilhængere til Herrnhut i Tyskland for at tilslutte sig broderskabet. Han blev senere udnævnt til præst. Pastor Obel døde 1753, og Kaj Praëm overtog som nævnt hans embede.

I København var han allerede blevet optaget som broder i den herrnhutiske menighed, og da han kom til Øsløs, fik han hurtigt mange tilhængere. 1756 stod han som leder af herrnhuterne nord for Limfjorden.

Denne religiøse retning, der også betegnes som brødremenigheden, var som pietismen kommet fra Tyskland og skelnede ligesom dér skarpt mellem den døde tro - hvor læren kunne være i den skønneste orden, men hvor selve livet manglede - og den levende tro i inderlig hengivelse til sin Gud og frelser i et virkeligt og bevidst gudsforhold.

Opbyggelsen blev drevet i private sammenkomster mellem »søskende« i deres eget sogn.

1764 døde Dorteia Cathrine Obel, og Kaj Praëm stod alene med seks små børn, tre piger og tre drenge.

De tre piger, Sophie Elisabeth, Anne Marie og Susanne, blev efter moderens død sat i pleje i København hos en »søster« og fik her en god herrnhutisk opdragelse.

I 1770'erne nåede bevægelsen sit højdepunkt, og 1772 blev det første Jyske Broderskab, societetet, oprettet i Øsløs.

Året efter blev der i samme by opført et forsamlingshus i umiddelbar nærhed af præstegården. Denne bygning, der i nyere tid fik adressen Højstrupvej 143, virkede senere som skole og endte som privat bolig, indtil den blev nedbrudt efter en brand i 1998.

Ved oprettelsen af broderskabet i Øsløs talte det ca. 100 medlemmer, der primært kom fra Hannæs samt Thorup, Klim, Vust og Gøttrup. Disse mennesker mødte ofte op i forsamlingshuset for at høre Kaj Praëm tale om frelserens oprevne sår med vunder.

Fra tid til anden kom der besøg fra Tyskland, blandt andre ægteparret Erik og Maria Brau, der var udsendt som emmissærer for at udbrede kendskabet til det herrnhutiske budskab. Men selv om Kaj Praëm var leder for bevægelsen, skulle han jo også passe sit hverv som sognepræst for den øvrige menighed i Øsløs-Vesløs-Arup, og dette hverv passede han upåklageligt ifølge udtalelser fra de biskopper, der var på visitats hos ham.

Øsløs Præstegaard, foto ca. 1950, Lokalthistorisk Forening for Sydhavnæs.

Broder Brorson skrev, at Kaj Praëm prædikede opbyggeligt og førte et upåklageligt liv. Brorsons efterfølger, biskop Studsgaard skrev 1780:

»På visitation i Øsløs, Vesløs, Arup menigheder, hørte jeg den ærværdige og trofaste præst Kaj Praëm i en from og velover-tænkt tale udlægge teksten, og jeg fornå ungdommens kendskab i den frelsende lære.« 1785 gentog han de rosende ord.

Kaj Praëm og udstykningen af Øsløs sogns jorder

Men der var også en anden side af Kaj Praëm ud over den rent åndelige. Han var heller ikke bleg for jordisk mammon.

Det kom til udtryk under arbejdet med udstykningen af Øsløs sogns jorder 1786, hvor den gode præst brugte såvel åndelige som verdslige midler for at opnå sin vilje.

I midten af maj 1786 var landvæsenskommissær Haahr fra Århus kommet til Øsløs for at påbegynde udskiftningen af sognets jorder. 7. juni var der blevet nedsat en landvæsenskommission, der holdt åstedsmøde i Øsløs Bisgaard.

Kommissionen bestod af byfoged Steensen, Thisted, der var mødt for stedets amtmand, Jørgen Mygind til Nørtorp og prokurator Møller fra Tødbøll. Som største lodsejer mødte Vesløs- og Kølbygaards ejer, kammerherre Frederik Berregaard.

Til stede ved mødet var Kaj Praëms bror, provsten i Vester Han Herred, Ole Bagger Praëm, for på embeds vegne at varetage Øsløs præstegårds og degneboligs tarv. Ifølge protokollen kom han med en noget højstemt forhåbning om, at alt måtte ske lovligt og forsvarligt ved denne forretning.

Denne bemærkning forargede kommissionens medlemmer en smule. De erklærede, at de ikke var kommet for at lave noget ulovligt, men kun at følge hans kongelige majestæts bud. Dette lille sammenstød var kun småting i forhold til det, der senere skulle komme.

Kommissionen tog derefter fat på dagens arbejde. Angående skellet mellem Øsløs og Vesløs blev der hurtigt opnået enighed, og også præstens 12 agre på Vesløs Mark fik man i enighed placeret. Mødet endte dog med en ret så provokerende udtalelse fra Bisgaards ejer, Anders Bisgaard, hvor han uden omsvøb beskyldte Kaj Praëm for, at han ved udskiftningen trængte efter at få sin tillagte andel underlagt en del af Anders Bisgaards tilhørende jord tæt ved Bisgaard, da den lå godt i forhold til præstegården.

Disse udtalelser anfægtede tilsyneladende ikke Praëm, i hvert fald underskrev han protokollen med ordene: »Tak for denne dags respektive og lykkelige møde, hvorfor Herren være prisset.«

Det næste møde blev holdt 30. juni i Bisgaard. Ved dette møde var alle ejendomme i sognet blevet takseret, og Kaj Praëm kritiserede straks denne taksering og den måde, som det var udført på. Herefter kom præsten med et langt indlæg, der blev ført til protokols. Her gav han sin udlægning af taksationen, der foruden sin utrolige længde også var temmelig vidtløftig.

Her skal kun gengives uddrag fra den:

Præsten starter sin redegørelse helt tilbage i 1784, hvor taksationen skulle starte med Captain Lønborg fra Sjælland som tilsynsførende. Desuden var der valgt fire taksationsmænd, som præsten samt sognedegnen og nogle andre lodsejere ikke kunne acceptere, fordi de enten selv var lodsejere eller var brødre eller svogre til andre lodsejere. Præsten beskrev blandt andet selve taksationen på følgende måde. Det er tydeligt at han og kammerherren ikke har det særligt godt med hinanden.

Taksationen varede fra 9. til 17. juni. Praëm beretter spydigt, hvordan alle sognets mænd selvfølgelig mødte til fods, mens hr. kammerherren naturligvis var til hest og med skytte. Derefter påstod præsten, at toget drog ud i Øsløs Kær, fulgt af de ulovlige og ikke til denne gerning fornødne, men vel meget skadelige brændevinssælgere.

Øsløs Store Bisgaard, hvor møderne om udstykningen af Øsløs Sogns jorder fandt sted. Foto ca. 1900, Lokalthistorisk Forening for Sydhavnæs.

Disse var Anders Bisgaard, selvejergårdmand og, som Præm udtrykte det, »inspektørens store vært i Øsløs Bisgaard«, gårdmændene Peder Christensen og Søren Thomsen tillige med Niels Krag i Lille Bisgaard. I følge præsten var det nok særlig Anders Bisgaard og hans kone, der gav sig af med denne handel, idet de, som han sagde, »solgte brændevin i større og mindre portioner, både skillingevis og pæglevis ligesom enhver behagede«. Dette skete ikke alene hjemme i gården, men også ude på marken, og der var til daglig brændevinsdrikning og sang under taksationen.

12. juni klokken 7 aften var det store følge nået til Præstholt, og Kaj Præm mødte op. Præsten var ikke tilfreds med taksationen og holdt på, at hans jord - der var blevet godt dyrket og gødet i de 33 år, han havde benyttet den, og havde »båret prægtigt korn og hegnsgæs« - skulle sættes højere i takst end de tilgrænsende jordlodder, der næsten ingen gødning havde fået, og hvorpå der avledes dårligt. Pastor Præm var nu blevet vred og formanede taksationsmændene til at taksere hans jord mere retfærdig. Hans egne ord lød således:

»Jeg slog mig for mit bryst og clara et distincta voce (med høj og klar røst) sagde: Taksationsmænd, jeg beder og formaner eder dette, ligesom jeg og tilforn ved samtale i mit hus og i Øsløs Bisgaard efter Guds ord og kongens forordning har undervist og bedet eder. Takserer således på denne Guds gamle jord og under

hans gamle himmel, at når hans nye himmel og nye jord kommer, i hvilken retfærdighed bor, I da kunne vente og glæde eder på at komme derind.«

Efter dette kraftige indlæg fra præsten blev jorden omtakset, og der blev opnået nogenlunde enighed, men ifølge præsten fulgte kommissionen den første taksation, selv om han havde underskrevet den sidste.

Han fortsætter sit indlæg med at fortælle, at han har ført klage over de ulovlige brændevinssælgere, særlig over Anders Bisgaard, men også andre mænd i Øsløs drages frem som brændevinssælgere, blandt andre den anerkendte selvejergårdmand Peter Badstue. Endnu engang vendte han tilbage til den strenge tale, han havde holdt for taksationsmændene, »dersom min spiritus oris (min munds ånde) drev eller forfærdede taksationsmændene under hr. inspektørens anførsel og store følge, som urimelig foregives, til at omtaksere mine jorder, hvad drev og forskrækkede dem da til at omtaksere de andre mænds jorder til lige, som var mig uvedkommende ... jeg vil hellere tro, at spiritus Dei (Guds ånd) har været i den sidste taksation, end at spiritus vini Zytie(?) vel injurie (en øl- og brændevins- eller uretfærdigheds ånd) har været i den første«.

Kaj Praëm havde nu talt i 9½ time. Af samme grund tilføjede Frederik Berregaard i protokollen: »Uden at der har været lejlighed til at indføre det allermindste mod alle de af hr. Praëm i så lang tid ytrede ulovlige og ugrundede protester, indvendinger og usande beskyldninger, men han vil senere give hr. pastoren svar.«

Præsten selv mente, at han havde fattet sig så kort som muligt!

Det næste møde blev afholdt 6. juli. Her gav kammerherren svar på tiltale over for Kaj Praëm, og han var forståelig nok uenig i alle de urimelige påstande, som den gode pastor fremkom med i sit maratonindlæg.

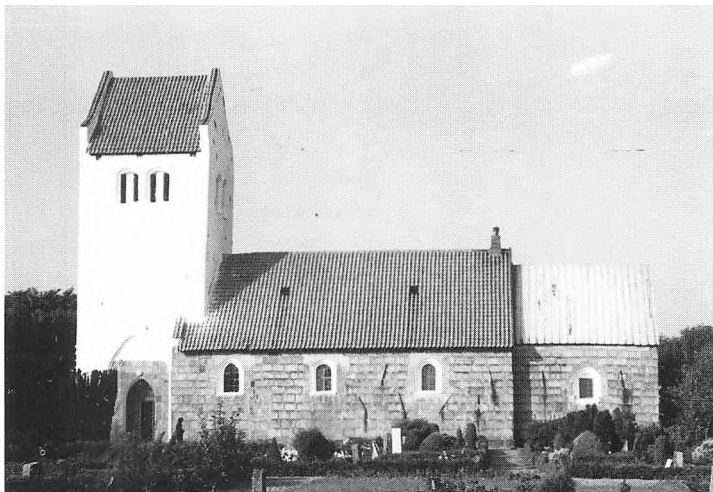
Også landinspektør Haahr tager afstand fra præstens usaglige påstande.

Om præstens påstand om, at det var en spiritus Dei (Guds ånd), der drev dem til at omtaksere jorden på Bjerget, svarede Haahr, at det vist måtte have været en spiritus diaboli (ond ånd), der drev ham til at komme med den usandfærdige, skammelige og ærerørige beskyldning mod taksationsmændene.

Også de fire taksationsmænd fra Tømmerby imødegik præstens grove beskyldninger om, at de skulle være påvirkede af brændevin under taksationen.

Til slut gav også den samlede landvæsenskommission præsten

Øsløs Kirke. Efter nyere postkort. Lokalhistorisk Forening for Sydhavnæs.

en kraftig tilrettevisning, og skrev blandt andet, at Præm forsøgte at gøre kommissionen til en brændevinskommission mere end en landvæsenskommission.

På trods af alle de hårde ord ender det hele dog med, efter en mindre diskussion om småting i taksationen, at også Kaj Præm underskriver protokollen som en endelig afslutning på den lidt vanskelige udstykning af Øsløs sogns jorder.

Denne sag viser, at Kaj Præm havde ordet i sin magt, men at han heller ikke skyede nogen midler for at opnå sin vilje. Men i dette tilfælde lykkedes det dog ikke helt.

Kaj Præm var ligesom sin familie i Tømmerby og Hjardemål ret så velhavende. Han ejede flere ejendomme på Hannæs og desuden ejede han Øsløs Kirke. Som nævnt blev Kaj Præm allerede enkemand 1764. To af hans døtre, Sofie Elisabeth og Anne Marie, blev gift med præster. Sofie Elisabeths mand, Fr. Astrup, blev senere provst og titulær biskop i Viborg. Den tredje datter, Susanne, blev gift med skolelæreren Henrik Langballe fra Øsløs. De var forældre til den senere sognedegn og kirkesanger i Øsløs Thomas Langballe.

Kaj Præm havde som bekendt også tre sønner. Ole blev hans efterfølger som præst i Øsløs, Christen døde 1790, og Thomas Præm var snedker i Øsløs og købte 1786 Øsløs Kirke af faderen.

Ud over sin virksomhed som præst, religiøs leder og hård forretningsmand var han også sammen med sønnen Ole en meget anset »klog mand«, så der var ikke så få, der opsøgte hr. Kaj og hr. Wolle med en bulden finger og andre småskavanker.

Kaj Präem overlod 1788 sit embede til sønnen Ole Präem. Selv døde han 1791 og ligger formodentlig begravet i København.

Hustruen Dorthea Cathrine Obel ligger sammen med to piger, der døde som spæde, begravet på Øsløs kirkegård. De gravsten, der er benyttet, er af lyserød eller hvidgrå kalksten. De er af samme type som de gravsten, der endnu findes på Brødre-menighedens kirkegård i Christiansfeld. De kan endnu ses på kirkegården i Øsløs.

Kaj Präem har uden tvivl været en meget vanskelig herre at bide skeer med, men uomtvistelig en usædvanlig begavet mand og tilsyneladende en udmærket sognepræst for de kære sognebørn på Sydhannæs.

Ole Präem

var født i Øsløs præstegård 14. juni 1758. Han blev af forskellige lærere undervist i hjemmet, indtil han som 16-årig blev sendt til København for at studere. 1778 blev han kandidat og var derefter i nogle år adjunkt.

Som nævnt overtog han faderens embede 1788. Samme år blev han gift med sin kusine Sofie Tancke Obel, der var datter af Hans Jørgen Obel i Gudum.

I sin ungdom fungerede han som budbringer mellem herrn-

Hernnhuternes forsamlingshus i Øsløs blev opført i 1772, og fungerede senere som skolebygning. Huset, der ses til venstre på billedet, blev nedbrudt efter en brand i 1998. Foto ca. 1950. Lokalthistorisk Forening for Sydhannæs.

huterne heroppe. Som student forsøgte han at holde gudelig forsamling i Klim, hvor der endnu var en del tilhængere af magister Langgaard, men stedets præst og herredsfogeden forbød ham at tale.

Ole Praëm havde fem sønner. Jens Obel Praëm tog dansk juridisk embedseksamen og kom til Norge, hvor han havde flere stillinger og endte som byfoged i Drammen. Christian Praëm måtte på grund af armod ile med at tage teologisk embedseksamen. Han kom 1823 som missionær til Jakobshavn i Grønland og blev senere sognepræst i Skivum. Hans Jørgen Obel Praëm studerede medicin, men faldt som løjtnant ved angrebet på Anholt under Napoleonskrigene - under et angreb på de engelske besættelsestropper 1811. Ole Bagger Praëm døde allerede 1802, kun 41 år gammel.

1805 - den sidste Praëm forsvinder fra Hannæs

Med Ole Praëms død og Edvard Røring Praëms udnævnelse til sognepræst i Odense 1805 forsvandt de sidste præster af slægten fra Hannæs. De havde i en menneskealder beriget egnen med deres laden og gøren, såvel på det åndelige som det verdslige plan.

Ole Bagger Praëms gravsten kan endnu ses på Øsløs kirkegård og er af samme type som hans mors og små søskendes.

En gren af Obelslægten grundlagde senere C.W. Obels Tobaksfabrik i Aalborg, og slægten har endvidere fostret mange præster.

Anvendt litteratur:

Niels Sodborg: Udskiftningen af Øsløs sogns jorder. Historisk Årbog for Thisted Amt 1913, side 3-32.

Præsterne i Øsløs-Vesløs-Arup pastorat siden reformationen. Historisk Årbog for Thisted Amt 1916, side 44-70.

Præsterne i Tømmerby-Lild. Historisk Årbog for Thisted Amt 1940.

Frederik Rødbroe mfl.: Østholmen. Østerild 1995.

C. Petresch Christensen: Visitatsindberetninger for Vester Han Herred og Thy. Historisk Årbog for Thisted Amt 1920.

Jens Damsgaard: Herrnhutismen i Vester Han Herred. Historisk Årbog for Thisted Amt 1906.

Ellen Amtoft Gregersen og Ingvar Jakobsen: Hannæs - Folk og egn. Fjerritslev 1995.

Da folkestyret tog form

Af Bent Rolighed

Bent Rolighed, født 1927 i Klim. Læreruddannet på Den Frie Lærerskole i Kerteminde 1949. Lærer på Fyn og i Himmerland, 1969-78 ved Han Herreders Ungdomsskole, 1978-87 ved Klim Friskole, hvor han selv gik som barn. Har bl.a. redigeret og delvis skrevet: En fri menighed - Klim Valgmenighed 1883-1983 og Fortællingen om en fri skole - Klim Friskole 1872-1997.

I 150-året for grundlovens tilblivelse er der gennem medierne fremlagt mange oplysninger, der fortæller om de personligheder, der i kraft af deres virke fik afgørende betydning for overgangen fra enevælde til folkestyre.

I 1848 fik Danmark en ny konge, Frederik den Syvende. I vide kredse var der ønske om en ny forfatning, og majestæten var velvilligt indstillet i den henseende. Dygtige politikere som Mønrad og Lehmann havde lavet udkast til en ny lov for landets styre, og den skulle drøftes af Den grundlovgivende Rigsforsamling, der blev valgt af folket, dog indskrænket til mænd over 30 år. Kvinder fik jo først valgret så sent som 1915 - og dog var det tre år, før det skete i England, og fem år, før USA fandt tiden inde.

Valgloven fastslog endvidere, at alle uberygtede mænd med egen husstand havde valgret til Folketinget, og man skulle være mindst 25 år for at blive valgt. I nævnte rigsforsamling deltog to mænd, valgt i Han Herred, proprietær Hasselbalch fra Aalegaard ved Fjerritslev og amtsforvalter Aagaard fra Thisted.

Han Herred havde to valgsteder. Det ene var Bjerget Kro, som man dengang fandt var centralt beliggende for Vester Han Herred, og det andet sted var Halvrømmen Skole, hvor folk fra Øster Han Herred og Hvetbo Herred kunne afgive deres stemmer.

Valgdagen var en stor begivenhed. Det var en fridag fra det daglige arbejde. Og med den tids befordringsmidler, som var hestekøretøjer, hvis man da ikke valgte at gå til valgstedet, måtte der især for folk fra yderkredsen bruges megen tid på denne sag.

På selve valgdagen var kandidaterne til stede for at fremlægge deres mening om de aktuelle problemer. Der kunne stilles spørgsmål af vælgerne, og ivrige debatter kunne opstå mellem dem og kandidaterne. Selve valget foregik ved håndsoprækning, for så i en senere tid at afgøres ved brug af stemmesedler. I øvrigt var der især to partier, der kæmpede om magten, og det var Venstre og Højre. Det sidstnævnte blev senere til Det konservative Folkeparti.

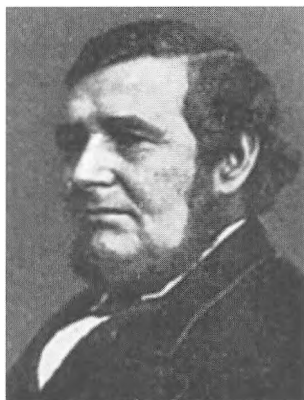
Ved valgene kunne opstå pudsige episoder, fortæller Jens Rolighed i Bogen om Han Herred (1970):

Til valget hjalp partifæller gerne hinanden med kørsel. Der var imidlertid en mand fra Gøttrup Holme, hvis

venstremændene var kommet i tvivl om, og da de forstod, han ikke havde stemt Venstre, satte de ham af lidt uden for Bjerget. Lidt efter kom Mogens Kronborg, Vester Kjeldgaard, og han var højremand. Han standsede sin vogn og spurgte den vandrende, hvorfor han var blevet sat af, og da det var forklaret, kom Gøttrup-manden op at køre igen.

Og i endnu højere grad mærkes afstanden mellem de to partier i lokalhistorikeren Bent Græsbølls anekdote om Kresten og Thammes, henholdsvis højre- og venstremand, som også havde deltaget i valget på Bjerget Kro, hvor bølgerne havde gået højt mellem de politiske modstandere. På hjemvejen i den mørke aften snublede Thammes over en vejsten. Han faldt og brækkede det ene ben, så han ikke var i stand til at rejse sig. Kresten, der lidt senere nåede frem, tilbød ædelmodigt venstremanden sin hjælp, men han blev afvist med en bidende bemærkning: - Nej, fannemæ nej! Gå din vej, a ska dæleme ett ha hjælp o en højremand!

Mere seriøse oplysninger kan hentes fra Victor Elberlings værk »Rigsdagens medlemmer gennem 100 år«, hvor der bringes biografi af alle folke- og landstingsmedlemmer i den nævnte periode, og herfra er hentet beskrivelser af nogle af de personer her fra egnen, der gjorde sig gældende i de første årtier.

Jens Andersen Bach, 1823-1907, gårdejer. Folketingsmand for Thisted amts 1. valgkreds (Bjerget) 12. oktober 1866-9. april 1895. - Venstre.

Født i Vesløs, Thisted amt, 25. november 1823, søn af husmand Anders Jensen. 1846-50 var han soldat i 1. Jægerkorps og deltog i alle dets træfninger, 1851-54 ved landhandel på halvøen Hannæs og blev derefter gårdejer i sit fødesogn; han var medlem af sogneforstanderskabet 1856-58 og på ny 1862-73 samt af amtsrådet 1865-71 og sognefoged 1863-86. Desuden var han fra 1856 distriktskommisær i G. Winthers Brandforsikring.

Ved folketingsvalget oktober 1866 valgtes han ved kåring i Bjergetkredsen og på samme måde ved valget 1869; han hørte i begyndelsen til »Mellempartiet« og støttedes af kredsens højre-stemmer, men nærmede sig Det moderate Venstre, hvorfor Højre 1872 og de følgende valg stillede deres egen kandidat op mod ham, men uden held, og Bach beholdt kredsen med overlegent stemmeflertal til 1895, da han trak sig tilbage.

Han sluttede sig 1876 til Det forenede Venstre, fulgte fra 1878 dets mådeholdne fløj og tilhørte 1887 Det forhandlende Venstre. Han tog sjældent del i forhandlingerne, men fik sæde i flere udvalg, således Udvalget om præsternes lønning 1866-67 og 1870-71, om pensions-

lov 1871-73 om pligtkørsel og pligtarbejde 1871-73 og i udvalget om tilsyn med dampkedler.

Bach har udgivet flere politiske flyveskrifter, således Agitation, 1904, Venstre i København, 1905, og Rids af Grundlovsforhandlingerne 1864-66, 1907.

Han døde 25. februar 1907, og egnens Venstre rejste 1908 en mindesten på hans grav på Vesløs kirkegård.

(Kilder: Wulff: Den danske Rigsdag 1879-81. Pennetegninger, 1870 og 75. Rigsdagskalender, 1887 og 90. Tiden 1913-14, s. 343).

Jens Bertelsen (Skalborg), 1844-1925, proprietær, folketingsmand for Hjørring amts 5. valgkreds (Halvrømmen) 25. april 1876-3. april 1901. - Venstre.

Født i Alstrup sogn, Hjørring Amt, 7. februar 1844, søn af boelsmand Bertel Jensen. Han begyndte som tjenestekarl, men opnåede snart at blive præstegårdsforpagter i Lerup 1869-78; han tog i mellemtiden præliminæreksamen og 1875 dansk-juridisk eksamen i København, blev sagførerfuldmægtig i Aalborg, hvor man april 1876 opfordrede ham til at søge valg til Folketinget. 1878-92 var han forpagter af den 11 tønder hartkorn store hovedgård Kyø i St. Ajstrup sogn, Aalborg amt, og 1890 købte han den lidt større Skalborggaard ved Aalborg, som han ejede til 1908.

Bertelsen var 1883-89 sognerådsformand, blev 1891 suppleant og 1897-1907 repræsentant i Landbygningernes almindelige Brandforsikring.

Ved folketingsvalget 1876 valgtes han i Halvrømmen-kredsen med 969 stemmer som afløser for lærer J.P. Jensen; proprietær Hasselbalch, som også havde stillet sig, fik kun 66 stemmer. Bertelsen genvalgtes, hyppigst ved kåring, til han ved valget 1901 faldt for gårdejer Carl Sørensen, Øland, der fik 919 stemmer mod hans 620. Han var mod forliget 1894 og indmeldte sig da i Venstrereformpartiet, og grunden til at Carl Sørensen opstilledes mod ham, var, at han i foråret 1900 var gået mod partiet i anledning af en dagsorden om brændevinsskatten. Han forsøgte ved valget 1903 atter at komme ind i Tinget, nemlig i Nørresundby-kredsen, hvor han imidlertid kun opnåede 675 stemmer mod Jensen-Sønderups 1122.

I Tinget har han været ordfører for forskellige mindre lovforslag og 1878-79 en af Tingets sekretærer; han var tillige medlem af Toldkommissionen af 1895.

Efter sin rigsdagsvirksomhed udstykkede han en del af sin gård i Skalborg, men fortsatte ellers gårdens drift, til han 1908 skilte sig af med den og flyttede til København, hvor en datter styrede hus for ham. Han døde her 7. december 1925.

(Kilder: Medlemmerne af Folketinget 1899. Rigsdagskalender 1887 og 90. Wulff: Den danske Rigsdag 1879-81. Thomas Larsen: En Gennembrudstid, bd. 2, 1921-22. s. 363-65).

Hans Pedersen Badstue, 1802-79, husejer. Folketingsmand for Thisted amts 1. valgkreds (Bjerget) 29. september 1851-4. august 1852. - Nærmest konservativ.

Født i Badstuegården i Skaarup, Øsløs sogn, nordøst for Thisted, 9. september 1802 som søn af gårdmand Peder Christensen Badstue, hvis gård han arvede, men atter solgte 1850, hvorefter han købte sig et hus i Øsløs.

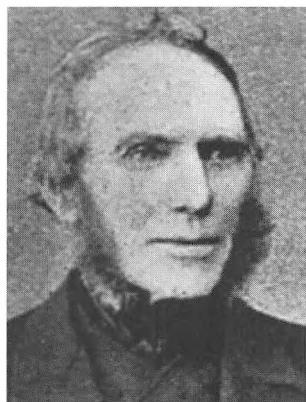
Badstue havde adskillige tillidshverv, var således sognefoged 1833-36, lægdsmand 1833-37 samt en tid medlem af sogneforstanderskabet og vurderingsmand i sognet.

Egnens folketingsmand var da pastor Gottlob, som imidlertid trak sig tilbage 19. august 1851; bønderne i kredsen overtalte omsider den ellers så tilbageholdende Badstue til at stille sig i hans sted. At han ikke har været særlig begejstret for hvervet, herom vidner hans valgtale, der ifølge overleveringen skal have lydt: - Jeg anser mig ikke for betydelig nok til at tage ind på Rigsdagen og udrette noget, men naar I ønsker det, kan jeg jo godt tage ind og stemme Ja eller Nej.

Ved suppleringsvalget i september 1851 blev han så valgt til Bjerget-kredsens folketingsmand med 191 stemmer mod 74, der faldt på proprietær Hasselbalch, der 10 år senere skulle blive kredsens folketingsmand.

I Tinget talte Badstue én gang, nemlig under behandlingen af et lovforslag om redningsvæsenet, hvor han foreslog stationering af en redningsbåd ved Lildstrand. Ved valget i august det følgende år stillede han sig ikke på ny. 7. august 1879 døde han i Øsløs som aftægtsmand.

(Kilder: Barfod: Dansk Rigsdagskalender, 1856. Tiden 1913-14, s. 342).

Peder Jensen, 1817-95, gårdmand. Folketingsmand for Hjørring amts 5. valgkreds (Halvrømmen) 20. november 1855-14. juni 1858. - Venstre.

Født 4. december 1817 i Vesterby på Øland, søn af gårdfæster Jens Petersen og broder til folketingsmand, gårdmand Lars Jensen, Brovst. Peder Jensen, kaldet Møller, blev landmand som broderen og ejer af en gård i Grindsted nordøst for Nørresundby og sognefoged i Hammer sogn 1853-56 og på ny 1865-73, samt tillige lægdsmand i den sidste årrække. Han var medlem af sognerådet 1865-70. Han solgte sin gård 1883 og flyttede til Lindholm ved Nørresundby.

Da gårdejer Lars Jensen, Brovst, som siden 1849 havde repræsenteret Halvrimmen-kredsen i Folketinget, nogle måneder efter valget 1855 trak sig tilbage, valgtes Peder Jensen ved suppleringsvalget ved kåring til hans afløser. Peder Jensen genopstilledes ikke her ved valget 1858, derimod i Nørresundby-kredsen mod P. Chr. Zahle, men valgtes ikke.

Han døde 4. juni 1895.

(Kilder: Barfod: Dansk Rigsdagskalender, 1856. Thomas Larsen: En Gennembrudstid, bd. II, s. 123).

Jens Peter Jensen, 1819-85, lærer. Folketingsmand for Hjørring amts 5. kreds (Halvrimmen) 22. september 1869-25. april 1876. - Venstre.

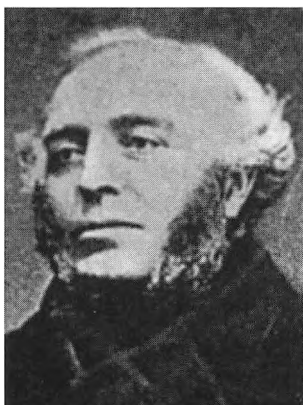
Født 10. december 1819 i Torslev ved Limfjorden vest for Øland, søn af lærer Peder Jensen, tog eksamen fra Snedsted Seminarium 1840 og efterfulgte 1842 sin far i embedet ved Torslev Skole, hvor han blev til sin død 1885. Han drev også et mindre jordbrug.

J.P. Jensen, som 1843-71 var medlem og siden 1846 formand for sogneforstanderskabet i Torslev, var ivrig grundtvigianer, ved folkefester en yndet taler og deltager ved talrige skolemøder. Han var tillige forligsmægler og var med til at grundlægge Han Herreders Sparekasse i Fjerritslev.

Ved folketingsvalget 1869 stillede han sig i Halvrimmen-kredsen mod Venstres daværende folketingsmand her, bødker Lars Jensen, Hjermitstev, og sejrede med kun fem stemmer; valget blev forkastet, men ved omvalget næsten tredoblede J.P. Jensen sit stemmetal. 1872 kåredes han, og året efter fik han 1063 stemmer mod højrekandidatens 50, men siden lod han sig ikke genopstille.

Han døde 6. november 1885 i Torslev.

(Kilder: Elberling: Lærernes Deltagelse i det politiske Liv, 1914. Thomas Larsen: En Gennembrudstid, bd. II, s. 308, 1922. Pennetegning 1870 og 75).

Lars Jensen, 1819-91, gårdmand. Folketingsmand for Hjørring amts 5. valgkreds (Halvrimmen) 4. december 1849-7. oktober 1855 og landstingsmand for 7. kreds 20. juni 1863-23. juni 1866. - Venstre.

Født 15. november 1819 i Vesterby på Øland, søn af gårdfæster Jens Pedersen, og broder til folketingsmand Peder Jensen, Grindsted. Lars Jensen bestyrede efter faderens død dennes fæstegård for sin moder 1838-42, hvorpå han blev bestyrer af sine svigerforældres gård i Brovst, ejer 1845-51, solgte den og købte en gård i Torslev ved Fjerritslev(!), som han 1855 ligeledes solgte og blev ejer af Lundegaard i Lerup sogn tæt ved. Lars Jensen var medlem af Brovst sogneforstanderskab 1848-51, af Torslev 1852-55 og af Lerup-Tranum 1859-61,

samt på ny 1865-70; formand var han 1859-61 og 1868-70. Desuden var han forligsmægler, sandflugtskommisær og medlem af bestyrelsen for Han Herreders Sparekasse.

Ved det første folketingsvalg i Halvrimmen-kredsen stillede han sig sammen med den senere folketingsmand, proprietær I.N.F. Hasselbalch, og præsten fra Torslev og fik langt de fleste stemmer samt genvalgte ved kåring de følgende valg, til han 1855 trak sig tilbage; dog valgte kredsen ham 1865 til medlem af Rigsraadets Folketing. Endvidere valgte han 1863 i 7. landstingskreds, men faldt her 1866 som tilhænger af den reviderede grundlov; endelig søgte han 1881 som højremand valg Thisted amts 1. valgkreds mod Venstre-folketingsmanden J.A. Bach, men faldt.

Han døde 20 januar 1891.

Dannebrogsmænd (DM) 1883.

(Kilder: Barfod: Dansk Rigsdagskalender, 1856. Th. Larsen: En Gennembrudstid, II bd., s. 58-59).

Carl Kristian Madsen, 1873-1936, gårdejer. Landstingsmand for 8. kreds 10. juli 1914-11. maj 1918. - Venstre.

Født 29. august 1873 i Klim vest for Fjerritslev i det østligste Thy(!), søn af gårdejer Peder Kristian Madsen; var på Thylands Folkehøjskole og overtog 1903 sin fødegård, der var på 1½ tønne hartkorn.

Carl Madsen var medlem af Thorup-Klim sogneråd siden 1909, dets formand siden 1912, medlem af menighedsrådet, formand for Vester Han Herreds Sognerådsforening, næstformand for Han Herreds Afholdskreds, medlem af Thisted amtsråd fra 1916, blev formand i repræsentantskabet for Nørresundby Andelsslakteri 1911, medlem af dets bestyrelse 1914, formand for Aalborg Amts Andelssvineslagteri 1918, for fællesbestyrelsen for Samvirkende Danske Andelsslagterier 1932 og samme år næstformand i Andelsudvalget og medlem af Landbrugsraadet. Fremdeles var han medlem af skoledirektionen og af direktionen for Landbygningernes Brandforsikring i Thisted amt, af Thisted-Fjerritslev Jernbanes direktion, af repræsentantskabet for Andelspensionsforeningen og af Landbrugsraadets præsidium samt af bestyrelserne for Amtsrådsforeningen i Danmark og for Dansk Røde Kors' kuranstalt ved Hald.

Ved folketingsvalget 1910 opstilledes han forgæves i Thisted mod Højres folketingsmand her, gårdejer N.K. Hornstrup, derimod valgte han 1914 og 15 i 8. landstingskreds, men lod sig ikke genopstille 1918.

Han døde 12. januar 1936.

(Kilde: Medlemmerne af Landstinget 1915. Blaa Bog 1935).

Jens Peter Christensen Nørhave, 1854-1924, gårdejer. Folketingsmand for Thisted amts 1. valgkreds (Bjergets Kro, fra 1905 Frøstrup) 9. april 1895-22. april 1918 og for Thisted amt 22. april 1918-26. april 1920. - Venstre.

Født 22. august 1854 i Vust i Thisted amt, søn af gårdejer Kristen Pedersen, blev uddannet ved praktisk landbrug, var på Galtrup Højskole på Mors 1873-74 og på Askov 1875-76, hvorpå han overtog sin hustrus fødegård Nørhave på sin hjemegn, som han solgte 1920; desuden købte han 1893 Mosegården i Vust, byttede den 1901 bort for Vust Mølle, som han solgte 1904.

Nørhave var medlem af Vust sogneråd 1880-92, 1897-1901 og 1908-17, deraf formand i årene 1880-83, 1886-89 og 1889-1901, ligeledes formand for Sogneraadforeningen for Vester Han Herred 1901-05, tiendekommissær fra 1904, medlem af repræsentantskab og direktion for Thisted-Fjerritslev Jernbane fra 1904 og af Hedeselskabets repræsentantskab fra 1911.

Ved folketingsvalget 1895 afløste han J.A. Bach, som i næsten 30 år havde repræsenteret Venstre i Thisted amts 1. kreds. Nørhave genvalgtes til 1920, ofte uden modkandidater, men fik både ved april- og julivalgene 1920 for få stemmer. Han var medlem af Folketingets finansudvalg 1901-18 og af kommissionen angående sikring af Limfjordskysterne. Han døde 6. februar 1924 i København.

(Kilde: Biografisk Haandleksikon. Bransager: Den danske Regering og Rigsdag 1901-03. Medlemmerne af Folketinget 1899-1914. Blaa Bog 1923).

Carl Sørensen, 1857-1937, gårdejer. Folketingsmand for Hjørring amts 5. valgkreds (Halvrimmen) 3. april 1901-22. april 1918, for Hjørring amt 22. april 1918-21. april 1920 og for Hjørring amtskreds 26. april 1920-11. april 1924. - Venstrereformpartiet, senere Venstre.

Født 23. november 1857 i Brovst sogn i det sydvestligste hjørne af Hjørring amt, søn af gårdejer Søren Christian Nielsen, der 10 år efter købte en gård i Østerby på det sydfor liggende Øland i Limfjorden. Her voksede sønnen op, lærte landbrug og overtog senere gården, som var på 4 tønder hartkorn; desuden var han formand, regnskabsfører og kasserer for Andelsmejeriet Toftlund i fødesognet 1893-98 og formand og bogholder for Øland Sogns Spare- og Laanekasse 1900-01.

Carl Sørensen var medlem af Øland sogns menighedsråd 1904-10, af spare- og lånekassens bestyrelse fra 1900 og i en årrække formand for bestyrelsen for Digelaget Øland-Gjøl og for Digelaget Øland-Attrup samt medlem af bestyrelsen for Han Herredernes Udstykningsforening, fra 1924 af tilsynsrådet for Han Herredernes Sparekasse i Fjerritslev.

Ved folketingsvalget 1901 valgtes han i Halvrimmen-kredsen og genvalgtes, til han faldt ved valget 1924. Han var medlem af kommissionen af 1909 om tilladeligheden af at forene offentlige og private hverv og af Overskyldraadet 1924-33.

Han døde 20. august 1937.

Ridder af Dannebrog 1932.

(Kilder: Bransager: Den danske Regering og Rigsdag 1901-03. Medlemmerne af Folketinget 1901-14. Blaa Bog 1937).

Jens Simonsen Vestergaard, 1847-1913, gårdejer. Landstingsmand for 8. kreds 25. september 1901-april 1905. - Venstrereformpartiet.

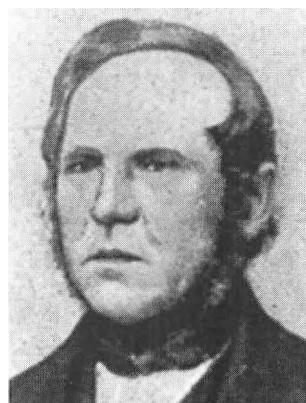
Født 21. marts 1847 på Vestergaard i Klim vest for Fjerritslev i Thisted amt, søn af gårdejer Kr. Levisen Vestergaard; opdroges ved landbruget og besøgte Galtrup Højskole på Mors samt Askov Højskole. Han overtog sin fødegård, der var på 4 $\frac{1}{2}$ tønder hartkorn.

J. Simonsen Vestergaard var sognerådsformand siden 1883, medlem af tilsynsrådet for Thisted Amts Brandforsikringsforening fra 1888, blev landvæsenkommisær 1896, medlem af en regeringskommission angående Bygholm og Vesløs Vejlers udtørring 1898, formand for Han Herredernes Landboforening samt medlem af Thisted amtsråd siden 1901.

Da proprietær C. Brejnholt, Vestervig Nedergaard, 1901 døde, valgtes han ved suppleringsvalget mod en konservativ og en frikonservativ, genvalgtes ved de ordinære valg året efter, men måtte 1905 på grund af sygdom nedlægge sit mandat.

Han døde 10. december 1913 i sin fødeby Klim.

(Kilder: Bransager: Den danske Regering og Rigsdag 1901-03. Medlemmerne af Landstinget 1903).

Christian Brix Pedersen Westergaard, 1817-1902, gårdejer. Landstingsmand for 8. kreds 18. oktober 1866-1. oktober 1870 - Nærmest Venstre.

Født 7. december 1817 i Fjerritslev Vestergaard, Vester Han Herred, søn af gårdejer Peder Christen Christensen; tjente sig en del penge som kræmmer og købte 1845 30 tønder land eng og kærjord vest for sin fødeegn og dannede heraf Tinglauggaard, hvor han boede til 1884, da han overlod den til en svigersøn. Derefter købte han 1886 212 tønder land hede og oprettede deraf Faldhedegaard ved Løgstør, hvor han siden boede.

Christian Westergaard var medlem af sogneforstanderskabet 1848-53 og på ny 1856-61 (formand), samt af sognerådet 1874-79, formand 1874-76, samt medlem af Thisted amtsråd 1854-55.

Ved landstingsvalget oktober 1866 valgtes han i 8. kreds. Han sad

perioden ud, men opstilledes ikke 1870 eller senere, tilhørte nærmest Venstre og var blandt de femten landstingsmænd, som stemte imod den reviderede grundlov. Han hørte til Oktoberforeningen, var 1873 stiller for J.A. Bach, men blev senere højremand.

Han døde 15. marts 1902.

Der lever endnu folk, der kan fortælle om nogle af de nævnte personer, ligesom de kan være omtalt i flere levnedbeskrivelser og erindringer, og herfra bringes andre supplerende oplysninger.

Om gårdejer Christian Brix Pedersen Vestergaard, Tinglauggaard ved Fjerritslev, gives følgende data hentet fra slægtsbog, avisudklip m.m.

Han blev født 7. december 1817 i Fjerritslev. Det nævnes i biografien, »at han tjente sig en del penge som kræmmer«. Det kan forstås sådan, at han en tid har arbejdet hjemme på Fjerritslev Vestergaard, hvor han ifølge folkeoptællingen 1834 boede som 17-årig, og så har der lejlighedsvis været handlet med gårdens produkter, og på den måde er han begyndt med kræmmerens, dvs. handelsmandens virksomhed.

Som 28-årig - 1845 - var han derefter i stand til at købe 300 tønder land og »dannede deraf Tinglauggaard«. Det følgende år blev han gift med Gertrud Ane Kjelgaard, født 1821 i Slettegaard, Hjortdal sogn. Vielsen fandt sted i Hjortdal Kirke.

Til museet i Fjerritslev blev for få år siden indleveret nogle effekter fra Tinglauggaard (samme som Tinglav- eller Tienlavgaard), bl.a. et fotografi af Christian Vestergaard i fornem original træramme, som i mange år havde hængt i gårdens storstue. På fotoet bærer Vestergaard et halsklæde, der nu også opbevares på museet.

Gårdejer Jens Andersen Bach, Vesløs, har fået en udførlig beskrivelse i H.A. Riis-Olesens artikel i Thisted Amts Historisk Årbog 1959 »Kendte politikere fra gamle dage«, og herfra bringes et par uddrag.

Ved et møde på Bjerget Kro på selve valgdagen var der livlig gang i meningsudvekslingerne. Daværende kapellan for Øsløs-Vesløs-Arup, Søren Anker-Møller, hævdede bl.a. om en modkandidat til Bach: Manden fra Lunde (modkandidaten) udtalte, at pastor Klausen havde talt ham varm, mig talte han kold; thi kold bliver man, når der fra et politisk parti gøres forsøg på at drage hele fædrelandskærligheden over på sin side. - Han (modkandidaten) sejler jo lige i armene på Estrup!

Talen vakte stor opmærksomhed og blev en varm anbefaling af Bach, der sejrede stort ved det efterfølgende valg.

Videre berettes, at Bach var en stille mand, og på tinge sagde han kun lidt, men kom kaptajn Jagd (højremanden) på egnen, vågnede kamplysten i Bach, og så kunne der udspilles kraftige, men muntre scener.

Om Jagd fortælles, at da krigen brød ud i 1848, meldte han sig straks til tjeneste, og hans friske, energiske optræden gjorde ham meget afholdt af de soldater, han senere fik kommandoen over. Og gennem modige og dygtige handlinger, der skaffede ham ridderkorset, blev han efterhånden forfremmet til kaptajn. Efter krigen blev han politisk engageret, og fra vælgermøderne fortælles flere muntre historier, hvoraf en skal nævnes her:

Jagd holdt af at fortælle om sine oplevelser under krigen og glemte aldrig at fortælle, hvorledes soldaterne hang ved ham. Han fortalte med megen patos om den skønneste dag i sit liv. - Det var ikke - sagde han, idet han hævede stemmen - den dag, Hans Majestæt Kongen fæstede ridderkorset på mit bryst. Nej, den skønneste dag var, da jeg efter slagets tummel vågnede op på den øde mark og så skildvagten stå uden kappe. Den havde han bredt ud over mig - hans chef - det glemmer man aldrig!

Blandt tilhørerne stod to mænd. Den ene græd, så tårerne trillede ned ad kinderne. Den anden så det og sagde: - Græd it øver det, Pier, det er løwn alsammen!

- De ved æ godt, men de war ilivel nu skjønn uer å høør!

Jagd, den muntre mand, blev ikke valgt i Han Herred, men i nogle år var han repræsenteret på tinge for Svendborg amts 3. valgkreds.

Gennem næsten 30 år var Bach folketingsmand, og sommeren 1895 blev der holdt en smuk fest for ham på Bjerget Kro, hvor kredsens venstreforening tog afsked med ham. Der blev holdt mange taler, bl.a. af hans efterfølger, Jens Peter Nørhave, Vust, der i de følgende 25 år også gjorde god fyldest.

Jens Damsgaard (1874-1936), der var lærer i Klim, udgav 1913 en meget oplysende bog »Thisted Amts politiske Historie«. Heri kan også læses om afskedsfesten for Bach. Damsgaard havde noteret sig talernes navne og bragte i sin bog præst Søren Anker-Møllers tale i et udførligt referat, idet han tilføjede, »at den havde ærinde længere end til den dag«.

Anker-Møller indledte: »Der er et ord, som har en dårlig klang hos mange; det er ordet politik. Men dette kommer af, at politikken så tit bliver drevet på en dårlig måde. Blot politikken kunne blive ført noget bedre, så ville også ordet få et bedre ind-

hold. Det, som skal være det bærende også i politikken, skal være troen, ikke just den kristne tro, men troen på sandhedens sejr. Når jeg har sluttet mig til det Bergske parti, da er det, fordi jeg har fået den opfattelse, at det for mændene i det parti er troen, som er det bærende. En mand kan være nok så begavet, nok så kundskabsrig, har han ikke troen på sandhedens sejr, kan jeg ikke råde nogen til at stemme på ham.» (Søren Anker-Møller var formand for venstreforeningen).

Videre omtalte han, at sønderjydernes talsmand i den tyske rigsdag i Berlin, Junggreen, var en mand, der blev båret frem af troen på sin sag, og kun derved kunne der føres en kamp på dette område. Og Junggreen havde det for øje, at han aldrig ville tale et usandt eller overdrevent ord.

Søren Anker-Møller afrundede sin tale således: »Når politikken skal blive en opdragende magt i samfundet, da må den bæres frem i tro på sandhedens sejr. Og da vil jeg ønske, at ordet politik på den måde, som jeg har omtalt, snart må få en god klang i alles øren.«

Om folketingsmænd i Øster Han Herred fortæller Ketty Johansson i bogen Lerup-Tranum Øster Svenstrup. En af dem var Jens Peter Jensen, hvis far var lærer i Torslev. Som sådan afløste sønnen ham i 1842, og han passede embedet på bedste måde de næste 43 år. Desuden var han meget ivrigt engageret i lokalsamfundet og var således med til at grundlægge Han Herreders Sparekasse i Fjerritslev. I Folketingets debatter deltog han helst ikke, ja, det siges, at han aldrig nåede at få holdt sin jomfrutale! Det gav anledning til, at han blev omtalt i Rigdagsruner, et lille satirisk skrift, der på fornøjelig vis gav et »Skyggerids af vore Folketingsmænds ydre og indre Menneske«. Om J.P. Jensen hed det bl.a.:

J.P. Jensen, Lærer for de Unge
Kan i alle Fald holde Tand for Tunge
Gid hans Lærdom spredtes alle Vegne
Ud - især til Thingets andre Degne.

Gårdejer Lars Jensen fra Lundegaard ved Lerup var en af de meget dygtige og særprægede personligheder, og han får naturligvis en stor omtale i ovennævnte bog, hvorfra bringes et sammendrag:

Den første folkevalgte fra Han Herred, efter at grundloven var indført 1849, var gårdejer Lars Jensen fra Lerup.

Afstemningen foregik ved håndsoprækning i Halvrimmen

Skole, der var centrum for Hjørring amts 5. valgkreds. Der var tre kandidater: Proprietær Hasselbalch, Aalegaard, pastor Prytz, Torslev, og gårdejer Lars Jensen. Det blev en overvældende sejr for Lars Jensen. Han opnåede 256 stemmer, mens de to andre fik henholdsvis 106 og 103 stemmer.

Men da Folketinget trådte sammen, kom Lars Jensen i en vanskelig situation. Det forholdt sig sådan, at ifølge valgloven var enhver uberygtet mand over 25 år med egen husstand valgbar til Folketinget. Og nu kom det frem, at Lars Jensen ikke var uberygtet, for han havde siddet i fængsel på vand og brød. Det var en yderst pinlig sag, syntes mange.

Men Aalborg Stiftstidendes redaktør, Bernhardt Ree, vidste bedre besked, og han forklarede sine læsere, at fængselsopholdet skyldtes moderens ulovlige brændevinsbrænderi. Hun var derfor blevet idømt en stor bøde, som hun ikke kunne betale, og sønnen »sad den af« i stedet for moderen. Den forklaring havde til følge, at Lars Jensen beholdt sin plads i tinget.

Og han tog ivrigt og med stor dygtighed del i debatterne, så andre, der måske havde en lang boglig uddannelse bag sig, spurgte ham, om det var almindeligt, at almueskolen kunne fostrer et så begavet menneske.

Og hertil svarede Lars Jensen overraskende, at det vidste han ikke, for han havde aldrig gået i skole, og han tilføjede, at alt, hvad han vidste af betydning, havde han lært af sin kone!

Lars Jensen boede som nævnt på Lundegaard i Lerup, og i haven er der rejst en mindesten for ham.

Et sådant tilbageblik giver indtryk af flittige og dygtige mennesker, der i en vanskelig tid med krig og krav om bedre kår lod sig vælge til et ansvarsfuldt arbejde i kongens København, der for mange af dem var en helt fremmed verden.

Det giver også indtryk af vælgerne, der ikke stemte på hvem som helst, men foretrak personer med mod og mandshjerte, de kendte fra deres egne omgivelser.

Og i dag er der stadig brug for flid, dygtighed og mod til at påtage sig et ansvar, selv om meget har forandret sig, siden dengang folkestyret tog form.

Derfor blev det Han Herred

Af Emanuel Hansen

Emanuel Hansen, født i Mejlby 1923.

Tidligere gårdejer og gennem årene i Han Herred aktiv i adskillige forenings-sammenhænge, kirkeligt, folkeligt og politisk. Mangeårigt medlem af Kettrup-Gøttrup sogneråd og Fjerrikslev kommunalbestyrelse. Kulturudvalgsformand i perioden 1974-90. I dag formand for Grønsøforeningen Midtjylland og Lokalhistorisk Arkiv i Fjerrikslev samt i styrelsen for Lokalhistorisk Samvirke.

I februar 1942 bestemte tre unge mænd fra Mejlby ved Nørager sig for at tage på KFUM-vinterlejr på Vester Kjeldgaard i Kettrup sogn.

Vi regnede med, at vi skulle færges over ved Aggersund, men brobyggeriet var så langt fremme, at rutebilen med forsigtighed kunne køre over. Det var mit møde med Han Herred.

November samme år fik jeg plads på Vester Kjeldgaard. Jeg husker, vi kørte roer sammen. Jeg kunne høre en svag rumlen i det fjerne. Det var havets buldren - mod syd lød det tøv-tøv-tøv, når en fiskerkutter gik igennem ved Aggersund. Det var landet mellem hav og fjord!

Jeg var så heldig, at en af mine medtjenestefolk, Johannes Jespersen, var jæger. En af de første lørdag aftener tog vi over til Svend Møller, hvor jeg købte en belgisk Hammerless, et fortrinligt jagtgevær, for 240 kr. Det blev i efterårets og vinterens løb til mange dejlige jagtture med både ænder, harer og en enkelt ræv.

Da andejagten gik ind 1. august 1943, gik turen mange gange ud på Fjordholmene. Når vi havde fri lørdag aften, tog vi på fjorden og overnattede i en af de store høstakke, som dengang fandtes. Det at vågne op med duften af hø, mens dagen gryede, og fuglelivet vågnede, er noget, som jeg aldrig glemmer - noget jeg aldrig havde oplevet før.

En anden af mine medtjenestefolk, Jens Christensen, var fra Grønnestrand. Jeg blev budt med ham hjem. Vi tog på havet i robåd for at røgte garn. Han fortalte om navnene på de forskellige steder, mens vi roede udad. For mig landkrabbe var det bare vand alt sammen!

Det var også Jens, der fortalte mig om strandfoged Peder Klit, der havde skrevet en sang om Grønnestrand - Tanker en sommeraften ved havet - og han sang endog nogle vers af den.

Mine tanker har i tidens løb strejft denne sang, og nu, mere end 50 år efter, har jeg omsider fået teksten. Den var blevet trykt i anledning af Thea og Per Klits sølvbryllup i 1991.

Per Klit er barnebarn af sangens forfatter - og her er sangen:

Tanker en sommeraften ved havet

Melodi: Hør min sang, du klare aftenstjerne

Smukt i Vesterhavet solen daler,
spredter endnu guld på sky og vand.
Himlens blå i havet sig afmaler,
sagte bølger ruller imod land.

Frisk og ren er aftenluften stille,
snart et pust fra søen, snart fra land.
Store hav, i aften er du stille,
dog du tumler mod det hvide sand.

Hav! hvor er dog dine bølger skønne,
venlig blå er ved den hvide strand.
Tanken stiger højt, og som i drømme
ser jeg hist en skøn, dog ukendt strand.

Jeg kan aldrig blive ked af havet,
der er noget stort og højt ved dig.
Kunne jeg som Moses slå med staven
og den rigdom se, der er i dig.

Her naturen ret vi kan beskue,
faste, stærke pynter står på vagt.
Dannet er en vold af havets stene,
revler tre, der bryder bølgenes magt.

Tit jeg dine bølgers ryg har pløjet,
jo, jeg véd, hvor lunefuld du er.
Gud er ene den, der kan dig bøje,
verdens magt kan intet gøre her.

Thi når vred du ad orkanens rasen
tårnehøje bølger slår mod land,
knuser alt, hvad du i favnen tager,
milevidt din røst da høres kan.

Ja, når dine skumhvid-høje bølger
falder knusende med brag på brag,
bliver dette ikke uden følger.
Her vi skuer stolte snekkers vrag.

Når du, som i aften, venligt smiler,
viltre bølgers leg i aftenrød,
da er det vel svært ret at begribe,
alt det skønne her engang må dø.

Grønne Strand, den venlig' plet her kaldes.
Her er kønt og smukt ved havets bred.
Langt fra verdens larm, Gud i det høje
jeg bedre takke kan, thi her er fred.

P. Klit (1864-1959)

Siden blev det også til jagtture i klitten. Vi blev budt på aftensmad hos Laurits Mos (Larsen). Gæsfriheden prægede klitboerne: - Nu skal I bare spise en gævt fisk, dem har vi nok af!

Hvor smager nyfangede rødspætter godt ...

At vandre i klitten var også noget særligt. Det eneste, vi mødte, var nogle fåreflokke.

Dén sommer blev der også tid til at tage til Svinkløv. Jeg har altid holdt af at bade helt fra lille dreng - det havde for det meste været i mergelgrave - men her i det salte hav var det noget helt andet.

Grundlovsdag gik turen til Fosdalen - også en af Han Herreds perler.

Når man som fremmed kommer til en ny egn, er det af stor betydning, at der er nogen, der tager os med. Der var flugtskydning i Fjerritslev Jagtforening. - Vi skal til flugtskydning, sagde Johannes.

Som nybegynder i skydning mente jeg ikke, jeg havde en chance, og det viste sig at være rigtigt. Alle skud var forbiere, men så ved en senere serie var det udelukkende træffere, og jeg måtte i omskydning med Svend Møller om førstepræmien, som Svend dog vandt.

Om sommeren var der fodbold på en mark ved Dronningholm, og jeg var henne at se på.

- Du skal da med, sagde Anders Lindstrøm, der var leder.

Det blev til to dejlige somre, inden jeg atter tog sydpå. Mange af kammeraterne fra dengang traf jeg igen, da jeg blev fastboende her. Alderspræsidenten var bagerens Alfred. Selv om han var meget ældre end vi, var han en god ven.

Vi skulle spille oprykningsskamp i Thisted. Alfred gik foran mig på en sti ind til stadion. I den ene hånd havde han en taske,

Gøttrup by i midten af 1900-tallet. Huset til højre Petrine Simonsens (senere nedrevet), til venstre for det ses skolen og gartner P. Jacobsen. Oppe til venstre Karl Mejlhedes hus.

i den anden fodboldstøvlerne. En, der kom imod, kendte nok Alfred, men ikke godt nok, for han satte en hånd på Alfreds næse og kørte nogle gange rundt. Resolut slap Alfred støvlerne og stak ham en flad lussing - og vi gik videre.

Vore argeste modstandere var Gøttrup. Når vi spillede mod dem, blev der brugt kneb, som ikke hørte hjemme på en fodboldbane!

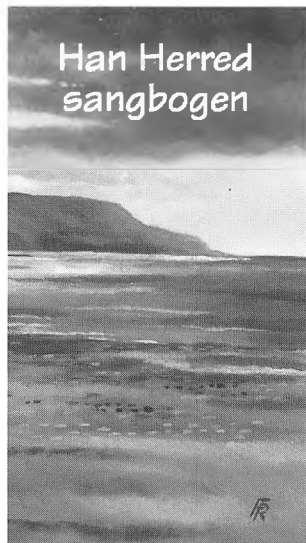
Efter giftermålet med Kamma i 1946 købte vi en ejendom på min hjemegn, men Han Herred trak i os, så efter halvandet år solgte vi og købte gård i Gøttrup, og nu efter 50 år føler jeg mig som hanherredbo og befinder mig godt med det.

For nogle år siden kom jeg til at tale med Verner Ranum om det at være tilflytter til en egn, og Verner udbrød spontant: - Ja, du er en af vore egne!

Jeg følte det som en anerkendelse, og så var det på plads ...

Jeg husker den første gang, jeg sammen med Kamma kom gennem Gøttrup. Vejen var en smattet grusvej, og cyklen var næsten ikke til at sparke af sted. De gamle gårde med stråtækte udhuse lå klemte sammen under vejen, og jeg udbrød: - Her er det sidste sted, jeg vil bo!

Det synes nu at gå i opfyldelse, men nu med en anden betydning.

De skrev af kærlighed til Han Herred

Om to digtere, som direkte blev bedt om at skrive til Han Herred Sangbogen

Af Ejgil Bodilsen

Han Herred Sangbogen, der 18. marts 1999 blev præsenteret for offentligheden efter nøjagtig ét års forarbejde, har to bidragydere, som skiller sig ud fra den i øvrigt meget lange forfatterække.

Det er præst og visesanger Bent Lumholt samt højskoleforstander og forfatter Bjarne Nielsen Brovst, som begge, men på hver sin måde, har leveret deres kærlighedserklæring til landet mellem hav og fjord på bestilling.

Udvalget bag sangbogen fandt nemlig, at der ud over allerede kendte og elskede egnsange burde noget nyt til og henvendte sig til de to landskendte personligheder. Bent Lumholt, der i seks år var valgmenighedspræst i Klim og nu bor på Djursland, besøgte Han Herred endnu engang og besluttede sig for at udforme sin hyldest som en flyvetur fra Bulbjerg til Brovst og Øland - og han skrev desuden selv melodien dertil. »Hanherredvalsen« var blevet født!

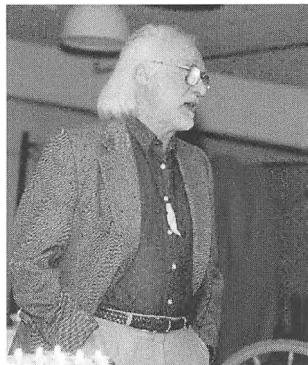
Bjarne Nielsen Brovst har Han Herred direkte i blodet og i talrige bøger og artikler skrevet om sit barndomsland. Men ikke før nogen sang - i hvert fald ikke offentliggjort.

Da Brovst, der har taget efternavn efter fødebyen, satte sig til skrivepulten, kom der hele to sange ud af det: »Eggen ved Jamberbugten« og »Han Herred - barndommens land«. Tilmed blev dialekten inddraget, og også Bjarne Nielsen Brovst leverede en ny melodi i samme forbindelse.

Hvem er så disse to sangskrivere?

Når Bent Lumholt (født 1930) synger og fortæller, giver han en arv videre, som han modtog i sit barndomshjem i Bøvlingbjerg ved Lemvig. Såvel i hjemmet som i friskolen, hvor han havde sin gang, var sang og fortælling en ganske naturlig ting af hverdagen.

I 1991 realiserede han en gammel drøm om udelukkende at leve som foredragsholder, fortæller og visesanger med base i et nedlagt husmandssted i Tøstrup ved Nimtofte. Her bor han sammen med sin grønlandskfødte hustru, Pauline Motzfeldt

Bent Lumholt.

Lumholt, og de to optræder jævnligt sammen. Hun med gammel eskimoisk trommesang og -dans og han tit og ofte med sit »tøsealfabet« og »mandealfabet«, hvor han har digtet en vise for hvert bogstav i alfabetet! Ikke så sjældent sker det, at der sendes bud fra Han Herred om at få Lumholt herop til en vise- og foredragsaften i forskellige sammenhænge.

Inden Bent Lumholt og hans kone flyttede til husmandsstedet, var de præstefolk 11 steder. Flere gange i Grønland, hvor det i alt blev til 10 år. Også et embede som sømandspræst så langt væk som i Yokohama i Japan blev det til, men ellers er det jo mest årene som præst for Klim Valgmenighed fra 1964-70, der gjorde ham kendt på disse kanter. En tid havde familien et fristed Vesten Bjerget ved Frøstrup. Sidste station som ansat præst var sognepræsteembedet i Thorsager og Bregnet ved Rønede på Djursland.

Bjarne Nielsen Brovst.

Bjarne Nielsen Brovst (født 1947) omgiver sig til daglig med livslystne ældre mennesker på Pensionisthøjskolen Rude Strand ved Odder. Det har han gjort siden 1973, men man skulle næsten ikke tro, han har tid til at være højskoleforstander, for snart er han her og snart dér på talerstolen med en engageret tilhørerskare foran sig. Og emnerne - ja, de er tit hentet fra rækken af bøger om Kaj Munk, H.C. Andersen, Martin A. Hansen, Jeppe Aakjær, William Heinesen og flere endnu. Faktisk går der sjældent et år uden en ny bog fra hans hånd - over 50 titler er det blevet til siden debuten i 1970 med digtsamlingen "Mit hjertes have". Hertil kommer et utal af avisartikler. Og ikke at forglemme dukker han tit og ofte op på tv-skærmen eller i radioen. Netop i dette efterår er han hædret med Egholtprisen på 100.000 kr.

Kærligheden til hjemegnen lægges der aldrig skjul på - Brovst by og dens udvalg af underholdende eksistenser har så ofte været genstand for en god historie, at vi næsten kender dem alle sammen: forretningsfolkene, stationsforstanderen, lærerinden osv.

Vejen til den blomstrende fortællevirksomhed gik over real-skolen i Brovst, hvor han samtidig forsøgte sig som skuespiller-elev på Aalborg Teater, videre som boghandlermedhjælper og senere til seminarierne i Ranum og Gedved, afsluttende med lærereksamen i 1978. Men da havde han allerede været underviser på pensionisthøjskolen i fem år og samtidig fast tilknyttet Danmarks Radio som kulturmedarbejder.

Bjarne Nielsen Brovst slapper gerne af med havearbejde derhjemme eller en tur i sommerhuset ved Tranum Strand.

Øvrige bidragydere til Han Herred Sangbogen med speciel tilknytning til egnen:

Niels Anesen, Valdemar Bertelsen, Freddy Cortes, Torben Ebbe, Jens Fredborg, Ellen Amtoft Gregersen, Marie Kold Gris-hauge, Kirsten Tange Jørgensen, Jakob Knudsen, Lillian Kristensen, Bent Nygaard, Kaj Pries, Johan Skjoldborg, Erik Strøm, Peter Andersen Toft og Myrup Wadmann.

Han Herred Sangbogen indeholder 125 numre fordelt på emnerne: Han Herred - landet mellem hav og fjord, Nordjylland, Danmark, Norden, Folkeliv, Årets gang, Morgen og aften. Den er allerede i løbet af det første halve år blevet særdeles flittigt brugt - lige fra udflugter og friluftsmøder til generalforsamlinger, kommunalbestyrelsesmøder, sogne- og foreningsaftener samt private fester og sammenkomster. Og dertil var den også bestemt!

Formand for sangbogsudvalget Frank Nielsen overrækker første eksemplar af Han Herred Sangbogen til Gunnar Nielsen, Lokalthistorisk Samvirke, den 18. marts 1999 i Egnsbank Han Herreds mødelokale.

Det Gamle Album

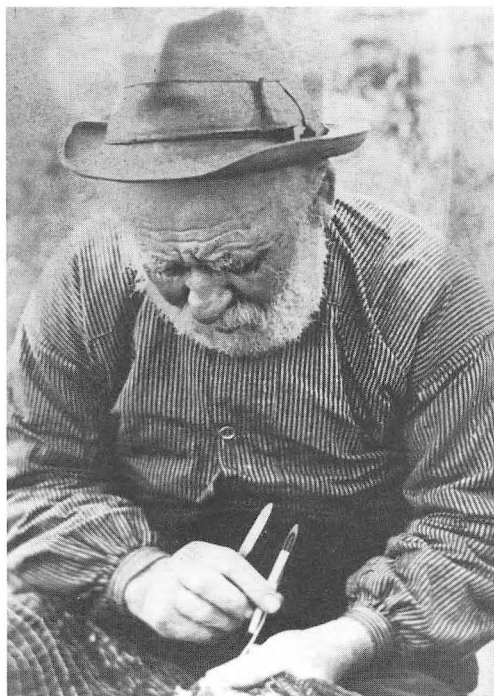
Fåreklipning på Bratskov, Hane-Schmidt med hat og stok.

Anton Lynge med familie. Foran fra venstre, Jenny, Anna, faderen Anton og moderen Dorthea med Jens på skødet, bagved til hest fra venstre, Ejler og Kristian. Ejendommen lå i Skårup mellem de nuværende, Højstrupvej nr. 71 og Torsbjergvej nr. 3.

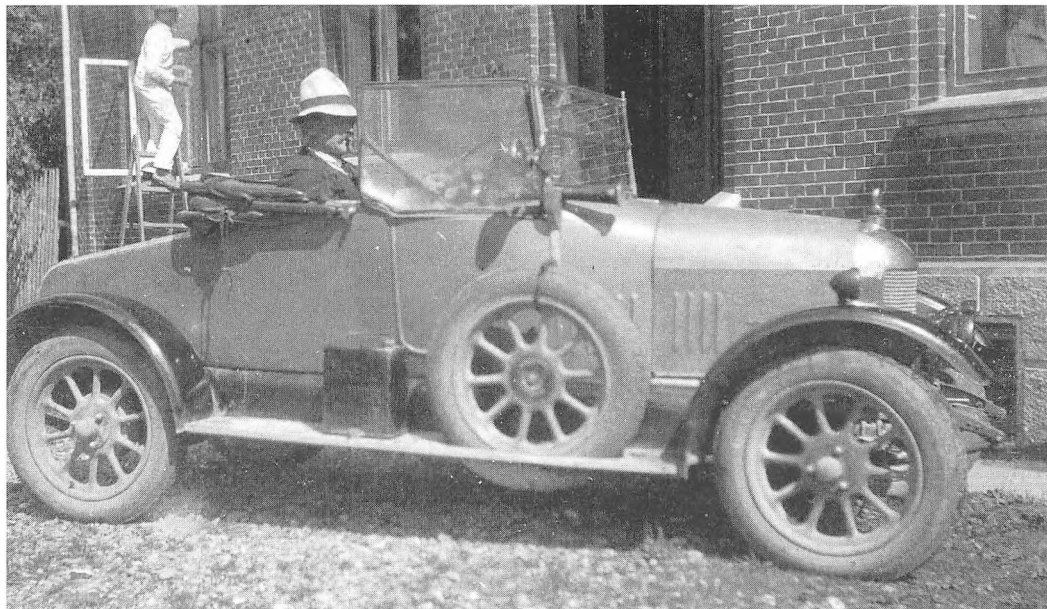
Vesløs Mølle. Møller Kristian Jensen og hustru Ane f. Barup, han lærte mølleri på Hjortholm i Øsløs og flyttede senere til Lyngø (den ejendom der nu ejes af Karl R. Jensen).

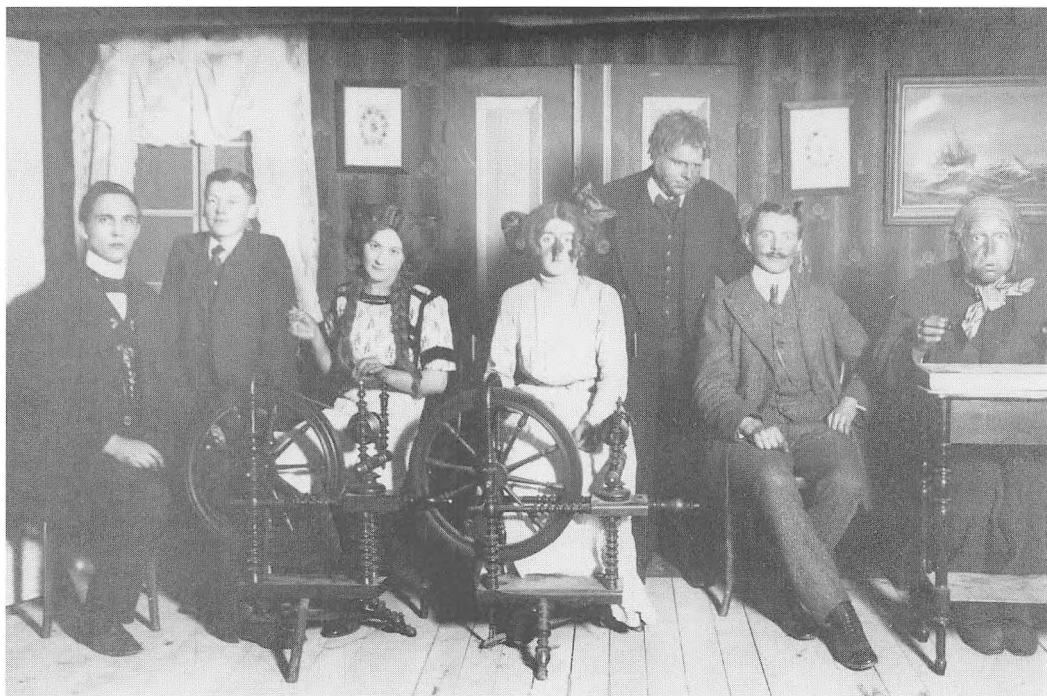
Bertel Kyndi, Karl Kyndis far.

Smedesvende foran smed Rødbros smedie i Fjerritslev.

Dr. Thomsen i Skovsgaard.

Dilettant i Halvrømmen ca. 1914-1915. »Abekatten«. Nr. to fra venstre er Brander, nr. 5 fra venstre er Kristian Mouritsen.

Skovsgaard Slakteri, hvor nu brugsforeningen ligger. Ca. 1938.

Fra venstre: Kristian Knudsen, Øster Svenstrup. Børge Sørensen, Skovsgaard, tømrermester. Ung mand fra Normølle, han var kontrollør. Rebslager Hans, Hans Nielsen, oldefar til speedwaykører Hans Nielsen. Dyrlæge Andersen, Skovsgaard. Vilhelm Pedersen, Øster Svenstrup. En arbejdsmand i tarmskraberiet. Harald Bang, slagter. Slagtermester Ravn, Skovsgaard. Slagtermester Søren Grauslund, leder af slagteriet.

Søndergade i Fjerritslev set mod nord en vinterdag. Ca. 1900.

Maj 1945. Læge Crandal, isenkremmer Svend Møller og trafikassistent Foss venter indkørslen til Fjerritslev.

Vestergade 6, ca. 1905, nu I.P. Huset.

Modehandlerinde M. Christensens butik i Fjerritslev. 2. august 1905 (Rabes' ejendom, Søndergade).

Konditoriet, Søndergade i Fjerritslev ved århundredskiftet.

Ingvar Brandt i sin butik ca. 1915.

Singers sykursus, Aggersund maj 1929.

Årets gang i Han Herred 1998-99

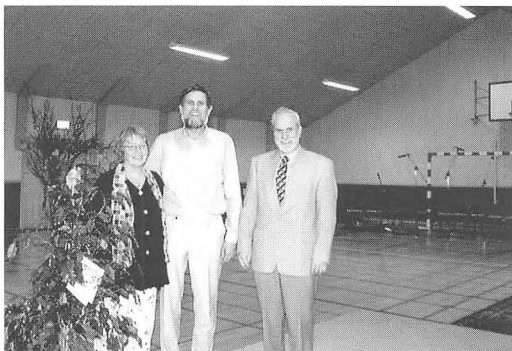
De angivne datoer henviser til artikel om det pågældende emne i Fjerritslev Avis.

Oktober 1998

1. En udstilling af gamle billeder i Lild Strand Forsamlingshus rummer både billeder fra Glæde og Betlehem, den forsvundne by i klitten.
2. Den længe ventede cykelstiforbindelse mellem Vesløs og Øsløs bliver en realitet - efter mere end 20 års ihærdigt benarbejde fra de lokale beboerforeninger.
8. Det nye velkomstcenter Jammerbugten i Aabybro slår dørene op.
10. Stationsbyfotografen - Jørgen Vester-gaards længe ventede redigering af Svend Mikkelsens filmspoler fra Fjerritslev 1939-46 - får premiere i Fjerritslev Kino.
12. Han Herreds Fodslaw markerer sine første 25 år og ændrer navn til Fodslaw Jammerbugten.
14. En storkeunge - sandsynligvis fra reden i Vesløs - har forvildet sig til Mårslet syd for Århus.
15. Halvrømmen Missionshus, som i dag huser IM-Genbrug, runder de 75 år. Naturklagenævnet følger amtets indstilling og afviser en ansøgning om fredning af kursusejendommen Vesterlien i Lien Gårde ved Fosdalen.
16. Han Herreds Motorklub fejrer 25-års jubilæum med Classic-løb på Starkærbanen ved Fjerritslev.
20. En 60-årig, der ikke går på efterløn: LO i Fjerritslev fejrer jubilæum.
24. Lokalafdelingen af Kræftens Bekæmpelse i Brovst fejrer 75-års jubilæum på Bratskov.

26. Øster Han Herreds Folkedansere har nu udfoldet sig i 25 år.
28. SiD Brovst sælger ejendommen i Vester-gade til Brovst Daghøjskole og flytter til Nyvej 8.
29. Slibemaskinefabrikken Scantool udvider sit produktionsareal i Brovst med 2000 kvm.
31. Lokalhistorisk Samvirkes dynamiske for-mand, Gunnar Nielsen, Nørre Brat-bjerg, fylder 75 år.

November 1998

3. En tidligere halmlade ved Bjerget Efter-skole er nu omdannet til en flot idræts-hal.
5. Rådgivende ingeniørfirma foreslår ved et velbesøgt borgermøde et let slynget for-løb af Fjerritslevs hovedgade.
7. En 27 tons granitblok fra Kollerup skal være Fjerritslev Gymnasiums nye var-tegn.
10. Brovst Kommune indtager en status som en af de 16 nordjyske kommuner, der

har fået fraværskurven på arbejdsmarkedet til at knække, bl.a. i form af Projekt Arbejdsfastholdelse.

11. Aage V. Jensens Fonde beslutter at investere i et besøgscenter på Vejlerne med udstilling og udsigtshytte.
16. Ellen Olesen, Hjortdal, fylder 75 år og ser tilbage på 40 dejlige år som pensionsværtinde på Familiepension Højgaarden.
17. Tidligere KrF-folketingsmand Arne Bjerregaard død, 70 år.
Billedvæveren Berit Hjelholt fra Vust, 78 år, indstilles til livsvarig kunstnerydelse fra Kulturministeriet.
Klim Sparekasse indvier ny bygning ved Landbæk i Øsløs.
18. Freddy Cortes, Aggersund, udgiver samling af prædikener, taler og digte fra sine præsteår i Haverslev-Skræm-Bejstrup.

19. Kirsten Kjærs Museum i Langvad modtager Viborg Amts Kunst- og Kulturpris på 25.000 kr.
21. Når alle kender hinanden, giver det stor ansvarlighed, påpeger Kimma Vingaard Thomsen, der er tiltrådt som Fjerritslev Kommunes nye sundhedskordinator. Fire spejdere og et par ledere fra Han Herred skal fejre nytår i Chile under 19. verdensjamboree.

25. Trafikminister Sonja Mikkelsen (S) er inviteret til Jany Scandinavia Autotextiles i Frøstrup for at indvi landets første og hidtil eneste testanlæg for buspassagerers sikkerhed.

26. Han Herreds repræsentant i SR-regeringen, skatteminister Ole Stavad fra Brovst, er udpeget til at modtage Bjesken '98 - den fornemste pris, der uddeles nordenfjords hvert år!

De to lokalhistoriske foreninger på Han-næs går igen sammen om et stort bogprojekt, denne gang om herregården Vesløggaard.

Aage V. Jensens Fonde udgiver flot værk om Vejlernes Natur.

27. Eva Petersen og Chr. Madsen hædres af Lokalhistorisk Samvirke for deres pionérarbejde med Harmonikamuseet på Tranumenge. Det sker i forbindelse med præsentationen af Han Herred Bogen 1999 på Bratskov i Brovst.

December 1998

1. Træskærværket »På rette vej« af Tranum-kunstneren Kirsten Gitz-Johansen pryder etiketten på årets Hanbovin.
3. Lokalhistorikeren Wolf Møller, Albæk ved Randers, død, 78 år. Få dage

forinden skænkede han sin omfattende dokumentsamling fra hjemstavnen til lokalhistoriske arkiver i Han Herred og Thy.

5. Kettrup Kirke får som det sidste sted i Hanherred provsti endelig sit velfærds-hus for graveren.
Den omkring 100 år gamle Rabes-ejen-dom, Søndergade 8 i Fjerritslev, genop-føres efter brand med facade i næsten oprindelig stil.
8. Nordjyllands Amt giver grønt lys for etablering af Nørre Økse Sø Vindmølle-park med 24 møller til op mod 160 mio. kr.
9. Skovsgaard Energiselskab - gylleværket - går konkurs og efterlader borgerne en regning på 11,3 mio. kr.
11. Nordjyllands Idrætspris '98 i kategorien Årets Klub går til Tranum Gymnastik-forening ved stort show i Aalborghallen. 21 års ihærdigt arbejde på Sydhannæs krones med held: Cykelsti i begge sider af A11 mellem Vesløs og Øsløs klar til indvielse.
12. Fjerritslev Handelsstandsforening tager initiativ til en arbejdsgruppe, der skal skaffe penge til kunstnerisk udsmykning af Fjerritslevs nye bymidte.
15. Arbejdsgruppe barsler med planer om et alpint skicenter ved Lien.
17. Klim Friskole og Klim Friskoles Børne-have er fra nytår to adskilte enheder med særskilte bestyrelser.

Januar 1999

2. Elsebeth Nørgaard Pedersen udsender hæfte om Svinkløv, Grønnestrand og Lyngmøllen.
Fire Han Herred-spejdere fejrer nytår på 19. verdensjamboree i Chile.
6. Hanherredruten - en ny cykelrute til dels

ad det gamle jernbaneforløb - bliver en realitet i 1999.

7. Ældrechef Else Kruse Trillingsgaard for-lader Fjerritslev Kommune efter godt to år på posten.
Planetstien fra Han Herred Naturcenter til Kollerup Strand plages af systematisk hærværk.
9. 31-årige Dorte Schjoldager Damgaard tiltræder som ny leder af Han Herred Naturcenter efter pioneren Jens Justesen.

Oscar Sørensen, frisk 85-årig i Gammel Brovst, udgiver beretning om sin barn-doms by.

11. Aage V. Jensens Fonde indvier sit femte fugletårn - denne gang på Arup-skræn-ten.
For snart 100-årige Fjerritslev Avis er det lidt af en begivenhed, at oplaget runder de 4.000 eksemplarer. Næsten alle andre dagblade oplever tilbagegang.
Anna Margrethe Østergaard Christensen indsættes i sit nye embede som sogne-præst i Aggersborg sogn. Hun afløser Birgit Lundholm Jensen.
13. En flok aktive Han Herred-kvinder og -mænd stifter seniorklub for landmænd.
14. Arbejdsmarkedets Feriefond skyder yderligere 2,3 mio. kr. i Han Herred Naturcenter til øget markedsføring og dækning af 1998-underskud.
Attrup Havn istandsættes for ca. to mio. kr. Vestmolen er sunket ca. 70 cm.

16. Fjerritslev Kommune mageskifter med amtet og overtager hovedgaden, mens Industrivej afstås.
18. Arentsminde Borgerforening oplever overvældende interesse for udstilling af gamle billeder og dokumenter - måske begyndelsen til nyt lokalhistorisk arkiv i Han Herred.

23. På biblioteket i Brovst udstiller Henny Stenbro Eriksen fra Skovsgaard sin samling af fine, gamle håndarbejder på hvidt lærd.
25. Første opgave for det nystiftede Trantum Landsbyråd bliver at udgive en lokal informationsfolder. I Amtoft oplever beboerforeningen stor interesse for etablering af ældreboliger. På forventning om større konfirmandhold beslutter Torslev og Øster Svenstrup menighedsråd sig for at bygge til præstegården i Skovsgaard.
27. Sanden Bjerggaard Hotel og Kursuscenter i Slettestrand hædres med international pris i Madrid for personlig service og stedets charme.

28. ÆldreSagen i Han Herred deler sig op i særskilte foreninger for Brovst og Fjerritslev. Nationalmuseet kigger nærmere på sjældne kalkmalerier i forbindelse med restaureringen af Torslev Kirke.
29. Hanne Kiel tiltræder som ny præst for Brovst Baptistmenighed.
30. 60 år efter fotograf Svend Mikkelsen filmes Fjerritslev igen - denne gang på video af Kaj Normann Andersen.

Februar 1999

2. Skovsgaardskolen går foran med den nye indskolingsidé Leg og Læring.
3. Folk med baggrund i Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn tager initiativ til etablering af en minilandsby - model af Frøstrup anno 1904.

6. Dagmar Kjeldsen flytter til Fjerritslev - men DMI-vejrstationen i Gøttrup bliver i familien, som den har været det i 87 år - nu hos sønnen Hans Øjvind i Gøttrupstrand.
10. Digterpræstens barnebarn, tv-journalist Arendse Lund, holder talen ved overrækelsen af årets Kaj Munk Pris, som den-

ne gang går til forfatteren Bjarne Nielsen Brovst.

Forestående fusion mellem Danish Crown og Vestjyske Slagterier: TiCan frygter som et af de små, der har valgt at stå alene, at blive trykket af de store slagterier i fællesvirksomheder og samarbejdsorganer, hvorfor man anmoder om mindretalsbeskyttelse i bestyrelse og generalforsamling hos Danske Slagterier.

11. Dramatik til det sidste i kommunalbestyrelsen: kun et knebent flertal sikrer den kommende rutebilstations placering på Opel-grunden i Søndergade.
12. Venstre i Klim og Thorup-Vust lægger to foreninger sammen til én. Hjemmeværnet i Fjerritslev bliver en del af det nye distrikt for Himmerland og Thy.
16. Storfusion mellem fem foreninger på vej i Han Herred og Vendsyssel: Landboforeningen Nordjylland bliver landets største.
17. Gårdejer Per Brix Kjelgaard, Overgaard ved Fjerritslev, er manden bag ny opfindelse - et hejseapparat til svage køer.
18. Farvandsvæsenet omgås nu med planer om at nedlægge begge Han Herreds redningsstationer, både Thorupstrand og Slettestrand. - En bombe under lokal-samfundet, siger borgmester Otto Kjær Larsen.
Lions Club Brovst bliver »moderklub« for ny klub, kun for kvinder.
19. Hjortdal-kunstneren Pia Birkholm udsmykker Tele Danmarks lokaltelefonbog med oliekridthillede.
24. Krybskytteri mod kronhjorte og rådyr i Han Herreds plantager er et stort problem, påpeger vildtkonsulent Mogens Sonne Hansen.
26. Organist ved Øster Svenstrup Kirke i 53 år, Arne Nielsen, død, 81 år.

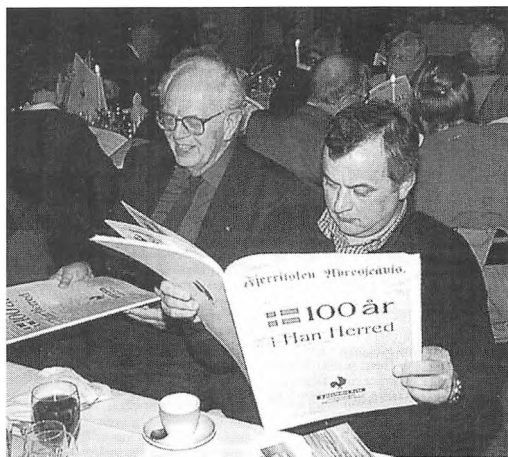
Marts 1999

1. Anders Bilgram fra Vester Svenstrup er blandt fem vovehalse, der vil runde Arktis i åben båd med start i sommeren 1999.
3. Endnu en kæmpemæssig limstensblok af Bulbjerg skredet i havet.
4. Stor restaurering af Kollerup Kirke ventes iværksat i løbet af året.
6. Hanbokoret med Ida Larsen i spidsen fylder 25 år og planlægger jubilæums-koncert med det jævnaldrende Fjerritslev Bykor, hvis dirigent er Kaj Pries.
10. Fjerritslev Kommunes ældste indbygger, Henrik Overgaard, er død på Parkvænget, 101 år.
SuperBrugsen Brovst udvides for ca. 12 mio. kr. til 965 kvm.
17. Væbnet røveri mod Egnsbank Han Herred. To mænd tømmer pengeskufferne for 765.000 kr., men er kun på fri fod i 25 minutter, inden de pågribes ved Aabybro.
19. Egnens nye fælleseje - Han Herred Sangbogen - afprøves i Egnsbank Han Herred, før Lokalhistorisk Samvirke sender den ud til offentligheden.
24. Hidtil bedste resultat - et overskud på 30,8 mio. kr. før skat - præsenteres på

generalvorsamlingen for Egnsbank Han Herreds aktionærer.

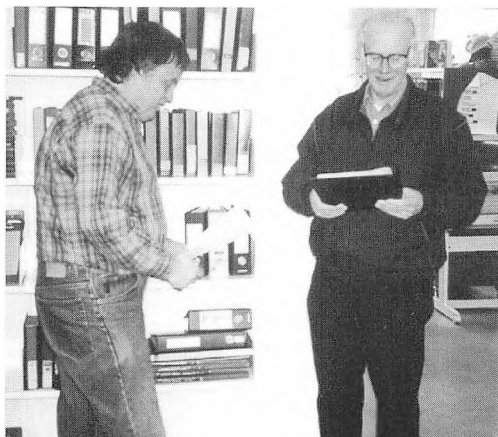
25. Pernille Hougaard-Enevoldsen, Brovst, ansættes som ny ældrechef i Fjerritslev Kommune efter Else Kruse. Fjerritslev Bryggeri- og Egnsmuseum arrangerer særudstilling om Fjerritslev Avis, der fylder 100 år 1. april.

26. I anledning af 100-års dagen udsender Fjerritslev Avis en noget anderledes jubilæumsavis til abonnenterne: 100 år i Han Herred - på 100 sider og redigeret af 100 redaktører.
29. Tre 25-års jubilærer i kommunalpolitik: De tidligere borgmestre Johan Svaneborg, Fjerritslev, og Henning Mysager, Brovst, samt Aksel Vad, Brovst. Fjerritslev Idrætsforening har succes med at genoplive tidligere tiders forårsmesse i Han Herred Fritidscenter - godt 3.000 betalende gæster.
31. Tre fynske familier overtager det kriseplagede Feriecenter Slettestrand og vil bl.a. indrette faciliteter for psykisk funktionshæmmede. Desuden tanker om seniorboliger.

April 1999

3. Lokalforeningen til bekæmpelse af cystisk fibrose, oprettet i Klim, har i løbet af sit første leveår fået 60 medlemmer.
7. Ekstraordinær generalforsamling i Dagli'Brugsen Frøstrup: Bestyrelsen afsat efter at have fyret uddeler Bent Jensen på grund af uoverensstemmelser. Halvdelen af de 400 medlemmer er mødt op og nedsætter et tremandsudvalg til virke for genansættelse af brugsuddeleren.
8. Brovst Kommunes plan for bedre turistmiljø ved Tranum Klitgaard møder modstand hos Skov- og Naturstyrelsen: - Det er for dominerende og indgribende i naturen, hævdes det. Men kommunen tilbageviser: - Styrelsen misforstår vores plan.
10. Asfalten brydes op, og borgmester Otto Kjær Larsen tager det første spadestik til den længe ventede reovering af hovedgaden i Fjerritslev. Nordjyllands Amt opfordrer nu private til at søge tilskud til at genoprette kulturhistoriske spor i landskabet f.eks. i form af kirkestier, gamle vejanlæg, gadekær og småbroer. Birgit Nørager Hansen agter ikke at lade sig slå ud af et handicap og åbner eget galleri - Galleri 85 - i bakkerne ved Husby Hole
13. Anders Jørgen Brander, Halvrimmen, tager ny udfordring op og siger ja til at passe nedbørsstation for Danmarks Meteorologiske Institut. Storkehannen i Vesløs må sidde ensom i sin rede på Tømmerbyvej - ingen hun dukket op!
14. Velbevaret stenkiste, som har været brugt, når en kloakrende skulle krydse en vej, kommer til syne ud for Fjerritslev Kiosk ved opgravningen til Fjerritslevs nye hovedgade.

Afdøde lokalhistoriker Wolf Møllers værdifulde arkivalier fordeles til områdets lokalarkiver ved sammenkomst på Vesløs Bibliotek.

16. SuperBrugsen Fjerritslev har rekordår og rundt 50 mio. kr. i omsætning. Brovst Kommune må notere sig et minus på 14,5 mio. kr. på 1998-regnskabet.
19. Brovst Pigegarde trækker op ved indvielsen af ny Egnsbank Han Herred-bygning i Jernbanegade, Brovst. Klim Friskole bliver foregangsskole inden for informationsteknologien - samtlige ansatte går sammen om at erhverve det pædagogiske it-kørekort.
20. Amtets første stillestuer for alvorligt syge og døende patienter med deres pårørende tages i brug på Brovst Sygehus.
22. Thorbjørn Nørgaard, 34 år, bliver ny skovfoged i Vester Thorup Plantage, hvor han afløser mangeårig klitplantør Robert Vestergaard, der går på efterløn. Elever på Fjerritslev Gymnasium boykotter undervisningen i sympati for lærernes kamp for bedre overenskomst - lærerne lykkes simpelt hen ude!
24. Egns- og Bryggerimuseet i Fjerritslev markerer grundlovens 150 år den 5. juni med indsamling af gamle faner og udstilling om Han Herreds folketingsmænd.

Første repræsentant på tinge var Lars Jensen fra Lundegaarden i Lerup.

28. Kirkesanger og lokalhistoriker Ellen Gregersen, Frøstrup, kåres som Årets Hannæsbo.

Maj

7. Strandfoged Per Klit kiggede en ekstra gang på sin daglige tur ved Kollerup Strand - dér lå en strandet vågehval. Efter aftale med Zoologisk Museum i København ventes skelettet at få plads på Han Herred Naturcenter i Fjerritslev.
8. Efter flere måneders diskussion enes Brovst Kommunalbestyrelse om at slukke alle kommunens gadelygter i tre sommermåneder.
10. Hanherred Statsskovdistrikt noterer sig med glæde, at den årlige Skovens Dag har slået sig fast: 1.000 til familieaktiviteter i Tranum Klitplantage.
12. I Aggersund holdes borgermøde om et stigende problem med roderi omkring Jens »Låsby« Svendsens fem udlejningsejendomme.
14. 73-årige Jørgen Larsen stopper på Lægehuset i Brovst efter 36 gode år med en rivende udvikling inden for familielæge-

faget. Han afløses af Per Elkjær Andersen, 56 år og fra Nørresundby.

15. Er det vraget af »sandskuden«, hvis eksistens har været kendt i generationer, der er dukket op på jammerbugtkysten 200

meter vest for Svinklovene? Marinarkæolog Jan Larsen fra Bangsbomuseet i Frederikshavn kigger nærmere på sagen, men konstaterer et par uger senere, at det snarere er resterne af den hollandske kuf Essea af Altona, som strandede under orkanagtig storm 30. august 1883 på vej fra Halmstad til Hamburg. Lokale fiskere kaldte det »stenskipet«, beretter Kaj Albrektsen fra Slettestrand.

16. Pensioneret apoteker Axel Ansø i Søndre Øsløs beretter til Avisen om sin interesse for gamle postkort - helst dem med et stykke egnshistorie.
22. »Nej til lov«: Hjemmesygeplejerskerne i Fjerritslev nedlægger arbejdet en time i protest mod SR-regeringens bebudede lovindgreb i den igangværende sygeplejerskekonflikt. Få dage senere følger røntgen- og operationssygeplejerskerne på Brovst Sygehus efter.
27. Et hotel med en særlig historie - Tranum Klitgaard - beskrives i en avisartikel af tidl. borgmester Henning Mysager, Brovst. Den hvide klitgård er fra 1933, i 16 år fungerede det som Tranum Strand Hvilehjem, og i dag driver René Herslund det som helårshotel.

28. Et åbent hus med indre ro: Nyt psykiatrisk døgnhus på Stationsvej i Brovst klar til brug.

29. Lærer Niels Peter Stensvig udgiver fin lille bog om sine 30 år i Øsløs.

Fonden Destination Jammerbugten træder i frivillig likvidation - alene de medvirkende pengeinstitutter taber penge på det forliste turistsamarbejde mellem Fjerritslev, Brovst, Aabybro og Pandrup kommuner.

31. Han Herred mister en ivrig lokalhistoriker - tidl. stadsbibliotekar Svend Esbech, Løgstør, død i en alder af 70 år.

Juni

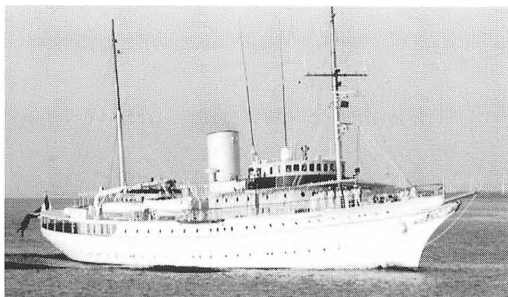
1. Billedvæver Berit Hjelholt, Vust, er kunstneren bag ny, grøn messehagel, som provst Poul Farsinsen indvier i Tømmerby Kirke ved festgudstjeneste for den 150-årige grundlov.

Husmandssønnen, der blev skatteminister - Ole Stavad, Brovst - runder de 50 år og fejres både på Christiansborg og Skovsgaard Hotel.

3. Kirsten Tange Jørgensen - præst og digter fra Strandgaarden i Lildstrand - lægger ord til grundlovssalmen »Nu blitzer Åndens hvide lys«, der tages i brug landet over sammen med orgelværk af John Frandsen.

Per Breum Svaneborg, 36 år og barnefødt i Vust, forlader Haubro-Søttrup Friskole for at overtage lederskabet af Klim Friskole efter 16 år med Erling Thøgersen ved roret.

4. I anledning af Middelalderåret 1999 stiller Han Herred Naturcenter et storstilet friluftsansøg på benene sammen med indendørs udstilling om slaget ved Husby Hole 1441. *(foto næste side).*

7. Fejringen af Grundlovens 150 år drukner i regn - men under paraplyerne lyder der lystige toner fra den nye Han Herred Sangbog!
Derimod holdt det tørt over parken ved Kokkedal Slot aftenen forinden, hvor Lars Lilholt og 5.000 publikummer rokede sammen.
10. Dansk Novellefilm, der sidste sommer huserede i Fjerritslev med filmen »Seth«, gør klar til nye optagelser i Han Herred - denne gang ved Svinkløv og i Brovst, hvor centrale dele af »On the Road« skal blive til.
Efter et par krøller vedtager kommunalbestyrelsen i Fjerritslev lokalplan for Trekroner Landsby, der hermed får mulighed for nye boliger.
12. Søren Svenningsen overtager den lukkede Vesløs Kro for at omdanne den til Café Storkereden.
14. Stemmetællere fra hele Fjerritslev-kredsen (Fjerritslev, Brovst, Pandrup og Løkken-Vraa kommuner) samlet i Han Herred Fritidscenter, Fjerritslev, efter valget til EU-parlamentet. Venstres Niels Busk fra Aabybro rykker til Bruxelles.
Kongeskibet Dannebrog passerer Aggersundbroen under regentparrets sommertogt til Løgstør og Nykøbing Mors.

15. Sognepræst Ejler Winkel fortæller levende om »sin« Hjordtal Kirke ved tredje egnsudflugt arrangeret af Lokalhistorisk Samvirke og Egnsbank Han Herred.
17. Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred agter at tage ny teknologi i brug: En cd-rom med årbogsartikler, dialektviser, fotos og filmklip i støbeskeen til foreningens 100-års jubilæum i 2003.
Efter 30 års venten afløses udtjente træbarakker ved Skovsgaardskolen af nybygget indskolingsafdeling.
Sanden Bjerggaard i Slettestrand indleder møderække i forbindelse med 50-året for omdannelsen af Elßass' herskabsvilla til pensionat og hotel.
18. 60 tons sand fra Kirkholt Ny Grusgrav ankommer til Tranum Strand, hvor der skal bygges en sandskulptur over beretningen om Noas Ark som led i sommerens skulpturfestival i Blokhus.
28. Turistforening og menighedsråd i Fjerritslev kommune går sammen om nyudgivelse, der beskriver egnens kirker.
29. Erik Juhler, der var ildsjælen bag restaureringen af Oxholm Mølle, præstegårdsladen på Øland og lyngmøllen ved Grønnestrånd, død i Brovst, 82 år.

Juli 1999

1. Landets sidste familieejede dagblade - Fjerritslev Avis og Løgstør Avis - overta-

ges af Nordjyllands Avisselskab i Aalborg som et af de sidste skridt i forberedelserne til morgenavisen NORDJYSKE Stiftstidende, der udkommer 18. september. Familien Damsgaard har været med i 81 år af Fjerritslev Avis' bemærkelsesværdige epoke på godt og vel 100 år.

3. På Thorupholme markerer ægteparret Tove og Jørgen Vinther Sønderhaven 200-året for Holmegaard i slægtens eje.
7. Fagkundskaben tager 79-årige tidl. skovrider Einar Laumann Jørgensens teorier om stenkrede, rillesten og sigtelinjer i Han Herred alvorligt, og Bodil Pedersen Fonden påskønner hans indsats med 100.000 kr. (se artiklen om Laumann Jørgensens oldtidsastronomi i Han Herred Bogen 1999).
Tranum Landsbyråd overtager Brugsens gamle foderstofbygning for at omdanne den til kulturhus.
10. Dyrskuet i Fjerritslev holder flyttedag og adskilles fra byfesten, som fra i år bliver til Vesterhavsrock.
15. Han Herreds Fritidsfiskerforening er medinitiativtager til udsætning af 234.000 nye ål i Limfjorden mellem Aalborg og Skive.
17. Arktis-ekspedition med bl.a. Anders Bilgram fra Hjortdal strand i Haverslev, før den for alvor er kommet i gang.
Herregården Bratskov i Brovst summer af liv, når de gamle håndværk kommer til ære og værdighed som led i sommerens turistaktiviteter.
19. 76 ryttere er ny rekord ved Nordjyllands i forvejen største ringriderstævne i Slettestrand - 12 flere end året før.
20. Som en af de meget få campingpladser i Europa er Bygholm Camping nu i stand til at tilbyde handikapferie.
26. Ole Larsen, Klithuse, vinder igen det

nordjyske mesterskab i Burn Out, som holdes ved sommerfesten i Tranum.

August 1999

2. I Brovst gøres der op med tidligere tiders »forsyndelser«: 10 meter af PH-bygningen nedrives for igen at give udsyn fra Jernbanegade til herregården Bratskov.

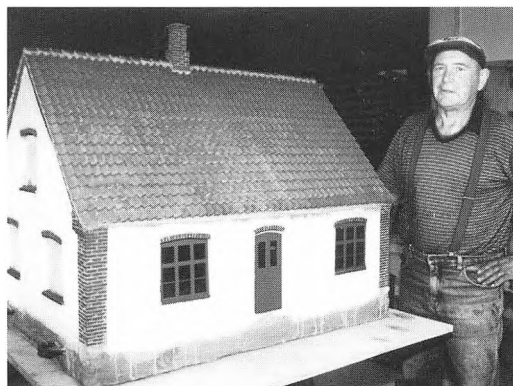

6. Morten Korchs »Vagabonderne på Bakkegaarden« er årets skovspil i Sønder Skovsgaard Skov.
7. Peter Grishauge udsender helt nyrevide-ret udgave af Klimbogen med titlen »Gårde og slægter i Klim sogn«.
11. Gennem beskyttelsesbriller eller filmstrimler var der fin udsigt til total solformørkelse over Danmark.
12. Fjerritslev Kommunalbestyrelse giver grønt lys til bofællesskab for psykisk handicappede på Feriecenter Slettestrand.
13. Toftevej i Brovst åbnes frem mod Stationsvej.
16. 12 svejsemaskiner, som bruges til at svejse Danmark og Sverige sammen, er leveret af Fjerritslev-virksomheden Migatronik. Kronprins Frederik og kronprinsesse Viktoria mødes til fods på midten af Øresundsbroen.
17. Vester Han Herreds amtsby indtil 1970 - Thisted - fejrer 475 år som købstad.

21. Han Herreds Kartoffelcentral i Vester Thorups nedlagte mejeri ejes nu 100 pct. af DanKartofler og vil i fremtiden udelukkende sætse økologisk.
25. Naturcenter Fosdalen udgiver hæfte om Fugle i Brovst.
28. I anledning af 10-året for dannelsen af u-landsforeningen Grøn Burkina Faso får vennerne i Han Herred besøg af præsteparret Louise og Jacques Nignan til drøftelse af nye landbrugsprojekter.
13. Midlertidig rutebilstation på nederste stykke af Brøndumvej i Fjerritslev, mens Østergade renoveres, medfører stort trafik kaos.
14. Frøstrup-komponisten Jens Fredborgs nye sangværk »Således elskede Gud verden« opføres i Fjerritslev Kirke. Den nedlagte DLG-bygning i Frøstrup er af en lokal initiativgruppe udset til multihus.
15. Ellen Myrup, Plejehjemmet Solgaarden i Fjerritslev, fylder 70 år. Hun har været handikappet fra fødslen og har på bemærkelsesværdig vis fået det bedste ud af livet, bl.a. via computer.

September 1999

1. Kun økonomisk hjælp udefra kan nu redde Han Herred Naturcenter, som allerede godt et år efter åbningen er i store driftsvanskeligheder.
10. Fjerritslev Ugeavis er navnet på et nyt distriktsblad, som er klar til at servicere områdets handlende, når Fjerritslev Avis bliver en del af NORDJYSKE senere på måneden.
16. Han Herred kommer på ny 100-krone-

Frøstrup Minilandsby er nu klar til at fremvise de første tre huse i værkstedet på Rønnebærvej 3.

11. - I dag kender børn ikke til at leve med tandpine, fastslår pionérerne bag Fjerritslev Kommunale Tandpleje, Jette Kreiner og Kirsten Sundstrup, 25 år efter starten.
17. - Farvel og på gensyn i NORDJYSKE, siger redaktør Jens Damsgaard i absolut sidste nummer af Han Herreds Dagblad, Fjerritslev Avis.

seddel: Basiliken fra Tømmerby Kirkes apsis pryder femte og sidste seddel i Nationalbankens nye serie - udkommer 22. november.

75-års jubilæum i Gøttrup Forsamlingshus.

Sidste Kirkemosaik i Fjerritslev Avis efter næsten 30 år.

17. - Farvel og på gensyn i NORDJYSKE, siger redaktør Jens Damsgaard i absolut sidste nummer af Han Herreds Dagblad, Fjerritslev Avis.

Årets gang i de lokalhistoriske foreninger

Lokalhistorisk Forening for Øster Han Herred

På årets generalforsamling blev taget til efterretning, at der nu er 109 medlemmer, og årets overskud andrager 1.200 kr.

Der blev vedtaget et uændret kontingent for det kommende år på 50 kr. dog kun 30 kr. for pensionister og enlige.

Generalforsamlingen gav tilslutning til, at bestyrelsen endelig overdrager rettigheder og forpligtelser vedrørende præstegårdsladen på Øland til et lokalt beboerlaug.

Carl Chr. Nielsen blev nyvalgt til bestyrelsen og Ole Thorsdal valgt til suppleant.

Efter generalforsamlingen fortalte (nu afdøde) Svend Esbech om befolkningens liv og virke i Han Herred i forrige århundrede.

Den årlige bustur i samarbejde med Lokalhistorisk Samvirke og Egnsbank Han Herred gik i år til egnen nord og vest om Fjerritslev. Der blev hurtigt udsolgt, idet deltagerantallet var maksimeret til 100 personer i to busser. Turen blev afsluttet på Bryggerimuseet.

Foreningens tidligere indsamlede effekter henstår fortsat på materielgården i Tranum. Flere henvendelser om samlingens fremtidige anbringelse er til overvejelse bl.a. fra Tranum Landsbyråd, der kan få rådighed over 170 kvm kælderlokale i den tidligere foderstofbygning bag Brugsen.

Aalborg Historiske Museum har givet endeligt tilsagn om, at Bøge Bakke-samlingen stilles til rådighed for foreningen for permanent udstilling på Bratskov. Brovst Kommune har stillet lokaler til rådighed, og der arbejdes i øjeblikket med forslag til indretning, opsætning og økonomi mv.

De over 6000 år gamle fund blev gravet op for 25 år siden i forbindelse med Tranumvejens omlægning neden for Bøge Bakke ved Brovst. Efter registrering og konservering fik dele af fundene en fremtrædende plads på Aalborg Historiske Museum.

Fundene er egnens dåbsattest - og det bliver en udstilling og en beretning, der forhåbentlig inden for en rimelig tidshorisont kan vises på netop Bratskov, som foreningen finder er den naturlige plads.

Gunnar Nielsen, formand

Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn

I oktober 1998 havde vi besøg af amtskonsulenten under en rundtur til de lokalhistoriske foreninger i Viborg amt. Han var

med vores udadvendte arbejde, men mente, at vores arkivsamlinger skulle omregistreres og opstilles systematisk. Desuden fandt amtskonsulenten, at en samlet arkivstruktur for Hanstholm kommune ville være fordelagtig.

Bestyrelsesvalget ved generalforsamlingen i januar gav genvalg til Poul Græsbøl Thomsen, Olav Christensen og Arne Hegelund. Det blev med stort flertal vedtaget at sætte kontingentet op fra 30 kr. til 40 kr. næste år. Projekt Frøstrup Minilandsby blev støttet med en kontant foræring på 5.000 kr. af overskudet fra Hannæs-bogen.

Efter generalforsamlingen orienterede Hans Dall, Tømmerby, om idéen med at genskabe Frøstrup i miniature, som byen så ud efter jernbanens indtog i 1904.

I marts inviterede vi sammen med Sydhannæs til foredragsaften på Plejecenter Trye, hvor lærer Niels Nielsen, Vesløs, levende og interessant berettede om skolemanden Christen Kold - den tid, han levede i, og om hans betydning i dag. Der var ca. 30 deltagere.

Bygningskulturens Dag i Hanstholm kommune markerede vi med en udstilling den 10.-12. september med plancher fra Frøstrups nye torv samt fotos af gamle huse i byen. Udstillingen fandt sted i den gamle smedje, hvor også Projekt Frøstrup Minilandsby har til huse. Samtidig viste minimurerne, hvordan arbejdet med at opbygge modelandsbyen foregår, hvordan der laves små mursten, tagsten osv.

Arkivet på Trye har været godt besøgt i årets løb, især af udensogets boende, men hvorfor? Når der er udstilling andre steder, møder fastboende op i stort tal og er utroligt interesserede.

Gudrun Kaspersen, formand

Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs

Kort efter udgivelsen af Han Herred Bogen 1999 fik vi besøg af slægtsforskeren Wolf Møller, der, som nævnt i sidste års beretning, havde skænket os sit store arkiv vedrørende Thy, Hannæs og det øvrige Han Herred.

Sammen med sin kone, Helene Wolf Møller, samt en søn og svigerdatter gæstede han vort lokale på biblioteket i Vesløs, og vi fik mange anerkendende ord, der varmede. Det blev kort sagt en hyggelig eftermiddag, hvor også Hannæs i Wolf Møllers ungdom kom på tapetet, idet begge hans forældre stammede fra Arup sogn.

Få dage senere fik vi så den triste meddelelse, at Wolf Møller var død, 78 år. - Æret være hans minde.

I januar måned havde vi generalforsamling, hvor bestyrelsen blev genvalgt, så den fortsat består af Holger Bruun, Øsløs, næstformand, Arne Pedersen, Skaarup, kasserer, Vagn Munch, Vesløs, Anne Lise Frandsen, Amtoft, og Ingvar Jakobsen, Øsløs, formand. Suppleanter er Henrik Bertelsen og Frank Møller Fransen, begge Vesløs.

I april holdt vi en lille reception for at markere fordelingen af Wolf Møllers arkiv til lokalarkiverne i området. Her fik repræsentanter fra arkiverne i Brovst, Fjerritslev, Hanstholm og Thisted samt foreningerne i Østerild, Frøstrup og Vesløs overdraget dét, der hører til det enkelte arkiv. Ingvar Jakobsen udtalte mindeord om Wolf Møller og stod for udleveringen.

I november 1998 havde vi igen lejlighed til at vise vore billeder til skolefesten i Vesløs. I forbindelse med Hannæsmarkedet i Skippergade i Øsløs havde vi traditionen tro vores egen bod, og mange mennesker faldt forbi for at se på billeder og få en snak.

I august havde vi vores årlige historiske vandring i samarbejde med Thisted Museum. Denne gang gik vi rundt i Øsløs, hvor Svend Sørensen fra museet og Ejlif Bruun, Søndre Øsløs, fortalte træk af byens historie og om byens store søn, Johan Skjoldborg. Turen tog udgangspunkt ved Skjoldborgs fødehjem i Skippergade. Ejlif Bruun afløste Ingvar Jakobsen, der havde fået sig en slem forkølelse. Turen sluttede af med medbragt kaffe i Øsløs Forsamlingshus. Omkring 60 deltog.

I samarbejde med Lokalhistorisk Forening i Frøstrup holdt vi en foredragsaften på Trye i Frøstrup, hvor lærer Niels Nielsen, Vesløs, fortalte om Christen Kold. Her deltog ca. 30. Efter fordraget var der kaffe.

I årets løb har vi modtaget en række billeder og en del arkivalier, bl.a. protokoller og regnskabsbøger, herunder fra Øsløs Købmandshandel.

Vi har stadig et medlemstal pænt over de 200.

Ingvar Jakobsen, formand

Museumsforeningen for Fjerritslev Kommune

Museumsforeningens formål er primært at drive Fjerritslev Bryggeri- og Egnsmuseum, og da museet er associeret med de anerkendte museer, har foreningen til opgave at indsamle museale genstande og at udstille dem.

Ud over de faste udstillinger arrangeres skiftende udstillinger om aktuelle emner, og i år har der været usædvanlig mange emner at beskæftige sig med.

Den første udstilling omhandlede Fjerritslev Avis, som den 1. april 1999 fyldte 100 år. I forbindelse med udstillingens åbning havde avisen fremstillet en kopi af avis nr. 1, som publikum den dag og resten af sommeren har kunnet få på museet.

Næste udstilling omhandlede Grundlovens 150-års dag. I forbindelse hermed blev nedsat et festudvalg, hvori også Museumsforeningen havde sæde. Foreningens opgave var at arrangere en udstilling om Grundlovens tilblivelse og om de første rigsdagsmænd, der blev valgt i Han Herred. Desuden fik vi til opgave at arrangere en udstilling med

foreningsfaner, idet foreningsfriheden jo blev indført med Grundloven. Der blev rettet en appel til alle foreninger om at finde de gamle faner frem, og det lykkedes at få en spændende udstilling ud af det.

Endelig har museet markeret, ikke årtusindskifter, men århundredskiftet ved en særudstilling om den tekniske udviklings betydning for samfund og familieliv gennem de 100 år.

I december 1998 blev alle kommunens 4. klasser inviteret til gæstmeldags juleklip i bryggerkælderen.

I 1998/99 har foreningen holdt generalforsamling med efterfølgende foredrag om Fjerritslev Avis ved redaktør Jens Damsgaard samt et sommermøde med præsentation af den nye udstilling og en julesammenkomst i de gamle stuer med sang, oplæsning og julekager, bagt efter gamle opskrifter. Desuden deltog foreningen i den historiske udflugt, arrangeret af Lokalhistorisk Samvirke.

Selv om udstillingsvirksomheden i år har taget usædvanlig megen tid, har vore arbejdsgrupper nået at indsamle, restaurere og registrere mange genstande, hvilket ikke mindst skyldes, at grupperne i årets løb er blevet suppleret med nye medlemmer.

Ellen Helvind, museumsleder

Lokalhistorisk Arkiv i Fjerritslev

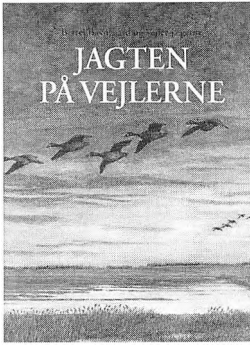
I løbet af året har arkivet haft et velbesøgt åbent hus-arrangement, tilrettelagt af Han Herreds Aftenhøjskole. Der var så mange mennesker, at man knapt kunne være i arkivets lokaler, dvs. mellem 40 og 50. Desuden deltog arkivet i Forårsmessen i Han Herred Fritidscenter på en stand sammen med biblioteket. Her fremviste man bl.a. den lange version af Svend Mikkelsens Fjerritslev-film.

Den slags arrangementer viser klart befolkningens interesse for arkivet, og dette har også resulteret i mange indleveringer af materiale fra forskellige givere.

En billedscanner, som er tilknyttet computeren, giver os nu mulighed for at lave aftryk af en meget fin kvalitet, enten til eget brug eller for en mindre betaling til publikum.

Besøgstallet på arkivet er fortsat pænt, og heldigvis har vi igen Jenny Rasmussen ansat til at registrere indkomne materialer og vejlede vore gæster.

Gudrun Kappel, bibliotekar

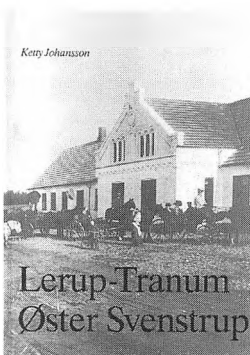
Litteratur om Han Herred

Ved Ingvald Jakobsen

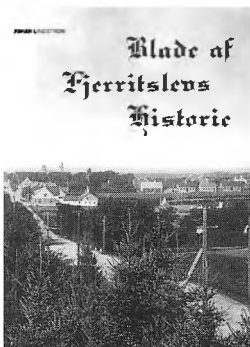
Nedenstående liste omfatter de bøger, småskrifter og videoer om Han Herred, som pt. kan købes i boghandelen eller på anden måde kan erhverves. Listen er baseret på oplysninger fra de lokale boghandlere, Fjerritslev Avis' Forlag/Forlaget Midt-fjord, Forlaget Krejl samt Museet for Thy og Vester Hanherred. Der kan derfor være bøger, som ikke er med på listen.

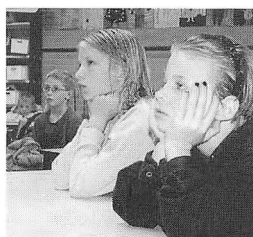
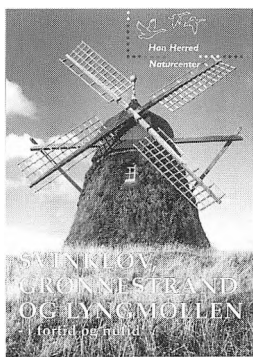
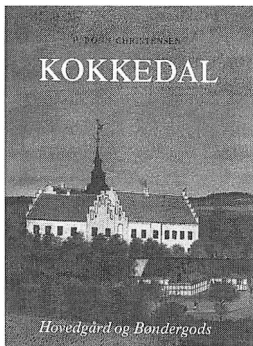

De nævnte priser er udsalgspriser inkl. moms.

- Knud Holch Andersen mfl. (red.): Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred, Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred (Årbogen er udkommet siden 1906 og er en vigtig kilde til lokalhistorien for Vester Han Herred. En del årgange kan stadig fås)
- Per Kohrtz Andersen: Kollerup Koggen, Museet for Thy og Vester Hanherred 1983, kr. 45,00
- Bertel Bavngaard og Vejler-jægerne: Jagten på Vejlerne, Fjerritslev Avis' Forlag 1997, 160 sider indb., kr. 220,00
- Jens-Henrik Bech mfl.: Fortidsminder i Thy, Museet for Thy og Vester Hanherred 1994, 56 sider, kr. 39,00 (Heri bl.a. om oldtidshøjene i Skaarup, vikingegravpladsen i Højstrup og voldstedet Helledis i Vesløs)
- Ejgil Bodilsen mfl.: Grundlovsmøderne i Fosdalen 1893-1993, Indre Missions Han Herred-kreds 1993, 32 sider, kr. 30,00
- Bjarne Nielsen Brovst: Barndommens jul, Forlaget Rebild 1997, 60 sider, kr. 118,00 (Julekalenderfortælling i TV2/Nord, Fjerritslev Avis og Hanbo-Bladet 1997)
- Allan Christensen: Klim sogn med kalkværk og -ovn, Han Herred Naturcenter 1998, 16 sider, kr. 10,00
- Poul Rønn Christensen: Bratskov. Hovedgård og Bøndergods, Brovst Kommune 1981, 136 sider indb., kr. 98,00
- Poul Rønn Christensen: Kokkedal. Hovedgård og Bøndergods, Brovst Kommune 1985, 132 sider indb., kr. 98,00
- Karla Farsinsen: Tømmerby Kirke, Tømmerby menighedsråd 1996, 24 sider, kr. 20,00
- Ellen Arntoft Gregersen og Ingvald Jakobsen: Hannæs - folk og egn, Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn samt Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs 1995, 2. oplag 1996, 456 sider indb., kr. 270,00 (nær udsolgt)
- Niels Møller Gregersen: Øland, Brovst Kommune 1973, 2. oplag 1976, 328 sider, kr. 98,00
- Niels Møller Gregersen: Oxholm, Brovst Kommune 1974, 160 sider, kr. 98,00
- Gunnar Iversen og Svend Sørensen: Flinten, Danmarks diamanter, Museet

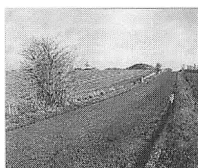

Fortællingen om en fri skole

— en Læstemaatid. Forordet af Hans Herred
Kim Friskole: 1872-1997

Dage på Hannæs

Niels P. Stenavig

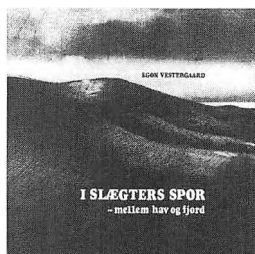
for Thy og Vester Hanherred 1995, kr. 98,00 (Heri god beskrivelse af flintens historie, navnlig i Thy og Han Herred)

- Ingvar Jakobsen og Svend Sørensen: Vejlerne. Folk og natur i fortid og nutid, Lokalhistorisk Forening for Frøstrup og Omegn samt Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs 1993, 240 sider indb., 2. oplag uds. af Aage V. Jensens Fonde, kr. 170,00
- Ketty Johansson: Lerup-Tranum Øster Svenstrup, Brovst Kommune 1989, 240 sider indb., kr. 160,00
- Poul Kjeldgaard: Thisted amts veje og vandløb, Poul Kristensens Forlag 1992, 152 sider, kr. 242,00
- N.H. Lindhard mfl.: Over Aggersundbroen i 50 år - over fjorden i 1.000 år, Limfjordsmuseets småskrifter nr. 12, Forlaget Krejl 1992, 60 sider indb., kr. 98,00
- Johan Lindstrøm: Blade af Fjerritslevs historie, Fjerritslev Avis' Forlag 1967, 2. oplag 1994, 136 sider, kr. 198,00
- Poul Meisner (red.): Han Herred Bogen 1996, Fjerritslev Avis' Forlag 1995, 2. oplag 1996, 112 sider indb., kr. 175,00
- Poul Meisner og Ingvar Jakobsen (red.): Han Herred Bogen 1997, Fjerritslev Avis' Forlag 1996, 144 sider indb., kr. 175,00
- Poul Meisner og Ingvar Jakobsen (red.): Han Herred Bogen 1998, Fjerritslev Avis' Forlag 1997, 160 sider indb., kr. 185,00
- Museumsguide, kr. 25,00 (Bekrivelse af museer i Danmark, herunder Han Herred)
- Søren Møller (red.): Barn af Vendsyssel (Udgives hvert andet år af Lions Clubs afdelinger i Vendsyssel og Han Herred, udkommet siden 1975. De fleste årgange kan stadig fås)
- Erling Nedergaard mfl.: Turist i Thy, Forlaget Knakken 1996, 112 sider, kr. 99,00 (Heri store afsnit om Hannæs med bl.a. beskrivelser af Tømmerby Kirke, Bulbjerg og Johan Skjoldborgs barndomshjem i Øsløs)
- Hans Nielsen (red.): Vendsyssel Årbog, Historisk Samfund for Vendsyssel (Årbogen er udkommet siden 1915 og er en vigtig kilde til lokalhistorien for Øster Han Herred. En del årgange kan stadig fås)
- Elsebeth Nørgaard Pedersen: Møllerne på Øland - fortid og nutid, Fjerritslev Avis' Forlag 1985, 104 sider, kr. 95,00
- Elsebeth Nørgaard Pedersen: Aalegaard. En hovedgård i Han Herred, Fjerritslev Avis' Forlag 1982, 176 sider indb., kr. 140,00
- Frede Pries: Historien om Einar Damsgaard og hans aviser, Farfars Forlag, Videbæk 1995, 52 sider indb. stort format, kr. 102,00
- Bent Rolighed mfl.: Fortællingen om en fri skole. Klim Friskole 1872-1997, Fjerritslev Avis' Forlag 1997, 144 sider, kr. 150,00
- Hans Rolighed (red.): Fra det nordjyske under besættelsen, Forlaget Krejl 1993, 80 sider indb., kr. 128,00
- Jens Rolighed: Folkeskikke i Han Herred, Fjerritslev Avis' Forlag 1973, 80 sider, kr. 48,00
- Robert Svaldgaard: Toldere ved hav og fjord, Museet for Thy og Vester Hanherred 1982; kr. 15,00 (Heri historien om toldvæsenet og om toldsteder i Thy og Vester Han Herred, det gamle Thisted amt)
- Svend Sørensen: Oplev Viborg amt. Kultur- og naturhistorisk guide, Høst & Søn 1997, 216 sider indb., kr. 98,00 (Heri en lang, interessant beskrivelse af Hannæsområdet)

STATIONSBY FOTOGRAFEN

FELIKS GIBSLAUGE
GÅRDE OG SLÆGTER
I Klim sogn

KLIM SOGN
- med kalbsved og søn

Videofilm

- Jørgen Vestergaard (red.): Stationsbyfotografen, Lokalhistorisk Arkiv i Fjerritslev 1998, 33 min., kr. 130,00

Udkommet i perioden 1. oktober 1998 - 30. september 1999

- Jens Andersen: Atlantvolden fra Agger til Bulbjerg. Blåvandshuk Egnsmuseum 1999.
- Knud Holch Andersen mfl. (red.): Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred, Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred 1998.
- Jens Damsgaard og 100 redaktører: 100 år i Han Herred, Fjerritslev Avis gennem 100 år, 104 sider, kr. 248,00.
- Peter Grishauge: Gårde og slæger i Klim sogn, Eget forlag 1999.
- Poul Hald-Mortensen: Vejlernes natur, Aage V. Jensens Fonde 1998.
- Han Herreds kirker, Fjerritslev Turistforening 1999.
- Einar Laumann Jørgensen: Oltids-astronomi i Han Herred (særtryk fra Han Herred Bogen 1999), Han Herred Naturcenter 1999.
- Poul Meisner og Ingvar Jakobsen (red.): Han Herred Bogen 1999, Fjerritslev Avis' Forlag 1998, 144 sider indb., kr. 185,00.
- Frank Nielsen mfl (red.): Han Herred Sangbogen, Fjerritslev Avis' Forlag 1999, 240 sider, kr. 65,00.
- Hans Nielsen (red.): Vendsyssel Årbog 1998, Historisk Samfund for Vendsyssel, 166 sider.
- Elsebeth Nørgaard Pedersen: Svinkløv, Grønnestrand og Lyngmøllen - i fortid og nutid, Han Herred Naturcenter 1998, 16 sider, kr. 10,00.
- Helge V. Qvistorff: Dejlige Nordjylland - natur- og kulturfører (heri stort afsnit om Han Herred), Jysk Lokalhistorisk Forlag 1999, 216 sider.
- Snapseruten, Netværk Limfjorden 1998.
- Niels P. Stensvig: Dage på Hannæs, Eget forlag 1999.
- Oscar Sørensen: Brovst - min barndoms by, Eget forlag 1999.
- Variation og enhed omkring Limfjorden 1-2, Rapport fra seminar på Vitskøl Kloster, Århus Universitet 1998.
- Egon Vestergaard: I slægters spor mellem hav og fjord, Eget forlag, 2. oplag 1999.

Andre udgivelser

- Inge Ullersted Brockdorff: Bulbjergmanden, Forlaget Athena.
- Freddy Cortes: Prædikener til tiden, Eget forlag 1998, 200 sider.
- Kirsten Tange Jørgensen: Nu blitzer Åndens hvide lys, Edition Egtved.
- Kurt Rasmussen: Fuglene i Brovst og nærmeste omegn, Naturcenter Fosdalen 1999.

Lokalhistorisk Samvirke for Han Herred

Styrelse

Ole Christensen, Ole Langes Vej 34, 9460 Brovst, 98 23 30 25
Jens Damsgaard, Rolighedsvej 6, 9690 Fjerritslev, 98 21 10 72
Emanuel Hansen (kasserer), Gøttrupvej 279, 9690 Fjerritslev, 98 22 30 34
Ingvar Jakobsen (redaktør), Landbæk 10, Øsløs, 7742 Vesløs, 97 99 35 08
Otto Kjær Larsen, Toftholmvej 124, 9690 Fjerritslev, 98 22 55 52
Poul Meisner (redaktør), Stagstedvej 19, Telling, 9460 Brovst, 98 23 55 52
Gunnar Nielsen (formand), Klithuse 1, Bratbjerg, 9460 Brovst, 98 23 50 78
Ejgil Bodilsen (sekretær), Mågevej 5, 9690 Fjerritslev, 98 21 35 70

Redaktionsudvalg for Han Herred Bogen

Allan Christensen, Strandvejen 100, Tranum, 9460 Brovst, 98 23 53 12
Torben Ebbe, Reberbanen 4, 9690 Fjerritslev, 98 21 16 05
Ellen Helvind, Rugmarken 13, 9690 Fjerritslev, 98 21 38 33
Ingvar Jakobsen (redaktør), Landbæk 10, Øsløs, 7742 Vesløs, 97 99 35 08
Gudrun Kappel, Vustholmevej 228, Vust, 9690 Fjerritslev, 98 22 50 29
Gudrun Kaspersen, Rønnebærvej 23, 7741 Frøstrup, 97 99 10 81
Chr. Møller Madsen, Møllebakken 9, 9460 Brovst, 98 23 16 75
Poul Meisner (fmd. og redaktør), Stagstedvej 19, 9460 Brovst, 98 23 55 52
Anna Gudrun Ogstrup, Aalborgvej 470, 9690 Fjerritslev, 98 21 50 01
Heinrich Tegtmeyer, Fosdalvej 4, Lerup, 9460 Brovst, 98 23 57 58
Ejgil Bodilsen (sekretær), Mågevej 5, 9690 Fjerritslev, 98 21 35 70

Redaktionsudvalg for Han Herred Sangbogen

Kurt Kristensen (sekretær), Havremarken 54, 9690 Fjerritslev, 98 21 18 01
Ida Larsen, Nordvangsvej 15, Skovsgård, 9460 Brovst, 98 23 14 32
Abel Nielsen, Vestergaardsvej 1, 9690 Fjerritslev, 98 21 12 68
Frank Nielsen (formand), Kløvermarken 18, 9690 Fjerritslev, 98 21 18 81
Kaj Pries, Møllevejen 37, Aalegaards Hede, 9690 Fjerritslev, 98 21 33 74
Johan Svaneborg, Barkærvej 60, Vust, 9690 Fjerritslev, 98 22 51 10
Ejgil Bodilsen, Mågevej 5, 9690 Fjerritslev, 98 21 35 70

Udvalg for lokalhistoriske udflugter i Han Herred

Ellen Amtoft Gregersen, Skovbrynet 5, 7741 Frøstrup, 97 99 11 29
Ellen Helvind, Rugmarken 13, 9690 Fjerritslev, 98 21 38 33
Kurt Kristensen (sekretær), Havremarken 54, 9690 Fjerritslev, 98 21 18 01
Frank Nielsen, Kløvermarken 18, 9690 Fjerritslev, 98 21 18 81
Anna Gudrun Ogstrup, Aalborgvej 470, 9690 Fjerritslev, 98 21 50 01